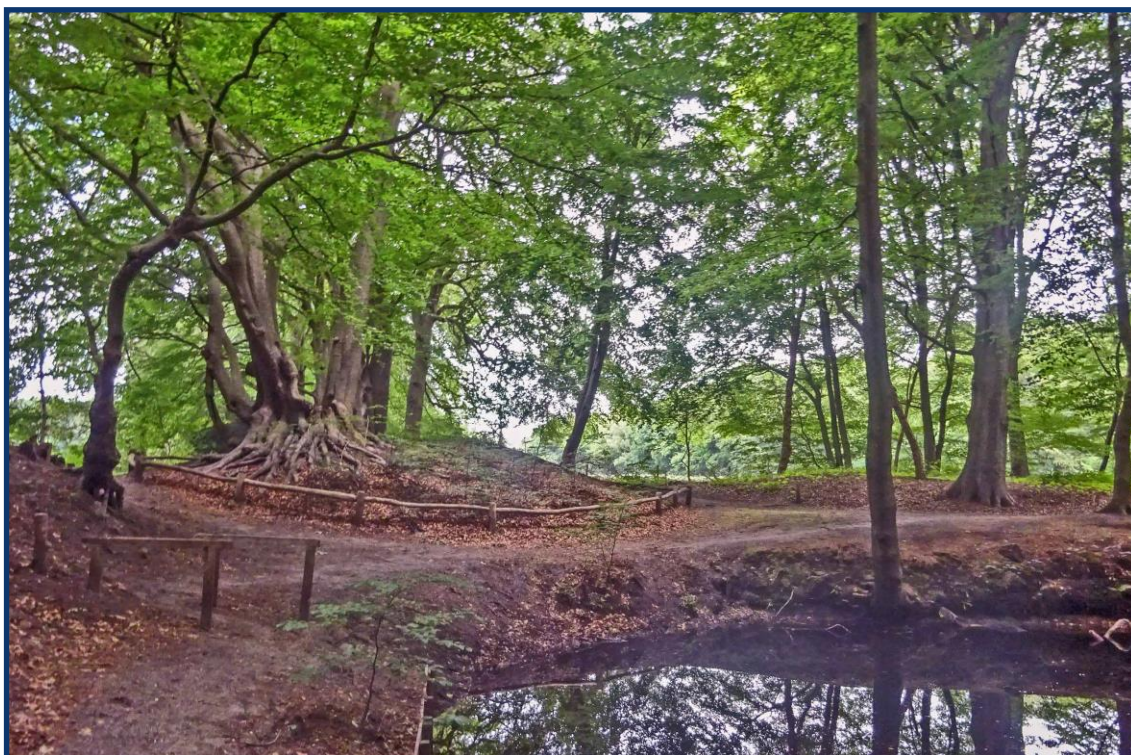

Cultuurhistorische waardestelling

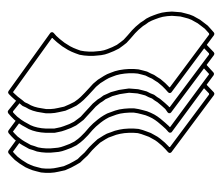
Landgoed Hulshorst

bij Nunspeet

- eindconcept 7 oktober 2020 -

SB4

Specialisten in Groen Erfgoed

Cultuurhistorische waardestelling

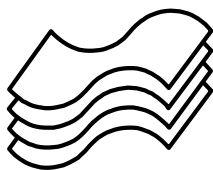
Landgoed Hulshorst

bij Nunspeet

Opdrachtgever:

Gemeente Nunspeet

SB4

Specialisten in Groen Erfgoed

Colofon

© 2020, SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen te Wageningen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij op papier of digitaal, zonder voorafgaande toestemming van de opdrachtgever, in overleg met SB4. In geval van publicatie, geheel of gedeeltelijk, van dit als intern rapport bedoelde document, kan het noodzakelijk zijn om auteursrechten, copyright, publicatierechten en/of andere rechten te regelen met SB4 of andere partijen.

Foto's (juni en juli 2020) en afbeeldingen in dit rapport zijn gemaakt door SB4, tenzij de bronvermelding anders aangeeft. De kaarten zijn noordwaarts georiënteerd, tenzij anders aangegeven.

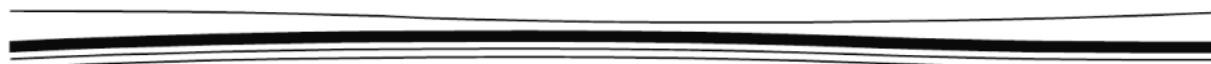
Tekst en opmaak: SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen
ir. E.M.J. Blok bnt, ing. C.M.F. Brouwer
Costerweg 1-K
6702 AA Wageningen
www.sb4.nl

Projectnummer: 10400

Opdrachtgever: Gemeente Nunspeet, afdeling Openbare Werken
Contactpersonen: dhr. M. Karsemeijer (beheerder) en dhr. D. Heuver (teamleider openbare ruimte)

Versie: eindconcept, 7 oktober 2020

Voorblad: De 'Vergeet-mij-niet-boom', een meerstammige oude beuk op een heuvel naast de Zilverbeek.
Achterblad: Zicht in zuidelijke richting door de laan naar het vroegere Erve Hulshorst, vanaf de Harderwijkerweg.

INHOUD

Inleiding	5
1. Huidige situatie	9
1.1. Kengegevens	9
1.2. Korte impressie	13
2. Biografie van de plek	17
2.1. Adellijk goed (13 ^e eeuw - 1692)	17
2.2. Huis met jachtbos (1692 - 1813)	19
2.3. Indrukwekkende buitenplaats (1813-1902)	29
2.4. Continuering (1902-1940)	41
2.5. Afbraak huis en openstelling landgoed (1940-1954)	45
2.6. Gemeentelijk recreatiegebied (1954-heden)	55
3. Ruimtelijke ontwikkeling, achtergronden en relictten	63
3.1. Classicisme en vroegste landschapsstijl	63
3.2. Rijpe landschapsstijl	65
3.3. Consoliderend groenbeheer	67
4. Waardering	71
4.1. Methode	71
4.2. Externe waardestelling	73
4.3. Interne waardestelling	75
5. Aanbevelingen	85
Bronnen	86
Bijlage I. 'Huize Hulshorst', L.A. Springer, 1936	88
Bijlage II. Tuinstijlen	91

INLEIDING

Tussen Harderwijk en Nunspeet, ten zuiden van de Zuiderzeestraatweg-Harderwijkerweg, ligt het landgoed Hulshorst, waarvan de geschiedenis teruggaat tot de 13^e eeuw. Het voormalige Huize Hulshorst werd gesticht door de adellijke familie Van Speulde. Via huwelijken en vererving komt het riddermatig goed via de familie Van Arnhem in 1665 in bezit van Alexander baron van Spaen. Tot het eind van de 18^e eeuw bleef Huize Hulshorst in eigendom van zijn nazaten. Volgens overlevering verbleven zij er slechts incidenteel, hoofdzakelijk om te jagen in het sterrenbos, dat hier in de 18^e eeuw was aangelegd. Eind 18^e eeuw raakte het landgoed in eigendom versnipperd. Huize Hulshorst met de buitenplaats kwam in 1813 in handen van Hendrik Frans van Meurs. Hij verbouwde het huis, breidde het bezit verder uit en legde er een landschapspark aan. Begin 20^e eeuw kwam het landgoed via vererving in eigendom van het echtpaar Van Voorst van Beest - van Isselmuden. Het huis werd andermaal vergroot. Toen het gebruik als zomerverblijf werd beëindigd, stelde weduwe Van Voorst van Beest - van Isselmuden landgoed Hulshorst open, waarna het uitgroeide tot een geliefd recreatiegebied met name voor de directe omgeving. In 1941 werd het besluit genomen het oude huis af te breken waarna een nieuwe woning werd gesticht, zuidelijker op het landgoed in de nabijheid van het treinstation.

De familie Van Voorst van Beest verkocht in 1954 landgoed Hulshorst aan de gemeente Ermelo, met uitzondering van de nieuwe woning (tegenwoordig Landgoed Huize Hulshorst en uitgebreid tot 8 hectare). Sinds de gemeentelijke herindeling in 1972 is landgoed Hulshorst in bezit van gemeente Nunspeet.

Als gemeentelijk eigendom bleef landgoed Hulshorst een opengesteld recreatiegebied. Steeds is getracht in de beheerpraktijk een zorgvuldige balans te bereiken tussen cultuurhistorie, ecologie, gebruik en beheer. Op dit moment spelen diverse vragen op met betrekking tot toekomstig beheer, bijvoorbeeld met betrekking op de ouder wordende bosopstanden en het verjongen van lanen. Ook het aanzien en gebruik van de kern van het landgoed en de inpassing van parkeren wordt niet als ideaal ervaren.

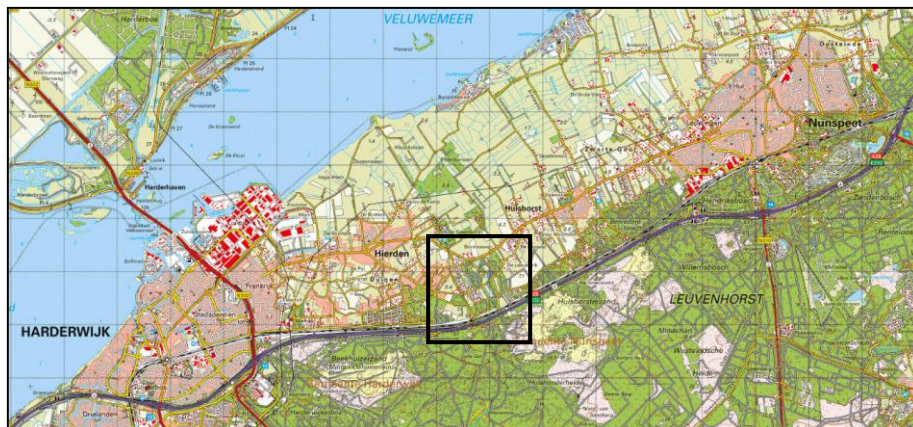
Vanuit dit oogpunt ligt er de wens om een integrale landgoedvisie op te stellen voor de toekomst van het terrein. Tegelijk is dit de kans om de kennis van de huidige beheerder, die binnen afzienbare tijd met pensioen hoopt te gaan, vast te leggen en daarmee door te geven naar de toekomst.

Gemeente Nunspeet heeft in mei 2020 opdracht verleend aan SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen om voor landgoed Hulshorst een landgoedvisie op te stellen. Deze moet een realistische en afgewogen balans vormen tussen de verschillende aanwezige waarden en (gebruiks-)aspecten.

Ter voorbereiding en onderbouwing van de visie is voorliggend cultuurhistorisch onderzoek opgesteld. Cultuurhistorie en tuinhistorie is één van de bouwstenen voor de visie. In voorliggende rapportage wordt de ontstaans- en ontwerpgeschiedenis van landgoed Hulshorst inzichtelijk gemaakt, alsmede de historische gelaagdheid van het terrein en de waardevolle relictten.

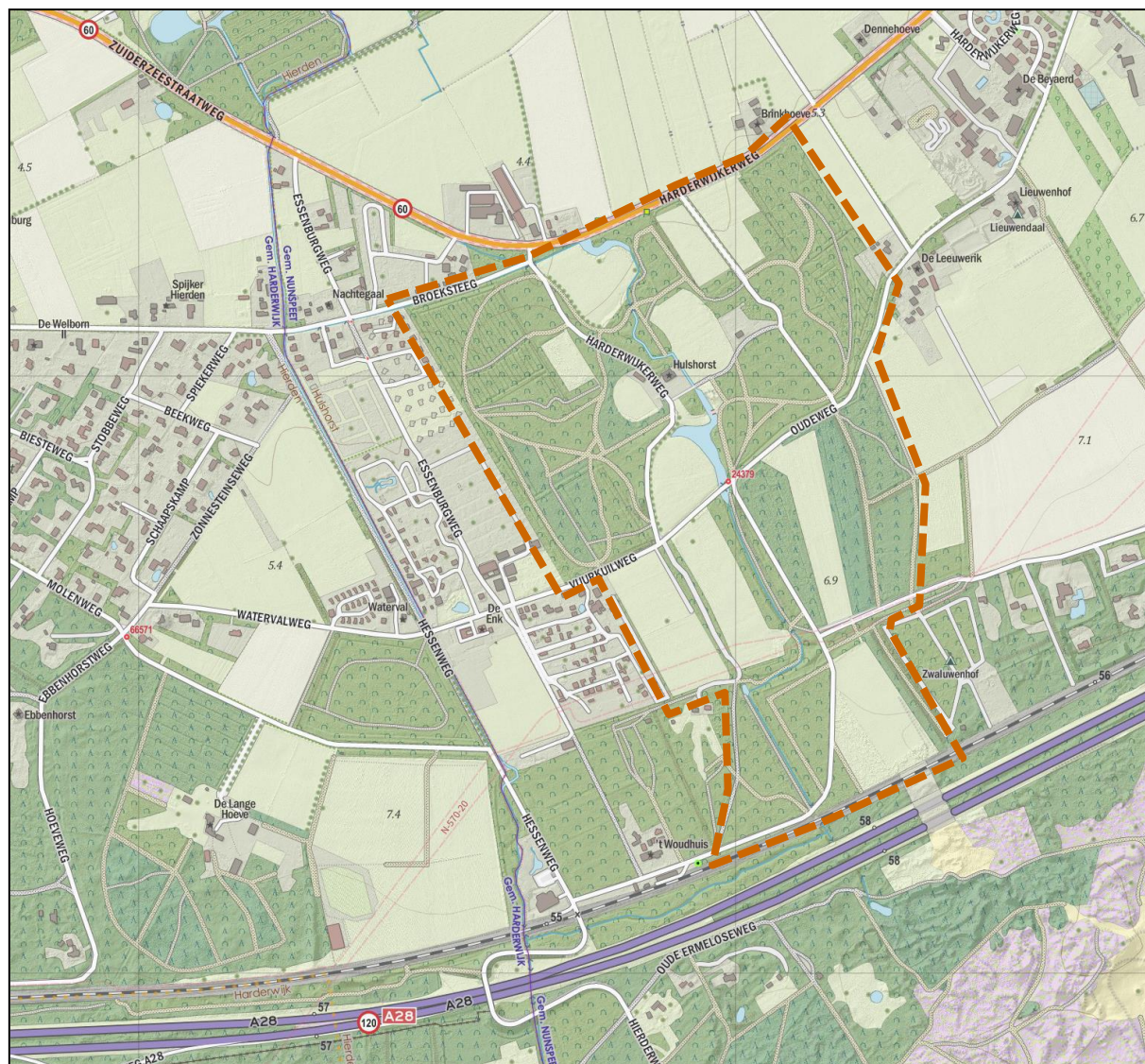
Gemeente Nunspeet heeft gekozen het project 'Visie Landgoed Hulshorst' een breed draagvlak te geven en heeft daarvoor een projectgroep geformeerd. Deze bestaat uit inhoudelijk deskundigen van de gemeente (ecologie, lokale historie) en enkele gebruikers en extern betrokkenen. Vooralnog bestaat deze groep uit: Mark Karsemeijer (beheerder), Derjan Heuver (projectleider), Maarten Wispelwey (regio-archeoloog SNV), Peter Veen (fysisch geograaf, kenner lokale historie, voorzitter Heemkundige Vereniging Nuwenspete), Peter Kwant (kenner lokale historie, o.a. auteur De Mothoek en Erfgoedatlas Nunspeet, actief voor de Virtuele Oudheidkamer Nunspeet), Beert Schoonhoven (auteur rapport 'Landgoed Hulshorst' uit 1985), Berend Besier (nazaat van familie van Isselmuden en eigenaar van landgoed Huize Hulshorst). Wij zijn hen zeer erkentelijk voor het aanleveren van gegevens en de opbouwende reacties bij het eerste concept.

Op een later moment zullen meer bewoners en gebruikers worden betrokken bij het opstellen van de visie.

Afb. 1.1: Ligging van het onderzoeksgebied. Topografische kaart 2017. (Bron: topotijdreis.)

NB. Op onderstaande en de hierna volgende historische, topografische kaarten duidt de onderbroken lijn de huidige omvang aan van landgoed Hulshorst, eigendom van gemeente Nunspeet.

Afb. 1.2: Ligging van het onderzoeksgebied. Topografische kaart, versie juni 2020. (Bron: www.opentopo.nl, uitsnede kaartblad 26H Harderwijk.)

Voorliggende rapportage is het resultaat van het cultuurhistorisch onderzoek en begint met een korte oriëntatie en weergave van de huidige situatie. Dit wordt gevolgd door een beschrijving van de ontwikkelingsgeschiedenis. Na een analyse van de ruimtelijke ontwikkeling, een duiding van de achtergronden en het benoemen van relictten, volgt de waardering van het terrein. Tot slot worden een aantal aanbevelingen gedaan voor behoud en versterking van de cultuurhistorische waarden en kwaliteiten.

Het rapport is opgesteld door Eric Blok (specialist groen erfgoed, landschapsarchitect bnt en tuinhistoricus) en Caroline Brouwer (tuin- en landschapsinrichter en onderzoeker), beiden werkzaam bij SB4.

Wageningen, oktober 2020

Afb. 1.3: Hoofdingang bij de aansluiting van de Broeksteeg op de Harderwijkerweg (voorgond).

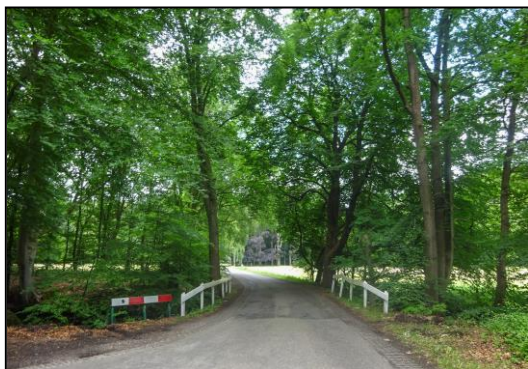
Afb. 1.4: Begin van de toegangslaan, gezien vanaf de Broeksteeg-Harderwijkerweg.

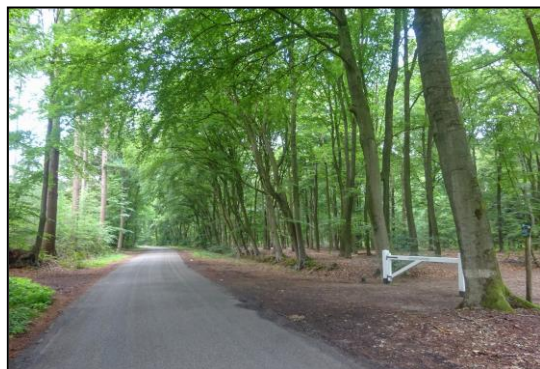
Afb. 1.5: Parkeergelegenheid aan de Broeksteeg. Links het landgoed met de steen naast het begin van de ingang.

Afb. 1.6: De Vuurkuilweg gezien vanuit westelijke richting met rechts de parkeervoorziening en picknickweide. Links de gebogen laan van bruine beuk en plataan.

Afb. 1.7: Vuurkuilweg gezien vanaf de kruising met de Oudeweg. De onderdoorgang van de Zilverbeek is gemarkeerd met witte hekdelen.

Afb. 1.8: De Oudeweg met aan weerszijden greppels en wallen, gezien in westelijke richting. De witte poort markeert het begin van de laan naar het vroegere Erve Hulshorst.

Afb. 1.9: De Oudeweg met links de aansluiting van de weg Onder de Bos. Rechts de parkeerplaats nabij de Zwitserse Partij.

Afb. 1.10: De Oudeweg langs de zuidgrens van het landgoed, met rechts het raster langs het spoortracé. Links de witte poort aan het begin van het Van Meurswegje.

1. HUIDIGE SITUATIE

Zie ook hoofdstuk 4 voor foto's van de huidige situatie.

1.1. Kengegevens

Situering

Landgoed Hulshorst beslaat een oppervlakte van bijna 57 hectaren en is gesitueerd tussen de dorpen Hierden (gemeente Harderwijk) en Hulshorst (gemeente Nunspeet). Het landgoed ligt direct ten zuiden van de Zuiderzeestraatweg, in Hulshorst de Harderwijkerweg geheten, en wordt doorsneden door enkele doorgaande wegen: de Vuurkuilweg, Oudeweg en Onder de Bos.

De Harderwijkerweg en een gedeelte van de daarop aansluitende Broeksteeg bepalen de noordgrens. Het gebied wordt aan de zuidzijde begrensd door het spoortracé Amersfoort-Zwolle. In de zuidoosthoek van het terrein ligt het Ecoduct Hulshorst. Westelijk van het landgoed grenst een gebied met vakantiewoningen en vakantieparken (campings). Tegen de zuidwesthoek ligt het Landgoed Huize Hulshorst (particulier eigendom). Langs de oostzijde van landgoed Hulshorst liggen landerijen met bebouwing (boerderijen en villawoningen) verspreid langs de aanwezige doorgaande wegen. In het bos tegen de zuidoosthoek, naast het ecoduct, is eveneens een camping gesitueerd.

Eigendom en gebruik

Het landgoed is eigendom van de gemeente Nunspeet en is als natuurterrein opengesteld voor wandelaars. Op enkele plekken verspreid in het terrein staan voorzieningen als zitbanken, picknicktafels en afvalbakken. Ruiters mogen gebruik maken van de in het terrein uitgezette ruitersporen, die de mogelijkheid bieden een route over het gehele landgoed te maken.

Het voormalige koetshuis (Harderwijkerweg 543) is particulier eigendom. Het tot woning verbouwde pand wordt daarnaast gebruikt voor bijzondere bijeenkomsten voor kleine gezelschappen, zoals bruiloften. De vroegere tuinmanswoning (Harderwijkerweg 545) wordt verhuurd aan en bewoond door een oud-werknemer van de gemeente. De erven van de woningen zijn privé. Beide historische gebouwen zijn aangewezen als gemeentelijk monument.¹

De voormalige moestuin is in gebruik bij PHV De Trouwe Vriend, de plaatselijke hondenvereniging en is een voor publiek afgesloten terrein.

Ontsluiting

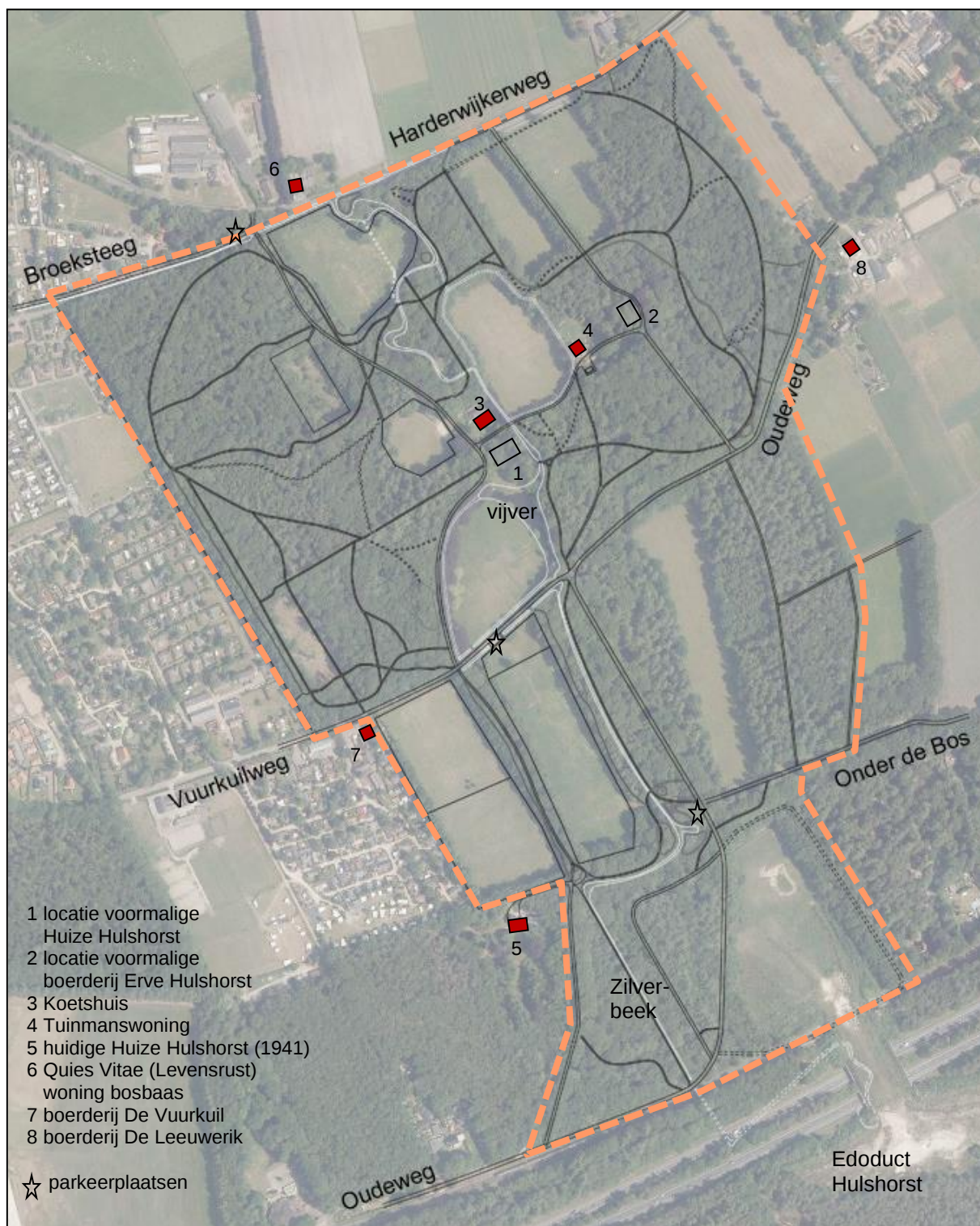
De feitelijke hoofdentree van landgoed Hulshorst ligt aan de noordzijde, weinig opvallend, in aansluiting op de Harderwijkerweg en Broeksteeg. Behalve wandelaars gebruiken ook de bewoners en bezoekers van het koetshuis, de tuinmanswoning en de hondenvereniging de achterliggende toegangsweg.

Daarnaast is het landgoed toegankelijk vanuit nagenoeg alle richtingen, via meerdere bedoelde ingangen (gemarkeerd met witte hekken en bebording) als onbedoelde sluipgangen. Er zijn rondwandelingen over het gehele landgoed, waarbij paden en lanen meermaals de doorgaande wegen kruisen.

Met uitzondering van de doorgaande wegen is het terrein niet toegankelijk voor gemotoriseerd verkeer en fietsers. Voor bezoekers aan het landgoed is er parkeergelegenheid terzijde van de hoofdentree, zuidelijk van de Vuurkuilweg en naast de kruising Oudeweg-Onder de Bos.

Het landgoed is gekoppeld aan een 45 km. lange fietsroute door Nunspeet, Hulshorst, Elspeet en Vierhouten. Langs deze 'kunstenaars en schilders'-route staan 10 informatiepanelen, waarvan één bij de parkeerplaats aan de Vuurkuilweg.

¹ Monumentnrs. 0302/WN051 en 0302/WN052. (Bron: Lijst van gemeentelijke monumenten in Nunspeet, wikipedia.)

Afb. 1.11: Plattegrond van landgoed Hulshorst geprojecteerd over actuele luchtfoto, met markering en namen van de belangrijke bebouwing en wegen. (Bron: topotijdreis, bewerking SB4.)

Afb. 1.12: Uitsnede van de AHN-kaart (Actueel Hoogtebestand Nederland) met enkele toponiemen.
(Bron: <https://ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/>; bewerking SB4.)

Afb. 1.13: Het voormalige koetshuis met haag rondom de tuin. Links de vroegere moestuin (buiten beeld).

Afb. 1.14: Het voormalige koetshuis met tuinaanleg.

Afb. 1.15: Gebogen weg langs de weide oostelijk van het koetshuis naar de tuinmanswoning.

Afb. 1.16: De tuinmanswoning, gezien vanuit het oosten.

Afb. 1.17: De voormalige moestuin is tegenwoordig in gebruik bij de plaatselijke politiehondenvereniging.

Afb. 1.18: De plek van het vroegere Huize Hulshorst, gezien vanuit de gebogen laan van bruine beuken.

Afb. 1.19: Uitzicht in zuidwestelijke richting vanaf de plek van het vroegere Huize Hulshorst, over de tot vijver verbrede Zilverbeek en graslanden. Rechts de gebogen laan van bruine beuken.

1.2. Korte impressie

Landgoed Hulshorst bestaat uit een afwisseling van parkbos met slingerende wandelpaden, een structuur van rechte lanen, kleine en grote graslandpercelen en oude productiebossen met rabattensystemen. Open ruimtes worden omgeven door fraaie bosranden en slingerlanen, waar een diversiteit in boomsoorten zorgt voor een gevarieerd kleurenpallet. De gegraven Zilverbeek loopt hier, deels recht en deels slingerend, van zuid naar noord doorheen.

Het koetshuis en de moestuin aan het einde van de met klinkers verharde gebogen toegangslaan, vormen het centrum van de aanleg. De naastgelegen plek van het vroegere Huize Hulshorst, thans een lichte terreinverhoging beplant met bomen, is als zodanig moeilijk herkenbaar. De vroegere tuinaanleg is nu een picknickveldje, waarvandaan uitzicht over de tot vijver verbrede Zilverbeek en uitgestrekte graslanden aan weerszijden van de Vuurkuilweg.

Oostelijk van het koetshuis voert een gebogen weg langs een weiland naar de tuinmanswoning. Oorspronkelijk lag direct ten oosten hiervan Erve Hulshorst. De plek van de vroegere boerderij is thans begroeid met bos en alleen nog herkenbaar aan een merkwaardige boog in de rechte laan tussen Harderwijkerweg en Oudeweg.

Direct buiten de huidige landgoedgrenzen staan diverse woningen en boerderijen die oorspronkelijk ook deel uit hebben gemaakt van het bezit, waaronder de vroegere woning van de bosbaas aan de Harderwijkerweg, boerderijen de Vuurkuil en De Leeuwerik aan respectievelijk de Vuurkuilweg en Oudeweg en het 'nieuwe' Huize Hulshorst (Landgoed Huize Hulshorst) nabij het spoor.

Verspreid over het landgoed bevinden zich langs de rondwandeling diverse markante plekken en objecten, vele met een eigen naam. Opvallend is dat deze qua ligging veelal gekoppeld zijn aan de loop van de Zilverbeek, zoals:

- 'Goudvissenkom', een nagenoeg ronde vijver min of meer als beëindiging van de beekloop, direct ten zuiden van de Harderwijkerweg. Een kleine, begroeide heuvel zorgt voor afscherming van de doorgaande weg;
- 'Wilhelminaboom', op een open plek in het parkbos direct ten oosten van de Goudvissenkom;
- 'Zwemkom', ook wel 'Ezelskerkhof' genoemd, een markante kuil met omwalling in een scherpe bocht van de Zilverbeek. Op deze plek bevinden zich in de oevers resten van bakstenen muurtjes, relictten van een vroeger badhuis;
- een meer transparant parkbos met bijzondere oude bomen (oa zakdoekjesboom, treurbeuk, plataan en kastanje), sterk slingerende beekloop en bergje als plek van de vroegere Salon, een koepel met uitzicht richting de Zuiderzeestraatweg;
- 'Cascade' en verbreding in de beek met ronde bak, oostelijk van de vroegere huisplaats;
- in het bos direct ten oosten hiervan: een monumentale eik (oudste boom op het landgoed) en hoog uitgegroeide dubbele rijen coniferen (reuzenlevensboom), oorspronkelijk geplant als hagen langs een tennisbaan;
- 'Zwitserse Partij', een extra sprengkop van de Zilverbeek, omgeven door heuveltjes, gesitueerd nabij de kruising Oudeweg-Onder de Bos;
- 'Vergeet-mij-niet-boom', een meerstammige beuk op een bergje bij een scherpe bocht in de Zilverbeek. Op het afgeplatte bergje stond oorspronkelijk een koepel, waarvandaan een vergezicht bestond op het vroegere Huize Hulshorst.
- 'Van Meurswegje' of 'Laantje van Van Meurs', voert westwaarts langs de 'Vergeet-mij-niet-boom', aangelegd door vroegere eigenaar H.F. van Meurs als verbinding met treinstation Hulshorst.

In het parkbos ten westen van de vroegere huisplaats liggen nog:

- 'Tempellaan', een rechte laan van douglassparren waar oorspronkelijk aan het einde de 'Tempel' stond, een klassiek tuinprieel;
- beklinkerde oprijlaan van bruine beuken op de overgang van parkbos en weide, als verbinding van de vroegere huisplaats met de Vuurkuilweg (de oorspronkelijke hoofdroute, de Oudeweg)
- grotere heuvel in het parkbos direct naast deze laan, gemarkeerd door drie grote platanen in de laanbeplanting aan de zijde van de weide.

Geen onderdeel uitmakend van parkaanleg, maar wel een noemenswaardige plek aan de zuidgrens van landgoed Hulshorst is de locatie van een oorlogsherinnering, een kruis ter nagedachtenis van een omgekomen RAF-piloot.²

² www.nunspeet.nl/oorlogsherinneringen.

Afb. 1.20: De 'Goudvissenkom', met rechts een heuveltje als afscherming van de Harderwijkerweg.

Afb. 1.21: De Zilverbeek met daarachter de 'Zwemkom'.

Afb. 1.22: 'Cascade' en verbrede deel van de Zilverbeek, oostelijk van vroegere huisplaats.

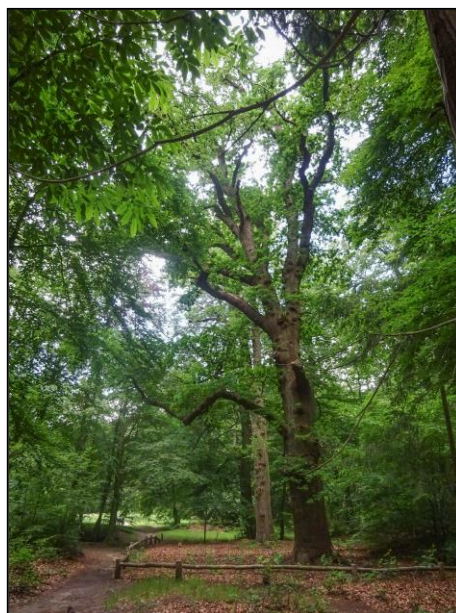
Afb. 1.23: Dubbele rijen, hoog uitgegroeide coniferenhagen (levensboom) aan weerszijden van verdwenen tennisbaan.

Afb. 1.24: Wilhelminaboom.

Afb. 1.25: Slingerende beekloop en bijzondere bomen in parkbos ten noorden van het koetshuis.

Afb. 1.26: Monumentale eik, de oudste boom op het landgoed.

Afb. 1.27: Van Meurswegje, gezien vanaf de Vuurkuilweg.

Afb. 1.28: De Zilverbeek met naastgelegen wandelpad, zuidelijk van de Vuurkuilweg.

Afb. 1.29: 'Zwitserse Partij' ter hoogte van de wegkruising Oudeweg - Onder de Bomen.

Afb. 1.30: De heuvel naast de gebogen laan van bruine beuken. In de bomenrij links van het pad staan 3 platanen.

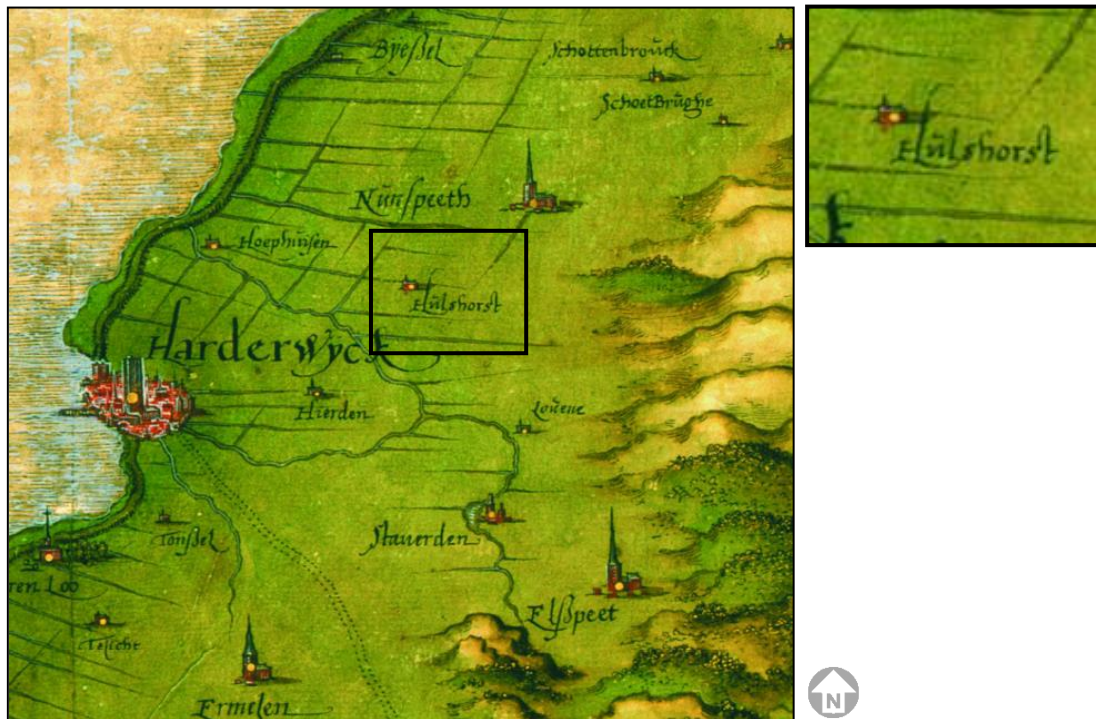
Afb. 1.31: De 'Tempellaan', gezien vanaf de vroegere huisplaats (in westelijke richting).

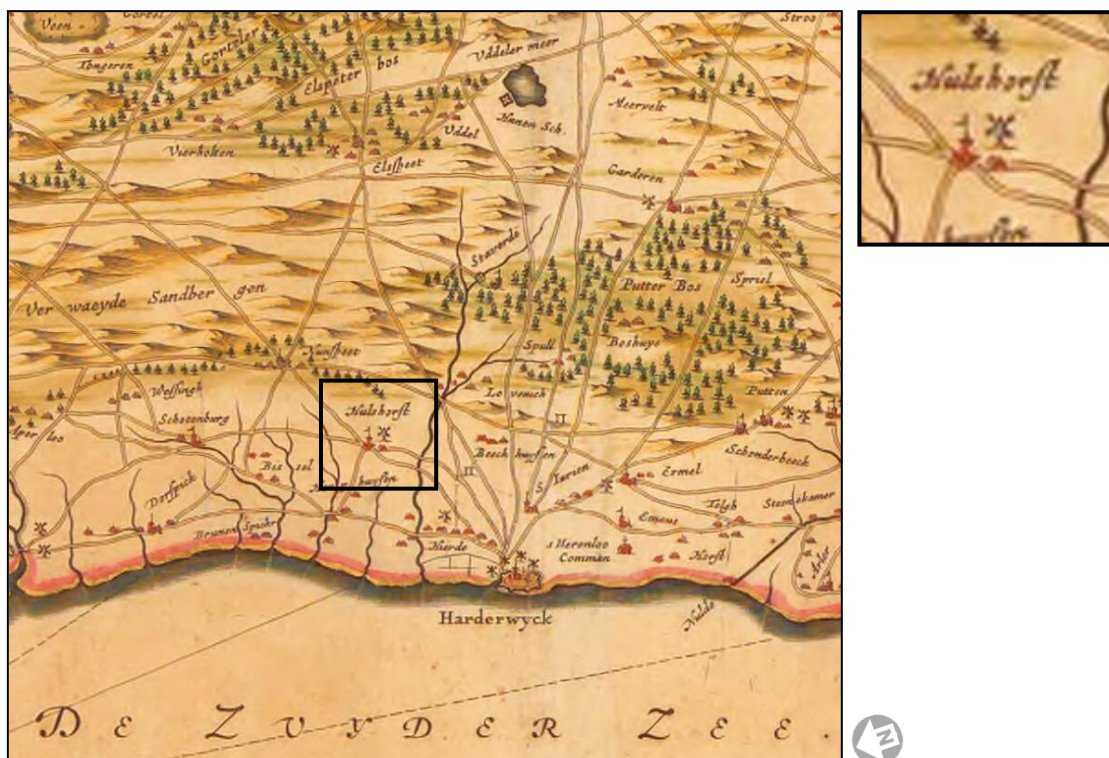
Afb. 1.32: Ecoduct Hulshorst, gezien in zuidelijke richting.

Afb. 1.33: Oorlogsherinnering ter nagedachte-
nis van een omgekomen RAF-piloot.

Afb. 2.1: Een uitsnede van de kaart van de Veluwe van Christiaan sGrooten, 1570. (Bron: elspeethistorie.nl)

Afb. 2.2: Een uitsnede van de 'Ducatus Gelriae pars quarta quae est Arnhemiensis sive Velavia', uitgegeven in 1642-1659 door Joannem Janssonius te Amsterdam. (Bron: GA 0509 Kaartenverzameling 189.)

2. BIOGRAFIE VAN DE PLEK

2.1. Adellijk goed (13^e eeuw - 1692)

De geschiedenis van landgoed 'Hulshorst' of 'Hulsthorst' gaat terug tot in de middeleeuwen.³ Verondersteld wordt wel dat de vroegste vermelding in een oorkonde uit 1295 is te vinden als zijnde het goed 'Hollhorst' op de Veluwe, dan in eigendom van graaf Reinoud van Gelre.⁴ In enkele 14^e eeuwse documenten komt de naam 'Den Hulst' voor als zijnde een buurschap, bos en bezit nabij Harderwijk.⁵ Doch duidelijke gegevens over het ontstaan en de vroegste historie van het landgoed zijn niet bewaard gebleven.

In de 15^e eeuw behoorde het goed Hulshorst toe aan het adellijke geslacht Van Speulde. Diverse leden van deze familie speelden een rol in het bestuur van Harderwijk. Dankzij hun grondbezit ten plattelande in het 'Kwartier van Veluwe', waren ze vertegenwoordigd in de ridderschap.

Een erfdochter Jacoba van Speulde, vrouwe van Hulshorst, huwde in 1542 met Joseph van Arnhem, heer van Hirnen.⁶ Joseph overleed in 1586, waarna zijn zoon Paul van Arnhem hem opvolgde als heer van Hulshorst. Hij was rentmeester-generaal van Gelre en drost van Harderwijk en de eerste die in 1593 werd aangesteld als ambtsjonker van Ermelo.⁷ Een voorwaarde om de functie van ambtsjonker te bekleden, was het bezit van een woning binnen het ambt.⁸ Dat zou een herenkamer aan de hoeve kunnen zijn. De elders gedane veronderstelling dat Paul van Arnhem tussen 1586-1593 op Hulshorst een huis liet bouwen wordt namelijk niet gestaafd door de vermelding van een huis in het verpondingsregister van 1650.⁹

Tot het begin van de 18^e eeuw zijn er geen afbeeldingen van Huize Hulshorst bekend, met uitzondering van grootschalige landkaarten met de symbolische weergave van een adellijk huis. Voorbeelden daarvan zijn de kaart van de Veluwe van Christiaan sGrooten uit 1570 en de 'Ducatus Gelriae', uitgegeven in 1642-1659 bij J. Janssonius. (Afb. 2.1. en 2.2.) Laatstgenoemde kaart toont Huize Hulshorst bij een kruispunt van wegen met in de nabijheid een molen en boerderij.

Paul van Arnhem verwierf in 1608 het goed Nederhagen in Velp bij Arnhem, dat hij daarna als zijn residentie verkoos. Pauls bezittingen en de titel heer van Hulshorst en Nederhagen, vererfden in 1621 op zijn zoon Zeger van Arnhem. Toen Zeger in 1658 zijn conditie voelde verzwakken, regelde hij zijn nalatenschap. Mede om uitstaande schulden te kunnen aflossen verkocht hij Nederhagen aan zijn schoonzoon Alexander van Spaen, die in 1654 in het huwelijk was getreden met Zegers dochter Hendrina.¹⁰ Hulshorst bleef volgens de destijds opgestelde akte in gezamenlijk eigendom van de kinderen van Zeger, evenals een aandeel in de West-Indische Compagnie:

³ Het toponiem 'horst' duidt op een zekere bodemverheffing, meestal verbonden met een boom- of struiknaam als eerste lid. Ook werd het woord gebruikt voor een stuk grond met laag hout of met walletjes. 'Huls' was vroeger de aanduiding voor doornige struik in het algemeen. (Bron: Feenstra (1982).)

⁴ Verzameling van oorkonden. No.49. Reinald graaf van Gelre geeft eenige inkomsten uit de gruit te Harderwijk en uit zijne tienden op de Veluwe (waaronder 'item de decima nostra in Hollhorst quinque maldra siligimis') aan de kapel te Staveren [...], 2 December 1295. (Bron: Nijhoff (1830) p.51.) (Dominee Craandijk verwees in zijn *Nieuwe wandelingen door Nederland* uit 1888 eveneens naar de tekst in deze oorkonde.)

⁵ Feenstra (1982).

⁶ Joseph (ook wel Jozef) van Arnhem (1509-1586), heer van Hirnen [Hernen?], drost van Harderwijk. In 1542 gehuwd met Jacoba (ook wel Johanna) van Speulde (1526-1556), Vrouwe van Hulshorst. (Bron: genealogieonline.)

⁷ Paul van Arnhem (1553-1621, begraven in Nunspeet), heer van Nederhagen en Hulshorst. Hij huwde in 1587 met Elisabeth van Appeltern (ca. 1560-1588), doch zij overleed korte tijd later. In 1591 huwde hij Henrica (ook wel Hendrika) van Goltstein (1571-1645). Uit dit huwelijk werd geboren Zeger (ook wel Seger) van Arnhem, heer van Hulshorst (1602-1665). Hij huwde Judith van Oer tot Buckhorst (-1638). (Bron: genealogieonline.)

⁸ Feenstra (1982).

⁹ Vriendelijke mededeling dhr. P. Veen, oktober 2020.

¹⁰ Hendrina van Arnhem (1625-1671), vrouwe van Nederhagen en Hulshorst huwde in 1654 met Alexander van Spaen van Ringenburg (1618-1692), heer van Ringenberg, Moyland, Till, Haminckelen, Kemena, Biljoen, Nederhagen en Hulshorst, page van den prins van Oranje, daarna in Franschen en Brandenburgschen dienst, drost van Hamme (1652), overste in de Marksche ridderschap (1652), ambtman van de Wetter (1653), Kleefsch en Marksche regeeringsraad (1654), kamerheer en landdrost van Kleef, drost van Orsoy enz. (1654), generaal-wachtmeester (1658), opperbevelhebber der Kleefsch en Marksche vestingen, gouverneur van Wezel (1675), luitenant-generaal (1676), generaal-veldtuigmeester (1688), veldmaarschalk (1690), baron des H.R. Rijks (1660). Huwde 1: Hendrina van Arnhem, 2: Johanna Dorothea van Quadt van Wickradt en 3: Dorothea von Flemming. (Bron: NA, archiefbeschrijving Collectie van Spaen.)

Afb. 2.3: 'Hulshorst op de Veluwe 1718, F. Berkhuis. (Bron: Schoonhoven, 1985.)

“VI. Het huis met de Erven, Weilanden, Holtgewas te Hulshorst, sullen voor als noch, en so lange de gebroederen en Vrou Suster goetvinden, blijven in communie ofte gemeenschap (beholdens den oltsten soon sijn feudale voordeel) gelijk oock gemein blijft de Actie in de WestIndische Compagnie, sijnde twaelf hondert gulden capitael, resorterende onder de Camer van Dordrecht.”¹¹

Uit bovenstaande beschrijving volgt dat het bezit omstreeks het midden van de 17^e eeuw niet slechts bestond uit Huize Hulshorst, maar ook meerdere boerderijen (erven), landerijen en bossen omvatte. De toenmalige omvang is onbekend.

Karakteristiek voor het agrarische landschap dat in de omgeving van Hulshorst ontstond, zijn de lang-gerekte hoevestroken, waarbij de zogenaamde ‘Bovenweg’ (tegenwoordig deels Vuurkuilweg en deels Oudeweg geheten) als ontginningsbasis fungeerde.¹² De boerenerven werden daarbij - wisselend ten zuiden en ten noorden - meestal midden op de kavelbreedte en kort aan de weg geplaatst. Veelal strekte het bezit zich aan weerszijden van de weg uit, met aan de zuidzijde bouwland op de aanwezige hoger gelegen gronden en aan de noordzijde grasland op lagere, natte gronden. Perceelsgrenzen werden naar gelang de terreingesteldheid (droog of nat) vastgelegd middels sloten, greppels al dan niet in combinatie met wallen of hagen.

Als Zeger van Arnhem in 1665 sterft, leven van zijn vijf kinderen alleen Hendrina en haar jongere broer Paul nog. Nadat zij in respectievelijk 1671 en 1673 komen te overlijden, komt het bezit Hulshorst toe aan Alexander van Spaen (weduwenaar van Hendrina).

Alexander van Spaen, die zich vanaf 1660 baron (rijksvrijheer) mocht noemen, was mede dankzij diverse erfenissen een zeer vermogend man. Passend bij de door hem verworven status en rijkdom investeerde hij in de verfraaiing en vergroting van zijn Kleefse en Veluwe landgoederen.¹³ Of Van Spaen aan het relatief afgelegen en bescheiden goed Hulshorst verbeteringen liet aanbrengen is onbekend. Aangenomen mag worden dat Hulshorst slechts incidenteel door hem werd bezocht, voor inspectie en jachtpartijen.

2.2. Huis met jachtbos (1692 - 1813)

In 1692 vererfden Alexanders bezittingen en titels op diens oudste zoon Frederik Willem baron van Spaen.¹⁴ Nadat hij in 1696 de Kleefse bezittingen aan de keurvorst moest afstaan, vestigde Frederik Willem zich permanent op Biljoen te Velp (bij Arnhem). Daar voegde hij in 1707 het naastgelegen landgoed Overhagen aan toe.

Een pentekening vervaardigd door Frans Berkhuis, gedateerd op 1718, is de vroegst bekende afbeelding van Huize Hulshorst.¹⁵ (Afb. 2.3.) Van de tekenaar Berkhuis is bekend dat hij niet altijd even betrouwbaar was in zijn weergaven.¹⁶ Bij de prent van *“Hulsthorst op de Veluwe”* is daarom de vraag in hoeverre de afbeelding de werkelijkheid weergeeft. De tekening geeft de indruk van een omgracht huis, welk toegankelijk was via een brug met poortgebouw. Het afgebeelde huis, bestaande uit meerdere bouwdelen, heeft een eenvoudige uitstraling en is omgeven door beplanting.

¹¹ GA, 0552 Huis Biljoen 1, inv.nr. 47. Stukken betreffende de toedeling aan Alexander van Spaen van het goed Nederhagen bij Velp, afkomstig uit de boedel van zijn schoonvader Zeger van Arnhem. Met retroacta, 1591-1630, 1658, 1660 en z.j.. 9 charters en 1 omslag. N.B. Enige stukken betreffen ook goederen bij Nunspeet en Hulshorst. Akte ondertekend op 14-3-1658.

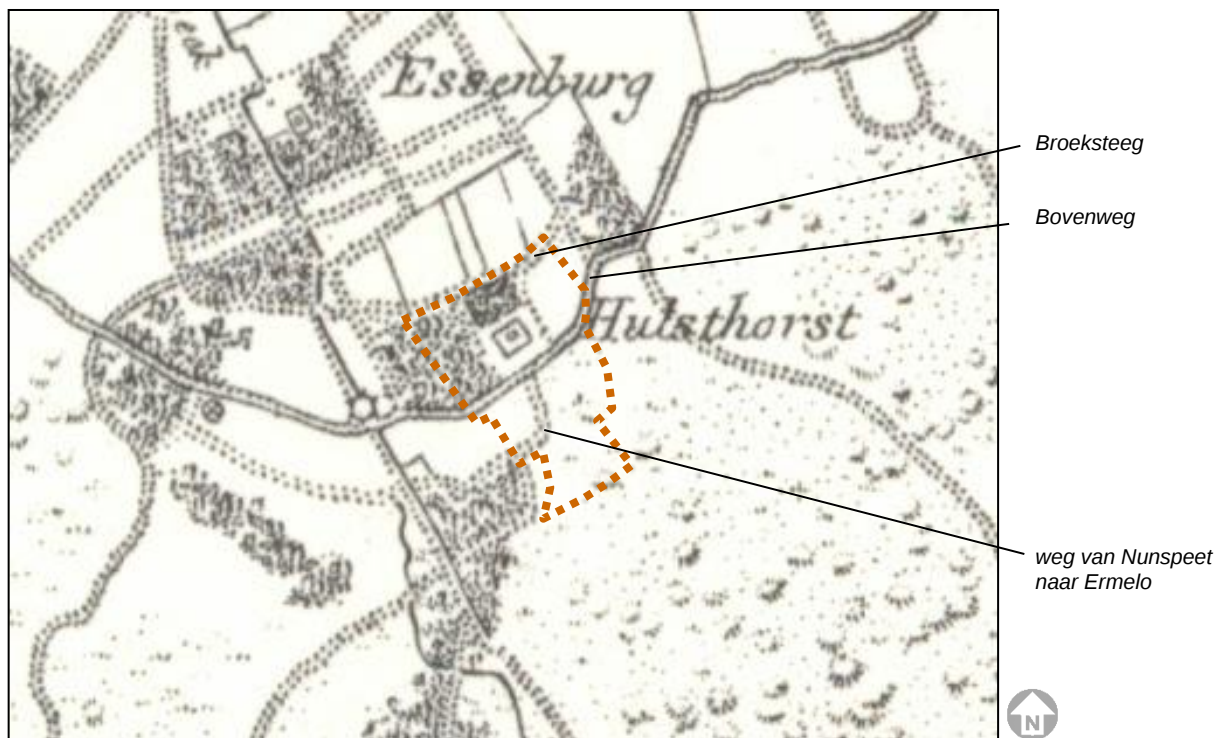
¹² Welstand Nunspeet 2015.

¹³ SB4 (2020). In 1661 verwierf Van Spaen landgoed Biljoen dat hij samenvoegde met het naastgelegen Nederhagen, waarvan hij het huis liet afbreken. Huis Biljoen en omliggende tuin- en parkaanleg werden verfraaid en verder vergroot met de verwerving van het aangrenzende goed Beekhuizen. Ook het door hem in 1655 geërfde landgoed Ringenberg en kasteel Moyland bij Kleef, dat Van Spaen in 1662 kocht, gaf hij een indrukwekkend aanzien.

¹⁴ Frederik Willem baron van Spaen (1667-1735), heer van Moyland, Till, Biljoen, Rosande, Cruisfoort, Kemena, Nederhagen en Hulshorst. Keurbrandenburgsch kamerheer, Kleefsch en Marksch geheimraad, landdrost van Kleef en drost van Orsoy (Deze ambten legde hij echter neder en verliet het land, uit ontevredenheid, dat hij door den Keurvorst als t ware gedwongen was geworden Moyland en Till aan hem te verkopen. Hij vestigde zich in 1696 op Biljoen bij Arnhem, , geadmitteerd in de ridderschap van Veluwe. Huwde in 1700 met Johanna Elisabeth Adelheid von der Reck zu Horst (1675-1711). (Bron: NA archiefbeschrijving Collectie Van Spaen.)

¹⁵ Volgens aantekeningen van Mr. F.J.J. Besier (1967) bevindt deze prent zich in het Stadsarchief Rotterdam.

¹⁶ De tekening van F. Berkhuis is gekopieerd door Jacobus Stellingwerf en afgedrukt op pagina 26 in de Atlas der Vereenigde Nederlandsche Provintien van Mattheus Brouërius van Nidek. (Bron: http://www.historischetopografie.nl/scheffer/lijt_tek.pdf).

Afb. 2.4: Uitsnede van de Krayenhoffkaart, oftewel de topografische kaart van de Bataafse Republiek die in 1798-1822 vervaardigd onder leiding van baron C.R.T. Krayenhoff.
(Bron: [https://lib.tudelft.nl/kaarten/webpages/\(V\)_1829.html](https://lib.tudelft.nl/kaarten/webpages/(V)_1829.html).)

De beschrijving van Hulshorst in de 'Tegenwoordige Staat' uit 1741 sluit op bovenstaande aan: *"Onder Nunspeet, legt de vermaakelyke Buurschap Hulshorst, zo genaamd naar het oud adelyk Huis Hulshorst, 't welk tegenwoordig by den Raadsheer Baron van Spaen bezeten wordt. [...] Een weinig bewesten Nunspeet, staat het reeds gemeld Heerenhuis Hulshorst rondsom in 't geboomte."*¹⁷ Ook hierin wordt gesproken van opgaande beplanting. Een gracht wordt echter niet genoemd.

De bedoelde *"Raadsheer Baron van Spaen"* betreft Alexander Diederik van Spaen [1^e], die in 1735 na het overlijden van zijn vader diens bezittingen en titels had geërfd, waaronder Hulshorst.¹⁸

De volgende afbeelding van *"Hulsthorst"* is te vinden op de Krayenhoffkaart uit de periode 1798-1822. Op deze kaart staan alleen belangrijke huizen weergegeven; gewone boerderijen zijn weggelaten. Ook op de kaart van Krayenhoff lijkt Huize Hulshorst voorzien van een omgrachting. (Afb. 2.4.) Daarnaast is goed te zien dat de doorgaande route tussen Amersfoort en Zwolle (langs Harderwijk, Hierden en Nunspeet) destijds zuidelijk langs Huize Hulshorst liep, over de zogenaamde 'Bovenweg' (thans Oudeweg). Rondom het huis zijn landerijen en bossen ingetekend, met direct ten noorden van het huis een opvallend rechthoekig perceel: een sterrenbos.

Dit sterrenbos zou omstreeks 1735 zijn aangelegd.¹⁹ Een dergelijk bos, bestaande uit hakhout doorsneden met paden waarlangs laanbomen, leverde op korte en lange termijn rendement. Maar de aanleg moet vooral gezien worden in relatie tot de jacht. Vanuit het middelpunt vormen de rechte lanen schootslijnen waarin overstekend wild makkelijk geraakt kan worden.

Alexander Diederik baron van Spaen [1^e] overleed in 1764. Het grootste deel van zijn bezittingen en titels kwamen toe aan zijn oudste zoon. Deze Johan Frederik Willem realiseerde vanaf circa 1775 op landgoed Biljoen-Beekhuizen een indrukwekkende landschappelijke parkaanleg. Het werd als een van de eerste Nederlandse parken in vroege landschapsstijl een voorbeeld voor het gehele land.²⁰

De bezittingen te Hulshorst kwamen in 1769 in handen van Adolf Pieter Carel van Spaen,²¹ de 2^e zoon van Alexander Diederik [1^e], die vervolgens geadmitteerd werd als ambtsjonker van Ermelo.²² Adolf vestigde zich op het landgoed Schouwenburg nabij Elburg, dat hij in 1777 verwierf, kort voor zijn huwelijk.²³

Als Adolf Pieter Carel in 1793 overlijdt, vererven zijn bezittingen en titels op zijn oudste zoon Alexander Diederik baron van Spaen [2^e].²⁴ Diens oom Johan Frederik Willem baron van Spaen van Biljoen werd als een van zijn voogden aangewezen.

In 1794 werden door de rentmeester van Biljoen nog betalingen afgehandeld aan *"P. Martens, Timmerman op de Hulshorst; Elsevier, de Verponding over het Jaar 1792 van de Hulshorst; [en] Hey-*

¹⁷ Salmon. T., *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden. Derde deel. Vervattende de Beschrijving der Provincie Gelderland, Met nauwkeurige Landkaarten en fraaije Printverbeeldingen versierd*, Amsterdam, 1741, p. 497-498. (Bron: books.google.nl.)

¹⁸ Alexander Diederik van Spaen (1710-1764) [1^e] heer van Rosande, Biljoen, Hulshorst, Over- en Nederhagen, Ringenberg en Haminkelen, burgemeester van Wageningen, ordinaris raad in het Hof van Gelderland, gecomm. in de raad van State, amptsjonker van Rheden, in de ridderschap van Veluwe, raad in 't Hof van Gld, extraordinaris raad, gecomm. RvS. Hij huwde in 1744 met Elisabeth Anna Maria van Riebeeck (1725-1776) met wie hij 9 kinderen kreeg. (Bron: genealogieonline.)

¹⁹ Op basis van een telling van jaarringen van in 1918-1921 gevelde laanbomen van het vroegere sterrenbos, werd de leeftijd ingeschat op bijna 200 jaar (teruggeteld tot 1725). (Bron: Van Voorst van Beest (1967).) Er vanuit gaande dat de laanbomen bij aanplant in het sterrenbos circa 10 jaar oud waren, zou dit zijn uitgevoerd door Alexander Diederik van Spaen nadat hij Hulshorst van zijn vader had geërfd.

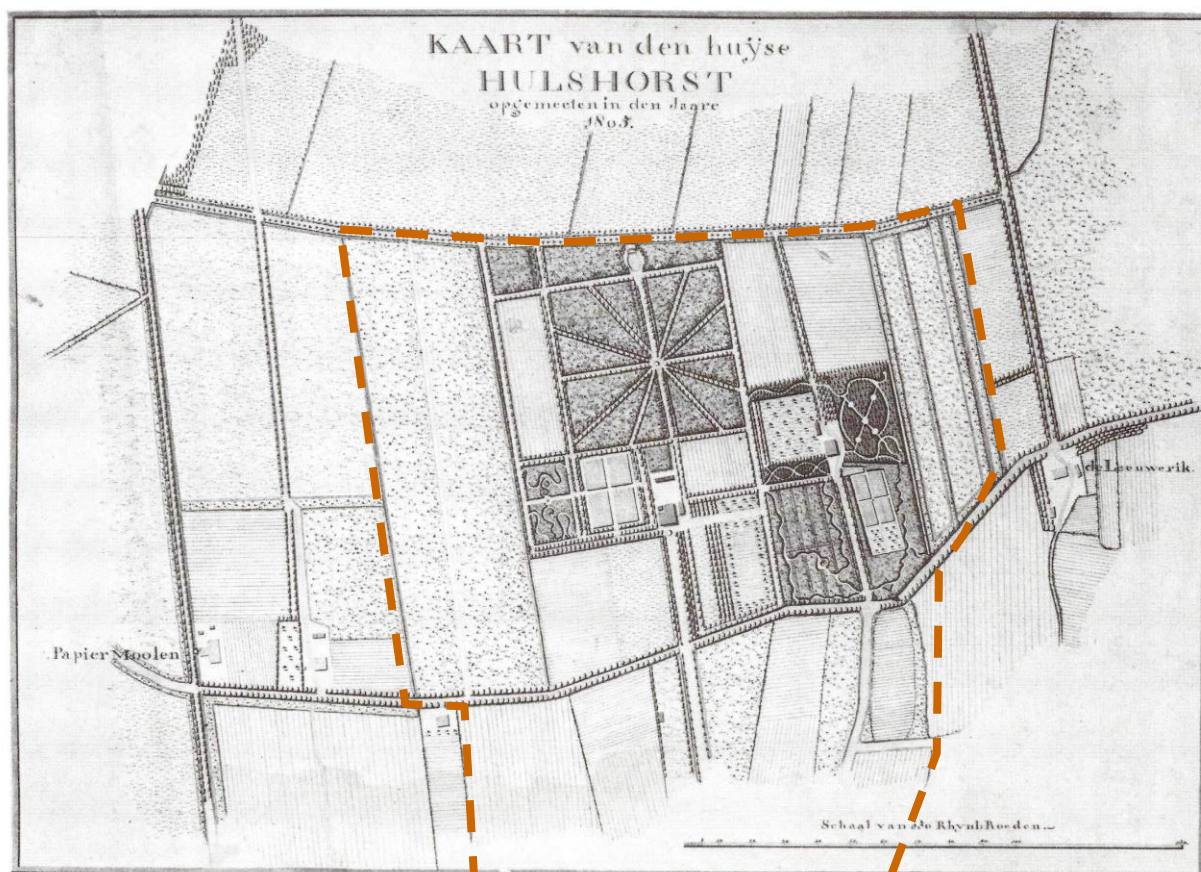
²⁰ SB4 (2020).

²¹ Adolf Pieter Carel (Adolph Peter Karel) Vrijheer Van Spaen (1749-1793), heer van Hulshorst en Schouwenburg, ambtsjonker van Ermelo, comm. van Arnhem; kolonel. Huwde in 1772 met Charlotte Sophia van Heeckeren (1752-1775) met wie hij een dochter en zoon kreeg. Hij huwde voor de tweede maal in 1778 met Sophia Philippina van Voorst (1756-1783) met wie hij nog een zoon kreeg. (Bron: genealogieonline.)

²² Aan hem in 1769 getransporteerd door respectievelijk zijn zus C.M. van Spaen en moeder E.A.M. van Riebeeck. (Bron: SNVV; Oud Rechtelijk Archief (ORA), akte 260v Transport onroerendgoed aan broer d.d. 28-4-1769 en akte 262 Transport / Cessie van aandeel in nalatenschap aan zoon d.d. 29-7-1769.)

²³ www.landgoedhuisschouwenburg.nl.

²⁴ Alexander Diederik baron van Spaen (1774-1805) [2^e] heer van Hulshorst. Hij is in 1803 gehuwd met lady Louisa King met wie hij een dochter Charlotte kreeg. (Bron: <https://www.kloek-genealogie.nl/SpaenLecq.htm#SpaenKing>.) Van 1803-1805 als minister in Bataafse dienst aangesteld aan het Keurvorstelijk Hof van Württemberg. (Bron: Gesandte in den deutschen Staaten (voor 1871); https://www.wikiwand.com/de/Liste_der_niederl%C3%A4ndischen_Botschafter_in_Deutschland.)

Afb. 2.5a: 'Kaart van den huijse Hulshorst opgemeeten in den Jaare 1805.' Anoniem.
(Bron: Wyck, H.W.M. van der, Atlas Gelderse Buitenplaatsen: De Veluwe, Alphen aan den Rijn, 1988, kaartnr. 51; de originele kaart bevindt zich in de Speciale Collecties van de WUR; blijkens aantekeningen van Mr. F.J.J. Besier (1967) verwierf de toenmalige Landbouwhogeschool te Wageningen de kaart in 1941 op een Haagse boekenveiling. Bewerking door SB4.)

man [?], gegraven op de Hulshorst, verdr[?] volgens briefje”.²⁵ Van opvolgende jaren zijn geen verdere gegevens bekend. Men veronderstelt wel dat het middeleeuwse Huize Hulshorst in die tijd werd afgebroken.²⁶ De betalingen uit 1794 zouden hiermee samen kunnen hangen.

Van nieuwe bouwactiviteiten zijn geen aantekeningen teruggevonden in het kasboek van baron van Spaen van Biljoen. Het is dan ook niet uit te sluiten dat het ‘oud adellijk’ ‘Herenhuis Hulshorst’ (zoals beschreven in de ‘Tegenwoordige Staat’ uit 1741) nooit méér is geweest dan een boerderij met herenkamer, want in 1813 wordt gesproken van een ‘tot Heeren en Boeren Woning geschikt Huis’ op Hulshorst.²⁷ Immers, als de Van Spaens inderdaad maar zelden op Hulshorst verbleven, volstond ook een eenvoudig onderkomen.

Na de vererving in 1793 volgt een periode van gebrekkige informatie ten aanzien van landgoed en Huize Hulshorst. Op enig moment valt het bezit uiteen en geraken Huize en Erve Hulshorst en de overige boerderijen en landerijen in verschillende handen, waaronder die van de heer van De Essenburg.²⁸

Alexander Diederik ‘baron van Spaen tot de Hulshorst’ was sinds 1803 werkzaam als “*Minister Plenipotentiaris der Bataafsche Republiek by zyne Doorluchtige Hoogheid, den Keurvorst van Wurtemberg*”.²⁹ Hij woonde in het buitenland en overleed in december 1805.³⁰ Zijn jongere halfbroer Frederik Adolf van Spaen³¹ erfde de titel ‘heer van Hulshorst en Schouwenburg’.

Notaris Engelbert George Ardesch³², schout te Ermelo en vanaf 1811 burgemeester van Nijkerk, was in 1813 eigenaar van een ‘Buitenplaats’ met ‘Heeren en Boeren Woning’ te Hulshorst.³³

Omstreeks dezelfde tijd bezat het echtpaar Van der Plaat-Ardesch (respectievelijk een neef en een nicht van E.G. Ardesch)³⁴ de boerderij ‘Het Tripmaeckers-goedt’, iets oostelijker aan de Oudeweg.

²⁵ GA 0484 Familie Van Spaen, tak Biljoen, inv.nr. 100. Rekeningen van uitgaven door de rentmeester van Biljoen ten behoeve van de kinderen van wijlen Adolf Pieter Carel van Spaen opgemaakt, op last van de voogd Johan Frederik Willem van Spaen, 1793-1794 en z.d. 1 omslag.

²⁶ Feenstra (1982).

²⁷ Staatkundig Dagblad van het Departement van den Boven-IJssel, 26-7-1813. (Bron: delpher.)

²⁸ Onduidelijk is in wiens handen het aangrenzende ‘Erve Hulshorst’ kwam, maar de boerderijen ‘t Kasteel’ en ‘Kostverloren’ (later omgedoopt in de ‘Vuurkuil’) en landerijen direct naast de papiermolen, evenals het erf ‘De Leeuwerik’ behoorden later (1813-1815) toe aan de heer Westervelt, eigenaar van het nabij gelegen landgoed De Essenburg. (Bron: Feenstra (1982).)

²⁹ Bataafsche Leeuwarder Courant, 21-12-1805. (Bron: delpher.)

³⁰ “Te Montpellier is aan een uitterende Ziekte op den 2 dezer Overleeden, de Heer Alexander Diderik Baron van Spaen tot de Hulshorst, Minister van dezen Staat aan het Keurvorstelijk Hof van Wurtemberg.” Haagsche Courant, 18-12-1805. (Bron: delpher.)

³¹ Frederik (Frits) Adolf baron van Spaen, heer van Hulshorst en Schouwenburg (1781-1837). Hij is geboren uit het 2^e huwelijk van Alexander Diederik van Spaen. (Bron: genealogieonline.)

³² Mr. Engelbert George (ook wel Engelbrecht Georg) Ardesch (1769-1849), secretaris en protocolhouder te Nijkerk, daarna achtereenvolgens schout, maire en burgemeester (1811-1849) aldaar. (Bron: www.vereniginggelre.nl; Brinkerink, D.A., Beredeneerde Index op de Bijdragen en Mededeelingen I-XL bewerkt door ~, uitgave van Gelre, Vereniging tot beoefening van Geldersche geschiedenis, oudheidkunde en recht, Arnhem, 1938.) Gehuwd met Evertje Hoedemaker (1771-1853 met wie hij 5 kinderen kreeg. (Bron: genealogieonline.)

³³ Staatkundig Dagblad van het Departement van den Boven-IJssel, 26-7-1813. (Bron: delpher.)

³⁴ Geertruida Johanna Ardesch (1774-1843). Zij was een dochter van een oom van E.G. Ardesch. Zij was gehuwd met haar neef Andreas Hendrik Johan van der Plaat (1761-1819), een zoon van een tante van E.G. Ardesch. (Bron: genealogieonline.)

Afb. 2.5b: Uitsnede van de 'Kaart van den huijse Hulshorst opgemeeten in den Jaare 1805.' Anoniem.
(Bron: Wyck, H.W.M. van der, Atlas Gelderse Buitenplaatsen: De Veluwe, Alphen aan den Rijn, 1988, kaartnr. 51; de originele kaart bevindt zich in de Speciale Collecties van de WUR; bewerking door SB4.)

Verklaring nrs: 1. Huize Hulshorst; 2. Erve Hulshorst; 3. boerderij Kostverloren (later de Vuurkuil) met
4. hakhoutbos (later 'Westerbos' genoemd); 5. boerderij 'Het Kasteel'; 6. Leeuwerikbos (hakhout), behorende bij
boerderij de Leeuwerik (zuidelijk van de Bovenweg, buiten de kaartuitsnede).

Het blauwe kader duidt het bezit aan van de heer E.G. Ardesch omstreeks 1805-1813. Het Erve Hulshorst (met
groen omljnd) is vermoedelijk in handen van een ander eigenaar.

In 1805 werd de anonieme '*Kaart van den huijse Hulshorst opgemeeten in den Jaare 1805*' vervaardigd.³⁵ (Afb. 2.5a en 2.5b.) Er wordt wel verondersteld dat deze kaart van Hulshorst is gemaakt ten behoeve van (óf een kopie is van) de Topographische kaart van de Veluwe en Veluwezoom, welke vervaardigd is onder leiding van M.J. de Man in de periode 1802-1812 en een overeenkomstig beeld geeft. (Afb. 2.6a en 2.6b.) Het kan ook dat de kaart verband houdt met een ververving of een verkoop.

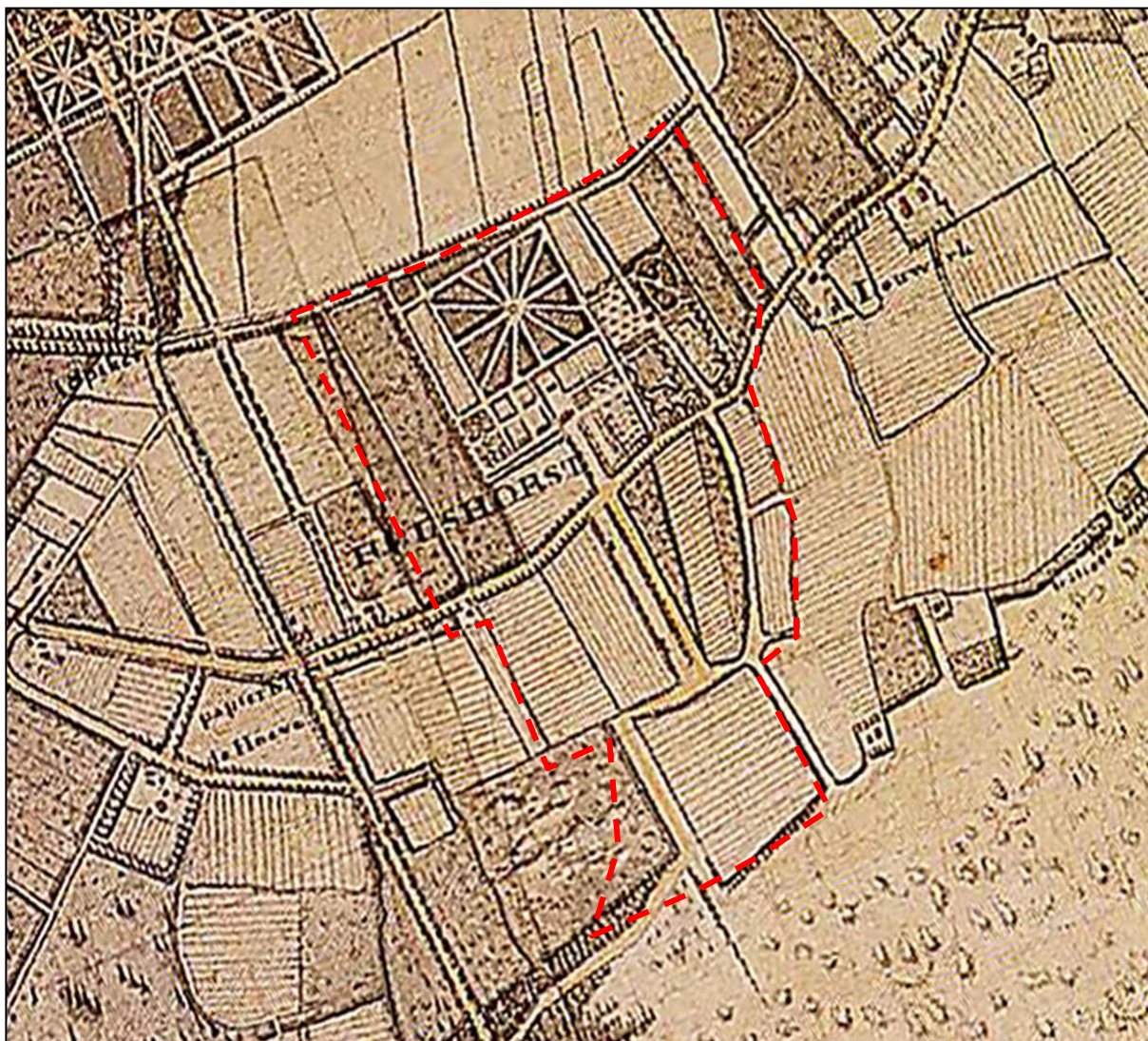
Wat de aanleiding voor vervaardiging ook is geweest, de opmetingskaart uit 1805 moet gezien worden als de eerste betrouwbare weergave van het terrein. De kaart toont dat vanaf de als laan beplante Oudeweg een rechte toegangslaan leidde naar '*den huijse Hulshorst*' (nr. 1 op de kaart). Deze lag, evenals de naastgelegen boerderij '*Erve Hulshorst*' (2), op enige afstand van de doorgaande weg (in tegenstelling tot nabij gelegen boerenwoningen direct aan de Oudeweg). De toegangslaan naar het huis lag in het verlengde van de doorgaande weg tussen Nunspeet en Ermelo, die ter hoogte van Hulshorst vanaf de Oudeweg zuidelijk afboog. Dit weggedeelte was ook beplant als laan en zal als verlengde zichtas vanaf de huisplaats richting de heide hebben gefungeerd. Op het erf achter het huis stond een langgerekt bijgebouw, vermoedelijk een koetshuis, stal en/of schuur.

Huize Hulshorst lag centraal binnen een regelmatig opgezet grondplan van moestuinen, boomgaarden, gras- en bouwlanden en bosvakken (hakhout). De percelen waren gescheiden door rechte lanen en sloten. Het noordelijke deel van de buitenplaats was grotendeels ingevuld door het eerder genoemde klassieke sterrenbos, dat later het '*Steerne Bos*' werd genoemd. Het centrum was gemarkeerd, mogelijk door een solitaire boom of een verhoging. Het zicht door dit sterrenbos in noordelijke richting eindigde bij een kleine ovale waterkom met daarachter, mogelijk op een kleine verhoging, een gebogen element (een colonnade, muur, prieel of zitplek). Volgens de kaart lag het sterrenbos niet in de (zicht-) as van Huize Hulshorst.

Het naastgelegen Erve Hulshorst (2) kende een eigen ontsluiting, vanaf zowel de Oudeweg als de Broeksteeg, en lag binnen een regelmatige structuur van lanen, boomgaard, moestuin, landerijen en bossen. Opvallend bij Erve Hulshorst is de veelheid aan slingerpaadjes in de bosvakken, volgens het principe van de vroegste landschapsstijl. Bij Huize Hulshorst is deze versiering alleen aanwezig binnen het bosvak westelijk van de moestuin. Op beide terreinen lijken enkele follies en/of tuinsieraden te hebben gestaan.

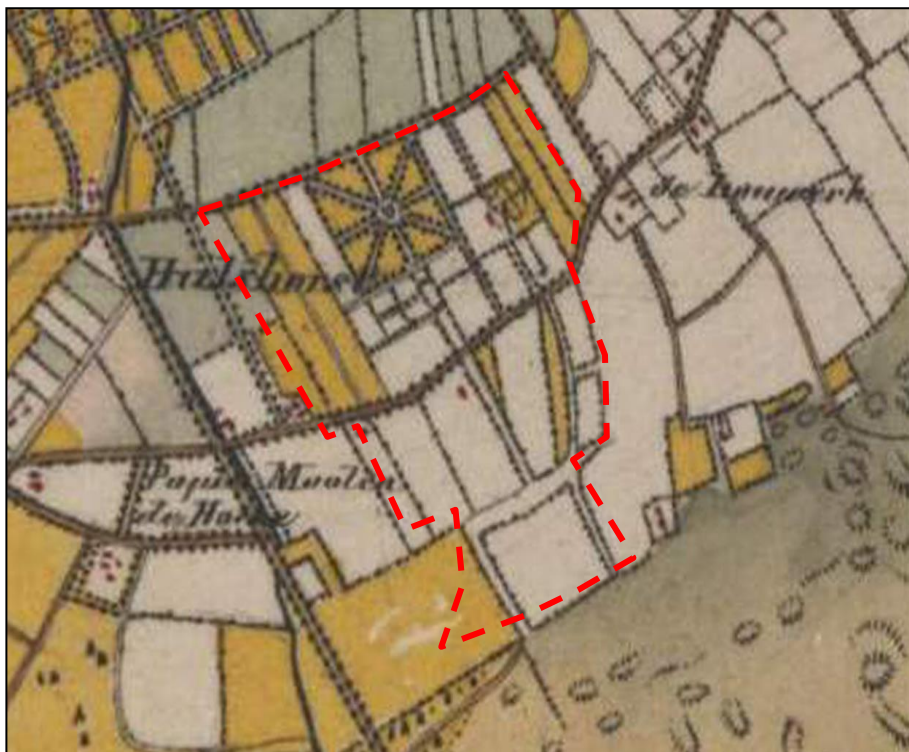
Op de Topographische Kaart van M.J. de Man is te zien dat de doorgaande weg in het verlengde van de toegangslaan naar Huize Hulshorst (dus het gedeelte zuidelijk van de oude Bovenweg, thans '*Oudeweg*' geheten) doorliep tot aan een groot blokvormig perceel bouwland. (Afb. 2.6a en 2.6b.) Vanaf daar splitste het tracé zich: enerzijds zuidwestwaarts richting Ermelo en anderzijds zuidoostwaarts naar de achterliggende heide.

³⁵ In 1813 wordt Engelbert George Ardesch (1768-1849) als eigenaar genoemd. Het is echter onbekend in welk jaar hij Huize Hulshorst in bezit kreeg. Zijn ouders waren kort voor 1805 overleden: Pelgrom Ardesch (1728-1803) en Henrietta Johanna Schrassert (1737-1805). De erfenis maakte het wellicht mogelijk de buitenplaats te verwerven.

Afb. 2.6a: Uitsnede van de 'Topographische kaart van de Veluwe', vervaardigd onder leiding van M.J. de Man, in 39 bladen, 1802-1812.

(Bron: Man, M.J. de, *Topografische Kaart van de Veluwe en de Veluwe-Zoom 1802-1812 – facsimile-uitgave*, Alphen aan den Rijn, 1984. Origineel bevindt zich in: NA, toegang 4.OSK, inv.nr. V10.)

Afb. 2.6b: Uitsnede van de 'Topographische kaart van de Veluwe', verkleinde uitgave in 18 bladen, zonder jaartal. (Bron: Man, M.J. de, *Topografische Kaart van de Veluwe en de Veluwe-Zoom 1802-1812 – facsimile-uitgave*, Alphen aan den Rijn, 1984. Origineel bevindt zich in: NA, toegang 4.OSK, inv.nr. V10.)

Afb. 2.7: Bezittingen van 'H.F. van Meurs' gesitueerd in de directe omgeving van Huize Hulshorst, in 1832. Met enkele toponiemen. (Bron: hisgis; bewerking SB4.)

2.3. Indrukwekkende buitenplaats (1813-1902)

In 1813 brengt notaris Ardesch zijn buitenplaats ter veiling, blijkens onderstaande aankondiging:

*“Mr. H.F. van Meurs en Mr. C.L. Vitringa, Keizerlijke Notarissen in het Canton Harderwijk, zullen op Maandag den tweden Augustus 1813 [...] publiek veilen, en veertien dagen daarna finaal verkopen, een Buitenplaats met al het geen daar toe gehoord, bestaande in een tot Heeren en Boeren Woning geschikt Huis, twee Schuuren, een Hooijberg en het verder daarbij gehorende getimmer, twee Schaaps-kooijen daar onder begrepen, een Tuin, verschillende opgaande Boomen, Akkermaals-Bosschen [eikenhakhout], Heggen en circa 24 Hectares, 69 ares, en 58 centiares Zaaï en Weiland. Alles gelegen in de Buurt Hulshorst, Gemeente Nunspeet, Canton Harderwijk, en toebehoorende aan den Heer E.G. Ardesch, gewezen Scholtus van Ermelo. Waar van de Memorie van Lasten bij de Notarissen kan gezien worden.”*³⁶

Nieuwe eigenaar wordt Hendrik Frans van Meurs uit Harderwijk, één van de twee notarissen die bij de veiling betrokken was.³⁷ Van Meurs behoorde in zijn tijd tot de welvarendste burgers van Gelderland. Hij had rechten gestudeerd aan de Universiteit van Harderwijk en was in 1802 gepromoveerd.³⁸ Vanaf 1824 combineerde hij het notariaat met het burgemeesterschap van Harderwijk. Het gezin Van Meurs bracht de zomers door op Hulshorst en woonde gedurende de wintermaanden in Harderwijk.

Huize Hulshorst zou door Van Meurs vergroot zijn door er een voorhuis tegen aan te plaatsen.³⁹ Daarmee kreeg het gebouw de vorm en het aanzien zoals bekend is van foto's en prentbriefkaarten uit circa 1900. (Zie afb. 2.10, 2.11 en 2.23.) Ook liet Van Meurs zijn landgoed aanpassen naar de landschapsstijl. Rondom het huis lag een versierde tuin met gazons, slingerpaden en bloemperken.

De aankoop van aan de zuidzijde grenzende heidegrond⁴⁰, maakte het mogelijk een spreng te graven om waterpartijen in de nieuwe parkaanleg te kunnen voeden.⁴¹ De sprengbeek, 'Zilverbeek' genoemd vanwege het witte zand op de bodem, verschaftte het huis ook 'stromend water'. Oostelijk van het huis, achter de tegenwoordig zo genoemde 'cascade' (een brug met stuw van losse planken) ligt in een verbreding van de beek een ronde bak van waaruit water werd opgepompt naar een reservoir op de zolderverdieping om vervolgens naar de badkamer en het toilet te stromen.⁴²

Van Meurs breidde zijn grondbezit uit en maakte daarmee de buitenplaats opnieuw het middelpunt van een landgoed. Hij verwierf in 1815 de boerderijen 'De Leeuwerik' en 'Kostverloren' van de heer H. van Westervelt.⁴³ Kostverloren werd daarna omgedoopt in de 'Vuurkuil'. Erve Hulshorst kon Van Meurs mogelijk pas in 1826 in handen krijgen.⁴⁴ (Afb. 2.35 en 2.36.)

³⁶ Staatkundig Dagblad van het Departement van den Boven-IJssel, 26-7-1813. (Bron: delpher.)

³⁷ Hendrik Frans van Meurs (1780-1864), in 1810 gehuwd met Johanna Sophia Lucia de Jongh (1787-1875). Fiscaal van het landgerecht voor de Veluwe, notaris te Harderwijk, lid Provinciale Staten van Gelderland (1817-1849), burgemeester van Harderwijk (1824-1844 en 1850-1856), lid Eerste Kamer der Staten-Generaal (1849-1852), Commissaris van de Straatweg langs de Zuiderzee van Zwolle naar Amsterdam. (Bron: Kruidhof (2014).)

³⁸ J.F.W. van Spaen van Biljoen was op de Academie te Harderwijk curator in de periode 1791-1795 en president-curator in de jaren 1802-1811. (Bron: www.rkd.nl.)

³⁹ Besier (1967).

⁴⁰ Van Meurs kocht deze onontgonnen, woeste grond van de gemeente Ermelo. (Bron: Besier (1967).)

⁴¹ Bij het graven van de sprengbeek zou hij geadviseerd zijn door zijn vrouw en haar familie De Jongh, die het landgoed de Rotterdamse Kopermolen bij Wenum Wiesel bezat en had doen aanleggen en bekend waren met het graven van sprengen. (Bron: Besier (1967).)

⁴² Feenstra (1982).

⁴³ Feenstra (1982). H.F. van Meurs was als advocaat ingeschakeld bij de erfenisverdeling van Frederika Henriette van Westervelt, eigenaresse van De Essenburg. Herbert van Westervelt was haar achterneef.

⁴⁴ In 1826 bestond de intentie Erve Hulshorst te verkopen, blijkens deze advertentie: *“Men is van meening, om door den openbaren Notaris Mr. C.L. Vitringa, residerende te Nunspeet [...] te doen verkoopen: Een Erve en Goed, De Hulshorst genaamd, gelegen in de Buurtschap Hulshorst [...] aan den grooten weg van Harderwijk op Elburg en Zwolle, bestaande in eene Boerenwoning, twee Zaadbergen, een Wagenschuur, twee Schaapschoten, en verdere Gebouwen; voorts in opgaande Boomen en Akkermaals Bosschen, ongeveer twaalf Bunders Bouwland, achttien Bunders Wei- of Hooiland; mitsgaders zeer uitgestrekte Heide en Plaggevelden.”* [...]. Opregte Haarlemsche Courant, 19-8-1826. (Bron: delpher.)

Afb. 2.8: Detail van het Kadastraal Minuutplan. Gemeente Nunspeet, Sectie H genaamd Hulshorst, vierde blad, 'opgemaakt in den jare 1827'. Het kadaster is van kracht gegaan in 1832. In cursief de door het kadaster aangeduide grondgebruik. (Bron: RCE; bewerking SB4.)

Van Meurs was een van de zeven grootgrondbezitters die in het begin van de 19e eeuw samen het initiatief voor de aanleg van de Zuiderzeestraatweg tussen Amersfoort en Zwolle.⁴⁵ Koning Willem I gaf in 1827 goedkeuring en in 1830 kon de weg in gebruik worden genomen.

Op het Kadastraal Minuutplan, opgemeten in 1827, staat het tracé van de nieuwe Zuiderzeestraatweg reeds ingetekend. (Afb. 2.7 en 2.8.) De weg kwam ten noorden van landgoed Hulshorst te liggen, zodat ook De Essenburg een betere ontsluiting kreeg. De straatweg was over de aanwezige Broeksteeg geprojecteerd, maar kreeg ter hoogte van De Essenburg een nieuw tracé in noordwestelijke richting, waardoor er een scherpe bocht in de weg kwam. Op dit punt kwam een tolhuis te staan.⁴⁶

Veel bebouwing werd nadien georiënteerd op de Zuiderzeestraatweg, doch Huize Hulshorst niet. De voorgevel van het huis was en bleef georiënteerd op de zuidelijk gelegen Oudeweg. Wel werd vanaf de Zuiderzeestraatweg een nieuwe ontsluitingsweg naar het huis aangelegd.

Op de kadastrale kaart is goed te zien dat bij de verlandschappelijking van de aanleg een gedeelte van de formele structuur was behouden, waaronder een aantal rechte lanen, hakhoutbosvakken en de grondvorm van de moestuin (door het kadaster aangeduid als 'tuin'). (Afb. 2.7 en 2.8.) Het vroegere sterrenbos en de omgeving van het huis waren getransformeerd tot een uitgestrekte parkaanleg ('plaisierbosch') met opgaande bomen, slingerende paden en watergangen (waarin de ovale waterkom was opgenomen, die nu wel de 'Goudvissenkom' wordt genoemd). Ten noorden van het koetshuis lagen een stal en 'menagerie'; een aanduiding voor een perceel dat gewoonlijk bestemd was voor een bijzondere verzameling dieren en vermoedelijk omgeven was door een (hoog) hekwerk. Vanaf de scherpe bocht in de Zuiderzeestraatweg (ongeveer tegenover de tol) was een toegangsweg ('uitweg als hakhout') naar het huis aangelegd. Deze draaide westwaarts langs het huis (de entree bevond zich in de westgevel) om als gebogen laan ('terrein van vermaak') aan te sluiten op de Bovenweg (thans Vuurkuilweg).

De vroegere rechte laan vanaf de Oudeweg, had plaatsgemaakt voor een royale vijver ('water van vermaak') en een weiland met duiventoren, omgeven door versierde bosranden ('plaisierbosch') en de gebogen laan bestaande uit bruine beuken en platanen. (Afb. 2.11.)

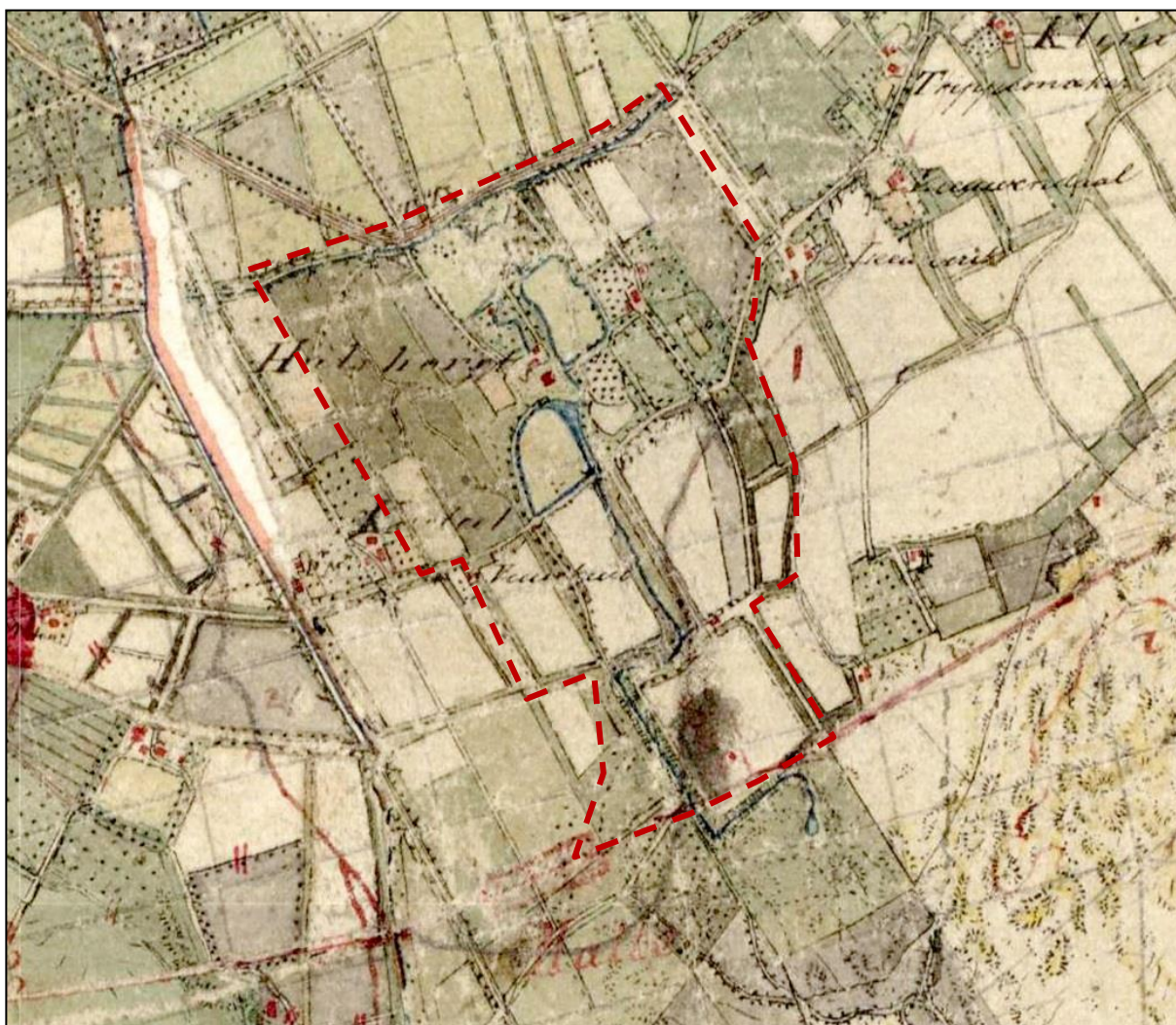
De bron van de Zilverbeek, de 'Oorsprong', lag ver van het huis, in het zuidelijkste deel van het landgoed. Hier had Hendrik Frans van Meurs heidegrond ontgonnen tot naaldbos, dat in de volksmond de naam het 'Dennenbosch van Van Meurs' kreeg. De sprengbeek kende vanaf de bron diverse scherpe bochten, doordat deze was uitgegraven parallel aan het oorspronkelijke zigzagtracé van de Oudeweg, zuidwestwaarts om een bestaand bouwland (dat vermoedelijk pas later eigendom van Van Meurs werd). Ten noorden van dit bouwland was een extra sprengkop gegraven. Deze plek, met een brugje over de beek, werd de 'Zwitserse Partij' of 'Schaapskolk' genoemd, vermoedelijk vanwege de nabijheid van een schaapskooi. Daar waar de sprengbeek de Oudeweg kruiste, was een brug aangelegd. Vanaf dat punt was er een fraai uitzicht over de tot vijver verbrede beek ('water tot vermaak') richting het huis met de tuinaanleg. (Zie afb. 2.28.)

In het park waren diverse tuinsieraden geplaatst, veelal gesitueerd aan de Zilverbeek. Naast de eerder genoemde duiventoren en cascade stond er op een bergje bij de waterpartij in de menagerie een theekoepel 'het Salon', met uitzicht naar de Zuiderzeestraatweg. (Afb. 2.21.) Ten westen van het herenhuis voerde de zogenoemde 'Tempellaan' naar de 'Tempel'. De rechte laan⁴⁷ en het gebouwtje met driehoekige topgevel zijn vermoedelijk gehandhaafd uit een eerdere aanleg, want reeds herkenbaar op de kaart uit 1805. Dit geldt ook voor een bouwwerkje op een bergje op de boswal direct langs de Oudeweg, zuidelijk van Erve Hulshorst.

⁴⁵ De overige heren, ook wel de 'Commissarissen voor de Aanleg van de Straatweg langs de Zuiderzee', waren: J.J. Sandberg (eigenaar De Essenburg te Hierden), P.E. D'Yvoij (eigenaar Salentein te Nijkerk), C.L. Vitringa (burgemeester Ermelo, eigenaar Groote Bunte te Nunspeet), J. Marcus (eigenaar Huize Voorst te Nijkerk), C.L. Engelenburg (eigenaar Oldhorst te Oldebroek) en R.O.H. van Maanen (burgemeester van Elburg). Alle genoemde landgoederen waren gesitueerd aan de toekomstige weg. De weg werd echter niet opgenomen in het rijkswegenplan van 1821, zodat de aanleg niet door het Rijk werd bekostigd (en de weg ook niet de naam Rijksstraatweg kreeg). De initiatiefnemers, wisten echter de betreffende gemeenten voor hun plannen te winnen. (Bron: Wabeke (2011).)

⁴⁶ De aanleg en het onderhoud van de weg werd deels gefinancierd met subsidie van de koning en deel door de betrokken gemeenten en grootgrondbezitters. De gemaakte schulden werden afgelost door de heffing van tolgeld. Langs de weg werden 14 tollën ingesteld. Min of meer tegenover de inrit van het landgoed Hulshorst kwam tol nr. 8 te staan.

⁴⁷ Volgens overlevering kon men begin 20^e eeuw een luide echo horen als er hard geroepen werd in de Tempellaan. (Bron: Wabeke (2011).) Vermoedelijk veroorzaakt door de toen nog gesloten 'wanden' van laag betakte, wintergroene naaldbomen (douglas). Vermoedelijk stonden hier oorspronkelijk loofbomen.

Afb. 2.9: Uitsnede van de Veldminuut voor de Topografisch Militaire Kaart, blad 26H Ermelo, in 1848 opgenomen en getekend door J. van den Bosch. De kaart is nadien bijgewerkt. [Het tracé voor de spoorlijn, aangelegd in 1863-1864, is op de kaart met rode lijn ingetekend.]
(Bron: NA, toegang 4.TOPO inv.nr. 9.159.)

Afb. 2.9a: 'Oorsprong Zilverbeekje bij Nunspeet', prentbriefkaart ongedateerd.
(Herkomst: collectie Beert Schoonhoven.)

Ten zuiden van de Oudeweg stond nog een koepel. Deze was te bereiken vanaf het huis via de gebogen, beklinkerde laan⁴⁸ die aan de overzijde van de Oudeweg verder voerde als 'allee' langs de westzijde van een bouwland (waarop in 1888 boekweit werd verbouwd)⁴⁹. In de zuidwesthoek van het langgerekte perceel bouwland was in de bosrand een bergje. De koepel hier bovenop keek terug naar Huize Hulshorst en kreeg (later) de naam 'Vergeet-mij-niet'.⁵⁰ Nog altijd wordt de imposante, veelstammige beuk op deze plek zo genoemd. (Afb. 2.12, 2.15 en 2.49.) In de naastgelegen bocht van de beek was ter versiering rotswerk aangebracht. Bij de koepel kon men kiezen voor een korte route naar Huize Hulshorst langs de Zilverbeek met de Zwitserse Partij of voor een wandeling in zuidelijke richting langs de beek tot aan de 'Oorsprong'. Ook in het daar omheen door Van Meurs geplante dennebos waren slingerende wandelpaden.

In de vijver bij het huis lag een botenhuisje en recht voor het huis een aanlegsteiger. Verder stond er in de moestuin een groot, rond kippenverblijf met rieten dak⁵¹, lag er een eendenhuis in de vijver en stond er in de tuin zuidelijk van het huis een marmeren tuinbeeld van beeldhouwer Jan Pieter van Bourscheit. (Afb. 2.52.) Ook hiervan wordt vermoed dat het al eerder op Hulshorst aanwezig was.⁵²

Over de totstandkoming van het landschapspark of een betrokken tuinarchitect zijn geen historische gegevens bewaard gebleven.⁵³

Dat de aanleg op Hulshorst destijds als een fraai park werd beschouwd, blijkt uit de beschrijving van A.J. van der Aa in zijn Aardrijkskundig Woordenboek uit 1844:

*"Hulshorst of Hulsthorst, landg. op de Over-Veluwe, [...]. Dit landg., een der schoonste van den geheelen omtrek, met uitgestrekte bosschen, wandelingen, waterpartijen, badhuis, menagerie, koepeltjes, prieeltjes en zitplaatsen, beslaat eene oppervlakte van 150 bund., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Hendrik Frans Meurs, Oud-Burgemeester van Harderwijk."*⁵⁴

Het genoemde 'badhuis' betrof een hokje boven de beek in het bos ten noorden van het herenhuis. Ter plekke kon water worden verwarmd in een koperen ketel. Nog altijd ligt hier een cirkelvormige aarden wal waarbinnen een kuil, de zogenoemde 'Zwemkom', maar in de volksmond 'Ezelskerkhof' genoemd.⁵⁵

Het badhuis dat in 1844 wordt genoemd, staat niet op het Kadastraal Minuutplan van 1827 en het is enigszins merkwaardig dat het kadaster het badhuis pas in 1883 optekent, tegelijk met enkele andere wijzigingen. (Afb. 2.19.)

Op dezelfde hulpkaart is te zien dat ten noorden van het hoofdhuis de loop van de Zilverbeek was aangepast en een gedeelte bos en lanen (overblijfselen van het vroegere sterrenbos) omgevormd naar weiland, waardoor er een ruimere aanleg ontstond. Die nieuwe situatie is echter al zichtbaar op de Veldminuut voor de Topographisch Militaire Kaart uit 1848 (later bijgewerkt) en de Chromotopografische kaart uit 1872 en moet dus ook van eerder dateren. (Afb. 2.9 en 2.16.)

Vergelijking van het Kadastraal Minuutplan uit 1827 en de Veldminuut uit 1848 laat zien dat in de tussenliggende periode de landschappelijke parkaanleg bij Huize Hulshorst aan de west- en oostkant werd uitgebreid. (Afb. 2.7 en 2.9.) De brede strook grond met hakhoutbos aan de westzijde, tussen de Broeksteeg en Oudeweg (noordelijk van boerderij de Vuurkuil), werd vermoedelijk omstreeks 1840 aan Hulshorst toegevoegd.⁵⁶ In dit zogenoemde 'Westerbos' lagen vanwege de natte terreinsituatie

⁴⁸ Oorspronkelijk gevleid met gele IJsselsteentjes, kleine handgevormde bakstenen. (Bron: Feenstra (1982).)

⁴⁹ Craandijk, J., *Nieuwe wandelingen door Nederland*, Haarlem, 1888. p. 155-157.

⁵⁰ De naamgeving en beschrijving van de diverse tuinsieraden is gebaseerd op aantekeningen van Mr. F.J.J. Besier uit 1967.

⁵¹ Deze werd in 1941 als tuinpriël overgebracht naar de tuin van het nieuwe 'Huize Hulshorst' aan de Oudeweg 90. (Bron: Feenstra (1982).)

⁵² Van Voorst van Beest (1967). Dit tuinbeeld van drie kindjes is in 1967 aan het Rijksmuseum geschonken. (Bron: delpher; Nederlandse Staatscourant nr. 56, 22-3-1967.)

⁵³ In 1842 zou Hendrik Frans van Meurs een nieuw huis laten bouwen op buitenplaats Klarenbeek bij Doornspijk ten zuiden van Elburg. Bij de landschappelijke parkaanleg die daar werd gerealiseerd, zou mogelijk tuinarchitect J.D. Zocher betrokken zijn geweest. (Bron: RCE, Monumentenomschrijving complex 'historische buitenplaats Klarenbeek', complexnr. 512014.)

⁵⁴ Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, vijfde deel H.*, Gorinchem, 1844.

⁵⁵ Schoonhoven (1985).

⁵⁶ Betreft het perceel 738 hakhout, aangekocht uit leggerartikel 441, eigenaar: Johan Rademacher Schorer, beroep: predikant te Harderwijk. Helaas staan er in het leggerartikel geen veranderingen omschreven, zoals dienstjaar van verkoop. Maar gezien de persoon in 1840 overleed en er geen erfgenamen staan bijgeschreven, mag geconcludeerd worden dat zijn bezittingen nadien zijn verkocht.

Afb. 2.10: Foto van Huize Hulshorst, circa 1900. Zicht op de fraaie zuidgevel van het huis, vanuit het park. Zuidelijk van het huis lag een versierde tuin met gazons, slingerpaden en bloemperken. Aan de vijver lag een bootsteiger. (Bron: GiB, nr. 25775.)

Afb. 2.11: 'Huize Hulshorst (Centr. Spoor)'. Prentbriefkaart, circa 1900. Uitzicht vanaf de Oudeweg op het herenhuis met in het weiland een duiventoren.

(Bron: GiB, geen nr.)

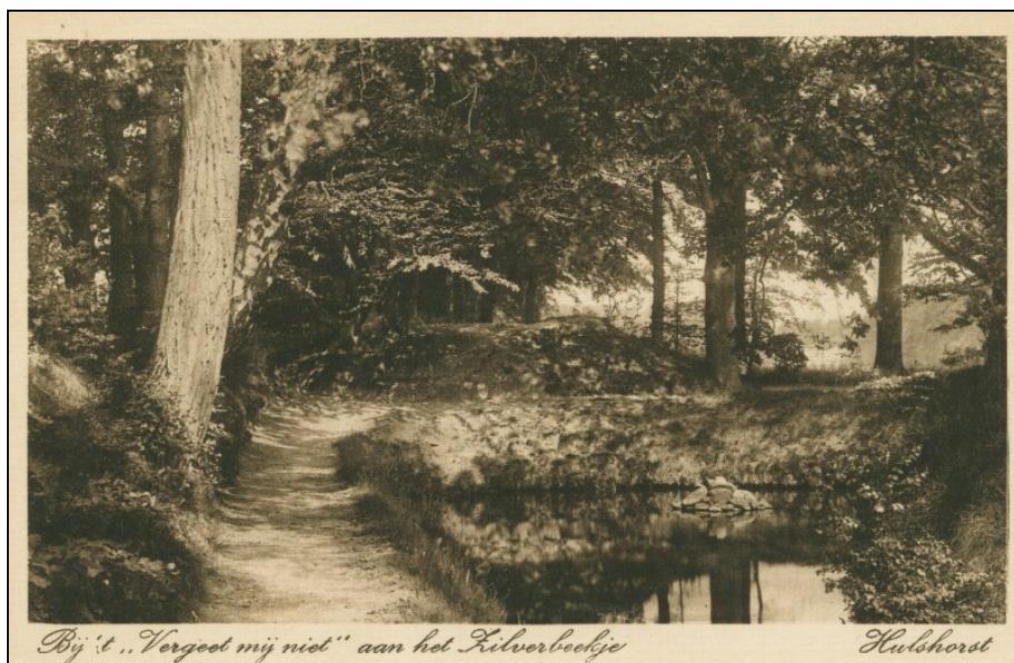
Afb. 2.12: 'N.J.V.Kamp Hulshorst. Een hoekje bij de Zilverbeek'. Het afgeplatte heuveltje waarop de koepel 'Vergeet-mij-niet' stond, ter hoogte van een van de bochten in de sprengbeek. In het water was versiering aangebracht in de vorm van rotswerk. Prentbriefkaart, circa 1900. (Bron: GiB., nr. 25822.)

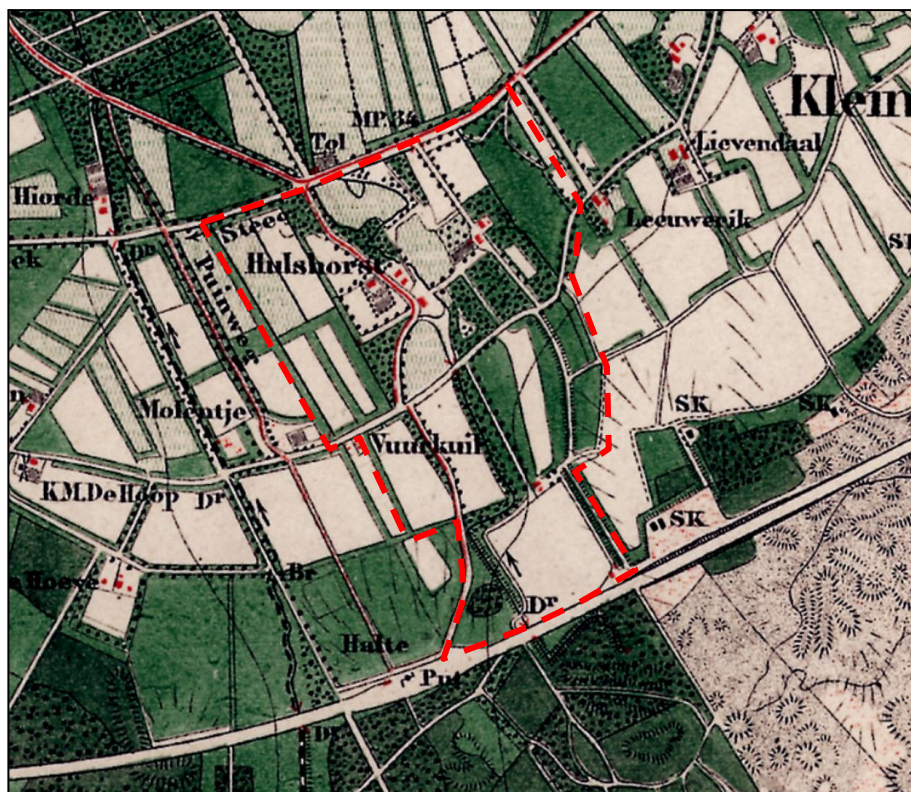
Afb. 2.13: 'Nunspeet Zilverbeekje, Harderwijker Straatweg'. [Volgens onderzoek van Peter Kwant is de foto gespiegeld weergegeven en betreft dit een gedeelte van de beek ten noorden van de spoorlijn.] Prentbriefkaart, circa 1900. (Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie gem Nunspeet 2, fotonr. 5270.)

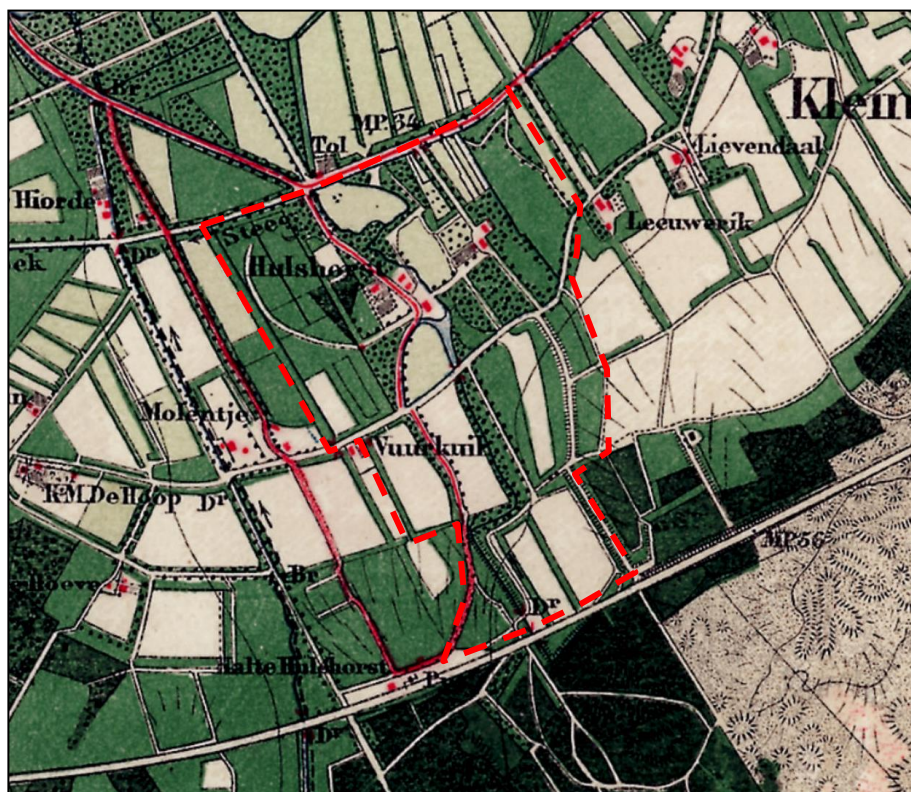
Afb. 2.14: 'Zilverbeekje bij Hulshorst'. [Vermoedelijk is dit een foto van het zuidelijke deel van de Zilverbeek, dat is gedempt na de aanleg van de A28.] Prentbriefkaart, circa 1900. (Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie gem Nunspeet 2, fotonr. 5275.)

Afb. 2.15: 'Bij 't "Vergeet mij niet" aan het Zilverbeekje, Hulshorst'. Prentbriefkaart, circa 1900. (Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie gem Nunspeet 2, fotonr. 5273.)

Afb. 2.16: Uitsnede van de Chromo-Topografische Kaart, blad 353 Hierden, uitgave 1872.
(Bron: topotijdreis.)

Afb. 2.17: Uitsnede van de Chromo-Topografische Kaart, blad 353 Hierden, uitgave 1890.
(Bron: topotijdreis.)

rabatten. Deze worden ook aangetroffen in het zogenaamde 'Leeuwerikbos' aan de oostzijde van het landgoed, dat van oorsprong bij boerderij 'De Leeuwerik' behoorde.

Zowel in het Westerbos, als rondom Erve Hulshorst en in het naastgelegen Leeuwerikbos werden nieuwe gebogen paden (deels beplant als laan) aangelegd. De padenloop is nauwkeurig weergegeven op de Chromotopografische kaart uit 1932. (Afb. 2.32.)

Begin jaren 60 van de 19e eeuw werd de spoorlijn Utrecht-Amersfoort-Zwolle-Kampen aangelegd. Waar op de bijgewerkte Veldminuut reeds een rode lijn staat ingetekend, is het voltooide spoortracé goed zichtbaar op de Chromotopografische kaart uit 1872. (Afb. 2.16.) Te zien is dat de oude 'Weg van Nunspeet naar Ermelo' was doorsneden.

Hendrik Frans van Meurs moest grond afstaan voor de aanleg van het spoor.⁵⁷ Hij bedong een onderdoorgang voor de Zilverbeek (de bron kwam zuidelijk van de spoorlijn te liggen) en een halteplaats ter hoogte van zijn landgoed.⁵⁸ (Afb. 2.18 en 2.22.)

Van Meurs liet in aansluiting op de bestaande, beklinkerde laan die vanaf Huize Hulshorst naar de koepel 'Vergeet-mij-niet' voerde, een grindpad aanleggen naar het station.⁵⁹ De met laanbomen beplante route mocht ook (te voet) gebruikt worden door andere reizigers van en naar het station en staat nog altijd bekend als het 'Laantje van Van Meurs' of 'Van Meurswegje'.

Ook al was er een kortere verbinding met de Zuiderzeestraatweg in de vorm van een rechte laan ('Puinweg') over grond van De Essenburg, sommigen verkozen de langere route over het mooie Hulshorst. Zo ook dominee Craandijk die het landgoed in 1888 als volgt beschreef: [komende uit de richting van De Essenburg]

"Ook Hulshorst is een schoon en uitgestrekt landgoed [...]. en dan vinden wij de palen, die den ingang van Hulshorst aanwijzen [vanaf de Zuiderzeestraatweg]. Over de plaats kunnen wij ook het station bereiken en wij verkiezen die wandeling boven den grintweg. Maar wij gaan nog een weinig verder. De straatweg loopt met een sierlijke bogt tusschen bouwland en bosch ter linkerzijde, en de groote met hoog hout omzoomde weide ter regterhand, waarachter het heerenhuis zich nog schuil houdt. Ook hier tintelt het heldere water in het zonlicht, een deel der weide omvattend en dan zich afbuigend langs het digtbegroeide terrein, waar kloeke sparren in menigte wassen. Wij moeten ons met een enkelen blik daarop vergenoegen en keeren dan op onze schreden terug, om het hek in te gaan. Een laan van jonge sparren leidt ons tusschen de weide en het bosch, in de nabijheid van het wit gepleisterde huis, dat met zijn stalgebouwen en moestuinen tamelijk diep in de plaats ligt en van den straatweg evenmin te zien is, als het daarop een uitzigt heeft. Het front met een zware colonnade is gekeerd naar de spoorbaan en ziet derwaarts uit over een fraaije, uitgestrekte, door een schoone waterpartij omspoelde weide waarin een duiventoren is geplaatst. Het op een bordje geschilderd 'verzoek om niet vlak langs het huis te wandelen' eerbiedigen wij gaarne - voor zoover het mogelijk is, want de weg loopt er tamelijk dicht voorbij. Ook deze plaats staat voor het publiek open, maar billijk wenscht de eigenaar en bewoner, Mr. D. van Meurs, burgemeester van Harderwijk, zichzelve en zijn gezin eenige vrijheid in de onmiddellijke nabijheid zijner woning voor te behouden. Het huis is ruim, maar door oudheid of bouwstijl niet opmerkelijk.

[...] sedert vele jaren reeds behoort het nu aan de Harderwijksche familie van Meurs. Voor de ingezetenen dier stad is het met den spoortrein gemakkelijk te bereiken en er wordt dan ook druk en dankbaar gebruik gemaakt van de gelegenheid tot heerlijke boschwandelingen, die dit landgoed met den naburigen Essenburg in ruimen overvloed aanbiedt en het oog van menig reiziger, door de 'Centraal' te midden der dorre zandheuvelen heengevoerd, heeft zeker wel met heimwee gerust op de oase, zoo veelbelovend en voor hem zoo teregend bij het nederige station van Hulshorst gelegen.

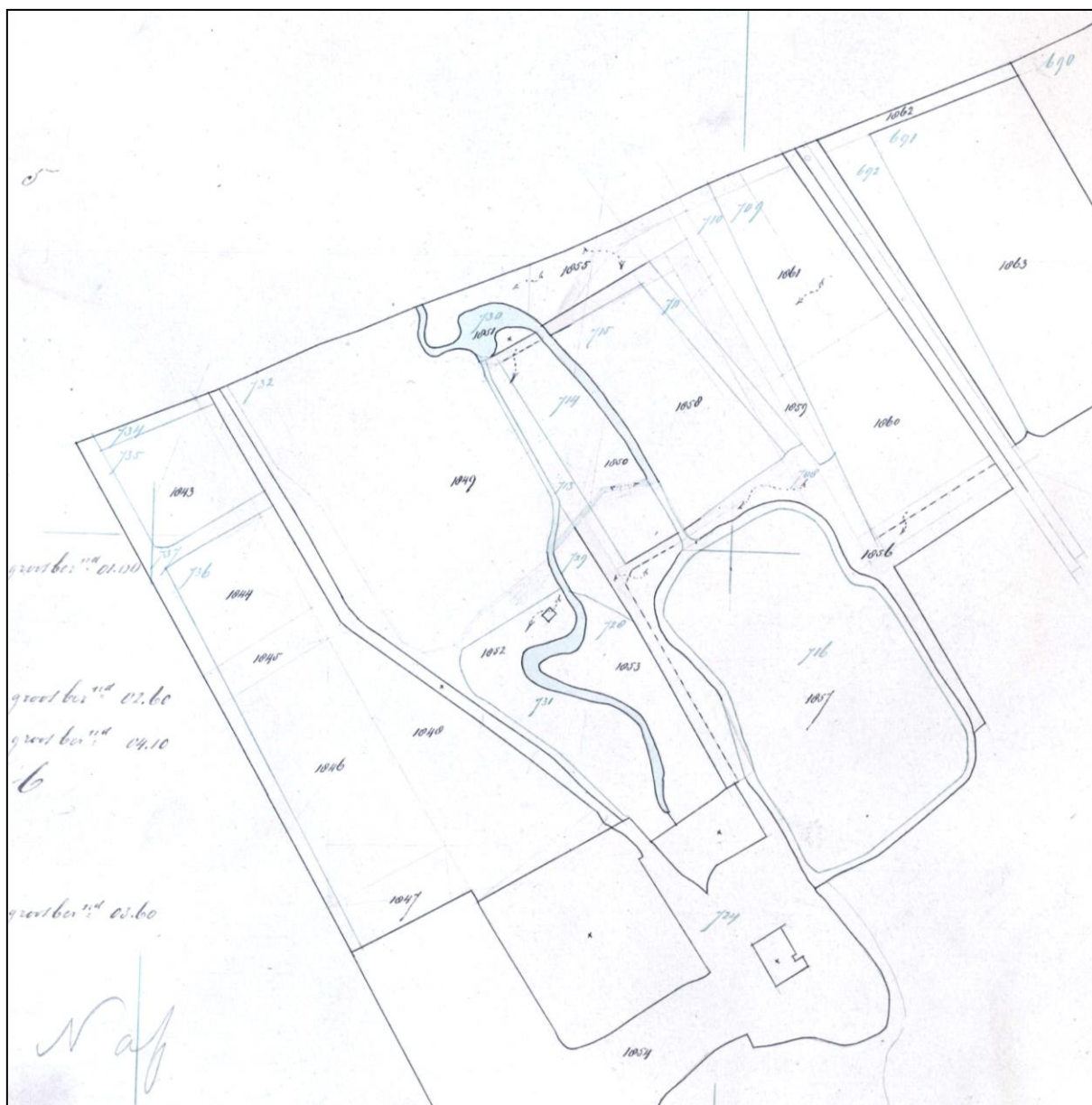
Wij volgen de beuken- en sparrenlaan langs de weide achter het huis en houden deels de bosschen van het landgoed ter regterzijde nevens ons, deels zien wij hen aan den overkant der weide op het hooge, min of meer golvende terrein zich uitstrekken. Een fraaije dwarslaan [gebogen laan van bruine beuken] verbindt beide gedeelten. Daar verlaten wij door een hek [aan de Oudeweg], welks palen

⁵⁷ Kadastrale hulpkaart 10, dienstjaar 1863, gemeente Nunspeet, sectie H. Opgemaakt en deugdelijk verklaard te Arnhem, den 30 Augt. 1862. (Bron: KA.)

⁵⁸ Wabeke (2011).

⁵⁹ Het kadaaster verwerkte het nieuwe pad echter pas later: Kadastrale hulpkaart 10, dienstjaar 1884, gemeente Nunspeet, sectie H. Opgemaakt en deugdelijk verklaard te Arnhem, den 1^e Maart 1883. (Bron: KA.)

Afb. 2.19: Uitsnede van kadastrale hulpkaart 99, dienstjaar 1884, gemeente Nunspeet, sectie H. Opgemaakt en deugdelijk verklaard te Arnhem, den 1^e Maart 1883. (Bron: KA.)

Opgemaakt in verband met wijzigingen binnen de landschappelijke parkaanleg waaronder het verleggen van de beekloop ten noordoosten van het huis (waardoor het naastgelegen weiland werd vergroot) en het droogleggen van de watergang rondom het weiland noordoostelijk van het huis.

Dat deze veranderingen al zichtbaar zijn op de bijgewerkte Veldminuut en op de Chromotopografische Kaart uit 1872, doen vermoeden dat het kadaster deze hulpkaart pas later heeft opgemaakt.

Afb. 2.20: 'Brugje over Zilverbeek, Hulshorst bij Nunspeet'. Locatie onbekend. Prentbriefkaart, circa 1910. (Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie gem Nunspeet 2, fotonr. 5274.)

Afb. 2.21: 'Salon "Hulshorst"'. Prentbriefkaart, circa 1907. Zicht vanuit noordelijke richting. (Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie gem Nunspeet 2, fotonr. 5285.)

Salon „Hulshorst”.

Afb. 2.22: 'Hulshorst, - Station '. Zicht in oostelijke richting. Prentbriefkaart, circa 1900. (Bron: GiB., nr. 25789.)

den naam der bezitting dragen, de buitenplaats weder, maar daarmede is het landgoed nog niet ten einde en het station nog niet bereikt. Wij slaan de beukenlaan in, door een slagboom voor rijtuigen, niet voor wandelaars, afgesloten. Uit het hooggelegen koepeltje aan den weg [Vergeet-mij-niet] laten wij het oog weiden over het ruime en, vriendelijke landschap, waarvan thans het witte heerenhuis met zijn colonnade het middenpunt uitmaakt. Wij overzien het boekweitveld, zoo schitterend afstekend tegen de hier en daar met bruine beuken geschakeerde sparrenbosschen. Wij zien het heldere water stroomen tusschen de hooge begroeide kanten. En dan brengt het pad onder sierlijk overhangende berkenkroonen ons bij de spoorbaan en weldra bij het station en aan den overweg aan den ingang van het prachtige Leuvenumsche bosch.”⁶⁰

Na het overlijden van Hendrik Frans in 1864⁶¹ was Hulshorst in bezit gekomen van zijn zoon Daniel van Meurs.⁶² Ook hij gebruikte Hulshorst als zomerverblijf. Hij liet in 1878 ten oosten van het hoofdhuis, in de boomgaard naast de boerderij, een nieuwe woning voor tuinbaas Dries Kruithof (vanaf 1880 ook bosbaas) bouwen en enkele jaren later de ‘schuur en broeibak’ in de moestuin vernieuwen.⁶³ (Afb. 2.33.)

Daniel van Meurs (ongehuwd en kinderloos) verbleef op Hulshorst veelal in gezelschap van zijn zuster, weduwe Anthonia Elisabeth Barchman Wuytiers - van Meurs.⁶⁴ Zij bracht dan haar vijf jonge kleinkinderen Van Isselmuden mee, over wie zij na 1878 de zorg had gekregen na het vroegtijdig overlijden van hun ouders.⁶⁵

Voor de kinderen Van Isselmuden was het landgoed een tweede thuis en een grote speeltuin. In het koetshuis stonden wagentjes waarmee met een ezel over het landgoed werd gereden en in de vijver kon met een bootje worden gevaren. In de Tempellaan werd croquet gespeeld en aan een eeuwenoude eik (ten oosten van de cascade) hing een schommel. (Afb. 2.51.)

In 1898 werd ter gelegenheid van de kroning van koningin Wilhelmina een koningslinde geplant. Deze ‘Wilhelminaboom’ met sierhekwerk werd geplaatst aan de noordzijde van het parkbos, nabij de Zuiderzeestraatweg. Nadat de boom reeds eerder was vervangen, werd in 2015 de huidige koningslinde aangeplant.⁶⁶

2.4. Continuering (1902-1940)

Toen Daniel van Meurs in 1902 overleed, bleek dat hij de kleinkinderen van zijn zuster had aangewezen als erfgenaam.⁶⁷ Huize Hulshorst, de boerderij Erve Hulshorst en een groot deel van het landgoed werden in 1904 uit de nalatenschap gekocht door de oudste van het stel, Antonia Elisabeth Maria barones van Isselmuden⁶⁸, gehuwd met Johannes Marinus van Voorst van Beest.⁶⁹

⁶⁰ Craandijk, J., *Nieuwe wandelingen door Nederland*, Haarlem, 1888. p. 155-157.

⁶¹ Kadastrale gemeente Nunspeet, legger van eigenaren, artikel 190, op naam van: Hendrik Frans van Meurs, beroep: Burgemeester, woonplaats: Harderwijk. Later doorgestreept en vervangen door: Mr. Daniel v. Meurs & verdere erf. Van, reg. 1865. (Bron: KA.)

⁶² Daniel van Meurs (1821-1902), burgemeester van Harderwijk.

⁶³ Kadastrale hulpkaart 79, dienstjaar 1879, gemeente Nunspeet, sectie H. Opgemaakt en deugdelijk verklaard te Arnhem, den 18 Juni 1878. Kadastrale hulpkaart 80, dienstjaar 1880, gemeente Nunspeet, sectie H. Opgemaakt en deugdelijk verklaard te Arnhem, den 2 December 1879. (Bron: KA.)

⁶⁴ Anthonia Elisabeth van Meurs (1812-1893), vrouwe van Vliet. Ze was gehuwd met Hendrik Johan Maria jonkheer Barchman Wuytiers (1806-1866). Na het overlijden van haar schoonzoon Herman Johan Cornelis baron van Isselmuden (1840-1876) en dochter Johanna Sophia Lucia Barchman Wuytiers (1845-1878) nam zij de zorg van hun kinderen op zich.

⁶⁵ Besier (1967).

⁶⁶ ‘Derde Wilhelminaboom na 1898 in Hulshorst’ in de: Stentor, 2-4-2015. De op het huidige hekwerk bevestigde cijfers ‘1898’ zijn een relict van het oorspronkelijke sierhekwerk. Het ‘kroontje’ dat er oorspronkelijk boven was bevestigd, werd op enig moment ontvreemd.

⁶⁷ Kadastrale gemeente Nunspeet, legger van eigenaren, artikel 1836, op naam van: Mr. Daniel van Meurs, beroep: Burgemeester, woonplaats: Harderwijk. Later doorgestreept en vervangen door de namen van 9 erfgenamen [neven en nichten; de kinderen van A.E. Barchman Wuytiers – van Meurs]. Waarvan 4 personen een 1/5 deel en 5 een 1/25 deel eigenaar werden. Dj 1905 scheiding. (Bron: KA.)

⁶⁸ Antonia Elisabeth Maria baronesse van Isselmuden (1866-1952) gehuwd met Johannes Marinus van Voorst van Beest (1845-1918).

⁶⁹ Kadastrale gemeente Nunspeet, legger van eigenaren, artikel 1836, op naam van: Antonia Elisabeth Maria baronesse van Isselmuden, echtgeno. [later doorgestreept en vervangen door weduwe] van Johannes Marinus van Voorst van Beest, zonder beroep, woonplaats: 's Gravenhage [later doorgestreept en vervangen door Oudeweg 90 te Hulshorst.] Later doorgestreept en vervangen door drie erfgenamen [zoon en twee dochters]. (Bron: KA.)

Afb. 2.23: "Hulshorst". Prentbriefkaart, 1902. Het huis vóór de verbouwing. Zicht vanuit het weiland. Recht voor het huis lag aan de vijver een kleine aanlegsteiger. Rechts op de foto is een eendenhuis zichtbaar.
(Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie Nuwenspete 1, fotonr. N844.)

Afb. 2.24: 'Het Kasteel "Hulshorst" te Hulshorst (Gelderl.)'. Prentbriefkaart, 1902. Het huis na de verbouwing. Links op de achtergrond is het koetshuis zichtbaar. In de tuin zijn langs het wandelpad stamrozen en tuinvazen aanwezig.
(Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie Nuwenspete 3, fotonr. N8458.)

Het nieuws dat het landgoed in handen van de familie bleef, werd in de omgeving met opluchting ontvangen:

*“Naar men uit vertrouwbare bron verneemt zal het landgoed Hulshorst van wijlen mr. D. van Meurs, dat wegens zijn pittoreske ligging en prachtig geboomte zoo algemeen bekend is, overeenkomstig het verlangen van den overledene niet publiek geveild worden docht het eigendom blijven van diens behuud achterneef, den heer Van Voorst van Beest. Dit bericht zal door wandelaars en bezoekers die een open oog hebben voor werkelijk natuurschoon, stellig met ingenomenheid vernomen worden.”*⁷⁰

Het gezin van Voorst van Beest - van Isselmuden bleef in Rotterdam wonen en gebruikte het landgoed als zomerverblijf. Huize Hulshorst werd dan ook nooit voorzien van waterleiding, verwarming, gas of elektriciteit. Wel werden het huis en koetshuis verbouwd en vergroot. De naastgelegen schuur c.q. stal is afgebroken, vermoedelijk in samenhang met beëindiging van de menagerie.⁷¹ Het resultaat, waarbij het voorhuis met een etage werd verhoogd en voorzien van een veranda met balkon, is te zien op talloze prentbriefkaarten uit de periode 1904-1940. (Afb. 2.24 t/m 2.30.) Het huis werd daarna ook wel het ‘Kasteel Hulshorst’ genoemd.

Vergelijking van prentbriefkaarten van vóór en na de verbouwing geven de indruk dat de tuinaanleg in de directe omgeving van het huis vrijwel ongewijzigd bleef. Er is een verzorgde aanleg zichtbaar met slingerende paden, gazons en enkele bloemperken, stamrozen en tuinvazen verspreid langs paden.

In het park werden kleine aanpassingen gedaan. In het bos oostelijk van het huis werd bijvoorbeeld een tennisbaan met huisje ingericht. Als afscherming waren langs de lange zijden coniferenhagen geplant. Ook de moestuin en omgeving werden vernieuwd, waarbij de moestuin in westelijke richting werd uitgebreid en aldaar voorzien van een coniferenhaag. De locatie van tennisbaan en de vernieuwde moestuinindeling zijn duidelijk zichtbaar op de loodrechte luchtfoto uit 1945. (Afb. 2.46.)

Diverse ‘verouderde’ elementen zijn uit het park opgeruimd. Zo werd 1908 de ‘Salon’, het prieel met uitzicht op de Zuiderzeestraatweg, afgebroken:

*“Notaris Mr. J.F. Neeb te Harderwijk, zal op Donderdag 29 October, 's nadmiddags 3 uur ten verzoeken van den heer J.M. van Voorst van Beest te Hulshorst op het terrein aldaar publiek verkoopen: voor afbraak: Het Salon op Hulshorst. Inlichten te bekomen bij Dries Kruithof te Hulshorst.”*⁷²

Volgens de Chromotopografische kaarten is ‘de Tempel’ tussen 1917 en 1932 verdwenen. (Afb. 2.25a en vergelijk afb. 2.31 en 2.32.)

De familie hield, overeenkomstig de wens van hun oudoom Daniel van Meurs, de tuinbaas aan. In 1903 volgde Johannes (Hannes) Kruithof (1877-1955), die (evenals zijn broer Teunis) al langer in dienst was als tuinknecht, zijn vader Dries op als tuinbaas.⁷³ Hannes was de derde generatie die op landgoed Hulshorst werkte; zijn opa Engbert Kruithof was in de jaren 20 van de 19^e eeuw door Hendrik Frans van Meurs als tuinbaas aangesteld.

Voor Dries Kruithof, die wel opzichter bleef over de bossen, werd aan de Harderwijkerweg een nieuw huis gebouwd, ‘Quies Vitae (Levensrust)’.⁷⁴ Deze verrees op de plek waar voorheen het tolhuis stond, dat in 1903 was afgebroken.⁷⁵ (Afb. 2.34.)

De familie Kruithof was zeer actief binnen de Koninklijke Maatschappij Tuinbouw en Plantkunde. Tuinbaas Dries Kruithof was mede-oprichter van de afdeling Nijkerk, Putten en Omstreken en daarna jarenlang bestuurslid. Zijn specialiteit was snijbloemen en naar hem is een dahlia genoemd.

Dries’ zoon Johannes (Hannes) Kruithof was meer dan 50 jaar KMTP-lid en jarenlang actief als docent in landbouw-wintercursussen, met als specialiteit groente en fruit. Hij was oprichter, en daarna meer dan 20 jaar lang voorzitter, van de coöperatieve fruit-, aardappel- en groenteveiling in Harderwijk. Tevens was hij mede-initiatiefnemer en bestuurslid van de christelijke lagere land- en tuinbouwschool in Harderwijk.

⁷⁰ Provinciale Overijsselsche en Zwolse courant, 12-2-1903. (Bron: delpher.)

⁷¹ In dj 1905 vond ‘verbouw’ plaats van 726 ‘huis en erf’, waardoor de belastbare opbrengst steeg van 400 naar 500 gulden. In dj 1907 is er registratie van ‘bijbouw’ op 727 ‘koetshuis, schuur en erf’, waardoor de belastbare opbrengst steeg van 90 naar 100 gulden. In dj 1908 vond ‘herbouw’ plaats. Op hulpkaart 162 (dj 1908) zijn zowel ingrepen aan hoofdgebouw als koetshuis zichtbaar. Bij koetshuis staat ‘ged. Slooping’ vermeld. Percelen 726 en 727 zijn daarna samengevoegd met omliggende percelen tot 2194 ‘huis, koetshuis, schuur, park en hakhout’. (Bron: KA.)

⁷² Overveluwsch Weekblad of Harderwijker Courant, 21-10-1908. (Bron: SNWV, oude kranten.).

⁷³ Kruidhof (2014).

⁷⁴ Kruithof (2002).

⁷⁵ Eijck (2008).

Afb. 2.25: 'Huize Hulshorst'. Prentbriefkaart, 1910. Zicht vanuit het park over de vijver op de fraaie zuidgevel en tuinaanleg. (Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie Nuwenspete 1, fotonr. N3827.)

Afb. 2.26: 'Hulshorst , -Huize "Hulshorst."'. Prentbriefkaart, circa 1907. Zicht vanaf de Bovenweg (thans Vuurkuilweg) over de weide met duiventoren richting het huis. Links de gebogen laan van bruine beuken. (Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie gem Nunspeet 2, fotonr. 5281.)

Afb. 2.25a: 'Tempellaan Hulshorst'. Foto, fotograaf Th.F. v.d. Pol, ongedateerd. (Herkomst: collectie B. Besier.)

Afb. 2.27: 'Huize "Hulshorst", Hulshorst'. Prentbriefkaart, circa 1920. (Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie gem Nunspeet 2, fotonr. 5279.)

De tuinbazen Kruithof bezochten regelmatig beurzen en tentoonstellingen, waarbij ze talloze prijzen en medailles wonnen voor onder meer uiteenlopende 'bouquetten', 'de schoonste verzameling Lathyrus', 'Celosia Thompsonii', 'Pelargonium Pultatum', 'afgesneden Cactus Dahlia's', 'de schoonste verzameling fruit, geen appel of peer' en 'fantasiestukken van vruchten'.

Dries Kruithof ontving in 1908, ter gelegenheid van zijn 70^e verjaardag en voor zijn bewezen diensten, uit handen van de Burgemeester van Ermelo de zilveren Ere-Medaille van de orde van Oranje-Nassau.⁷⁶ In 1952 viel de eer te beurt 'aan de heer J. Kruithof [Hannes] te Hulshorst, tuin- en bosbaas op het landgoed "Hulshorst", toen hem de ere-medaille in goud werd toegekend.⁷⁷

In 1933 werd het landgoed onder de Natuurschoonwet gerangschikt:

*"Landgoed opengesteld. Bij beschikking van de Ministers van Economische Zaken en Arbeid en van Financiën is het landgoed "Hulshorst" groot pl.m. 65 H.A. en gelegen ten Zuiden van den Rijksweg van Harderwijk naar Nunspeet, in de buurtschap van dien naam, onder de Natuurschoonwet 1928 gerangschikt. Dit landgoed, dat met mooi oud bosch bezet is, is voor het publiek opengesteld. De wegen en paden zijn voor alle rij- en voertuigen gesloten."*⁷⁸

2.5. Afbraak huis en openstelling landgoed (1940-1954)

In de loop der jaren verbleef de familie van Voorst van Beest - van Isselmuden steeds minder frequent op het landgoed. Uiteindelijk werd in het najaar van 1933 overgegaan tot veiling van de inboedel, waarna Huize Hulshorst feitelijk leeg kwam te staan:

*"Publieke Verkoop Roerend Goed "Huize Hulshorst". Notaris Meesters te Nunspeet zal [...] wegens vertrek, voor Mevr. V. Voorst v. Beest – Baronesse v. Isselmuden, op 't landgoed "Hulshorst" te Hulshorst (pl.m. 8 min. van station Hulshorst) publiek à contant verkopen: Een inboedel met veel antiek" [...].*⁷⁹

Ook al bewoonde de familie Huize Hulshorst niet langer, tuin- en bosbaas Kruithof zorgde dat het landgoed onderhouden bleef. In 1936 schreef de bekende tuinarchitect Leonard Anthony Springer: *"[...]Er heerscht op Hulsthorst een rustige eenvoud, imponeerend door zijn mooi geboomte. Een park of buitenplaats kan toch indrukwekkend zijn, zonder die overdaad van bloemen, want deze spelen een ondergeschikte rol in de natuur."*⁸⁰ (Zie bijlage I voor het volledige artikel.)

Het landgoed werd een geliefd recreatiegebied, met name voor de directe omgeving. Naast de openstelling voor wandelaars, kreeg de plaatselijke tennisvereniging toestemming om gebruik te maken van de tennisbaan. En in de winter van 1940 werd op de vijver voor het huis een ijsbaan ingericht:

*"Op initiatief van de alhier bestaande tennisclub werd een ijsclub opgericht. Het kreeg de beschikking over den vijver van huize "Hulshorst" en richtte ze tot een ijsbaan in. Gelden werden verzameld voor verlichting deze baan. Ze is zeer mooi en er wordt dan ook druk gebruik van gemaakt."*⁸¹

Naar verluid vanwege de dreigende in beslag name door de Duitse bezetter, besloot barones Van Voorst van Beest - van Isselmuden medio 1940 om het huis, dat ernstige gebreken vertoonde, af te breken.⁸² (Afb. 2.37 en 2.38.) Op de plek van het afgebroken huis werden naderhand bomen aangeplant.

⁷⁶ [...] "dat het H.M. de Koningin behaagd had aan den heer D. Kruithof toe te kennen de zilveren Eere-Medaille van de orde van Oranje-Nassau, voor zijne trouwe diensten, gedurende 50 jaren aan zijne superieuren bewezen, voor hetgeen hij steeds gepresteerd heeft op land- en tuinbouwgebied en voor zijn uitstekenden levenswandel. [...] Deze huldebewijzen aan den ouden Baas waren welverdiend. Ieder die Baas Kruithof kent zal zich daarin hartelijk verheugen; steeds stond en staat hij nog gereed met raad en daad bij te staan vooral waar het zijn vak geldt; ieder, die tot hem kwam liet hij profiteeren van zijne veelomvattende kennis in tuinbouw en bloemeteelt." [...] (Bron: SNWV, oude kranten, Overveluwsch Weekblad/Harderwijker Courant, 25-11-1908.)

⁷⁷ Kruidhof (2014).

⁷⁸ De Standaard, 18-5-1933. (Bron: delpher.)

⁷⁹ Nieuwsblad van het Noorden, 24-10-1933. (Bron: delpher.)

⁸⁰ Springer (1936).

⁸¹ De Harderwijker, 5-1-1940. (Bron: SNWV, oude kranten.)

⁸² Volgens overlevering had de Duitse bezetter aan het begin van de Tweede Wereldoorlog interesse gekregen om het al jarenlang verlaten huize Hulshorst te vorderen en zou het huis zijn afgebroken om dát te voorkomen. (Bron: Feenstra (1982).)

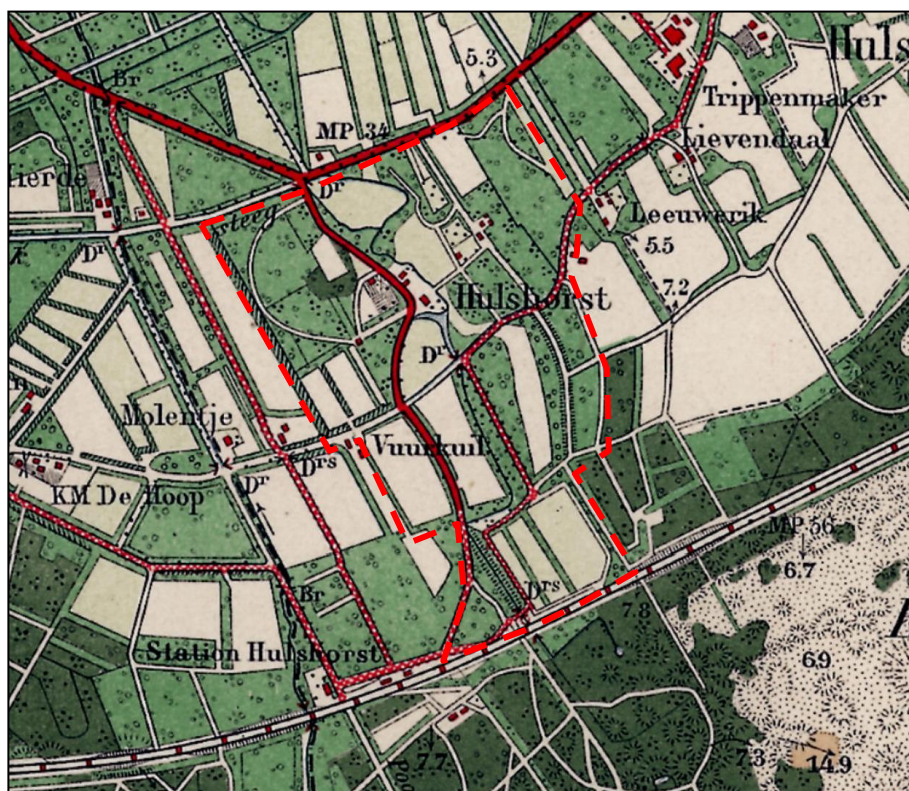
Afb. 2.28: 'Huize "Hulshorst", Hulshorst'. Prentbriefkaart, circa 1930. Zicht vanaf de brug in de Oudeweg over de tot vijver verbrede Zilverbeek richting het huis. Op deze foto staat het water vrij laag, in vergelijking met de hieronder afgebeelde foto.
(Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie gem Nunspeet 2, fotonr. 5280.)

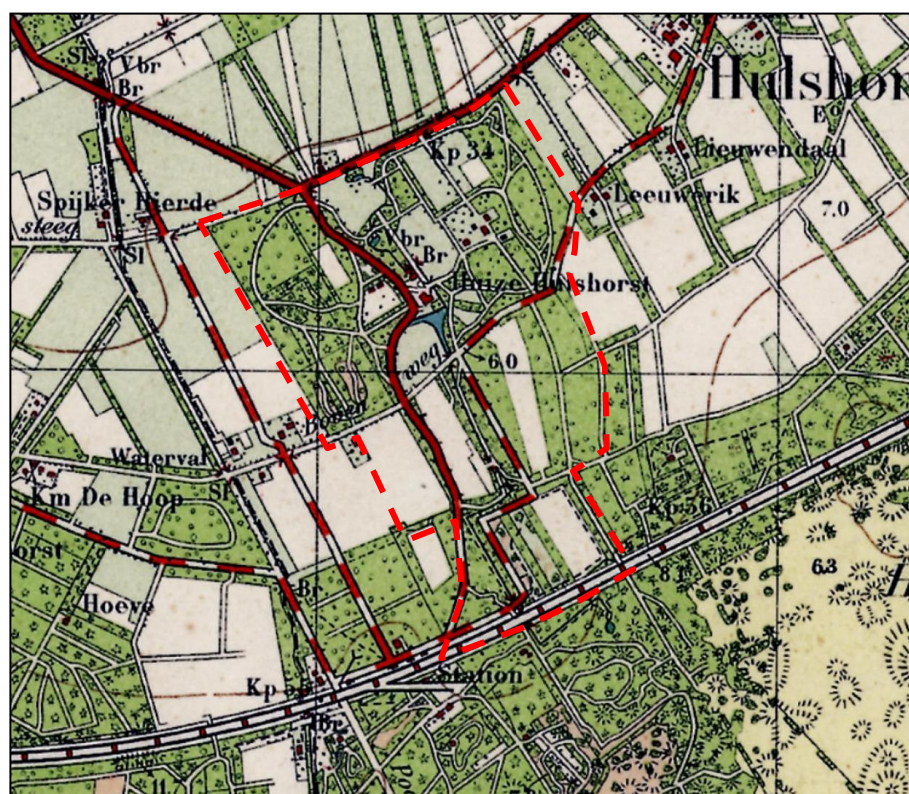
Afb. 2.29: Foto, 1935. Zicht vanaf de brug in de Oudeweg over de tot vijver verbrede Zilverbeek richting het huis. Op deze foto staat het water vrij hoog, in vergelijking met de hierboven afgebeelde prentbriefkaart.
(Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie gem Nunspeet 2, fotonr. 5282.)

Afb. 2.30: Foto van het koetshuis, zj. Te zien is dat ook het plein tussen het koetshuis en het hoofdhuis was ingericht met slingerende paden, gazons en bloemperken.
(Bron: GiB, nr. 25772.)

Afb. 2.31: Uitsnede van de Chromo-Topografische Kaart, blad 353 Hierden, uitgave 1917.
(Bron: topotijdreis.)

Afb. 2.32: Uitsnede van de Topografische Kaart, blad 26 Oost Harderwijk, uitgave 1932.
(Bron: topotijdreis.)

Afb. 2.33: De tuinmanswoning die in 1878 werd gebouwd voor tuinbaas Kruithof. Foto van de zuidgevel, z.j. (Bron: Kruithof (2002).)

Afb. 2.34: De woning 'Quies Vitae', gebouwd voor tuin- en bosbaas Dries Kruithof. Foto uit circa 1950. Op de voorgrond vijf heren Kruithof. (Bron: Kruithof (2002).)

Afb. 2.35: De boerderij 'Erve Hulshorst'. Foto, z.j. (Bron: Kruithof (2002).)

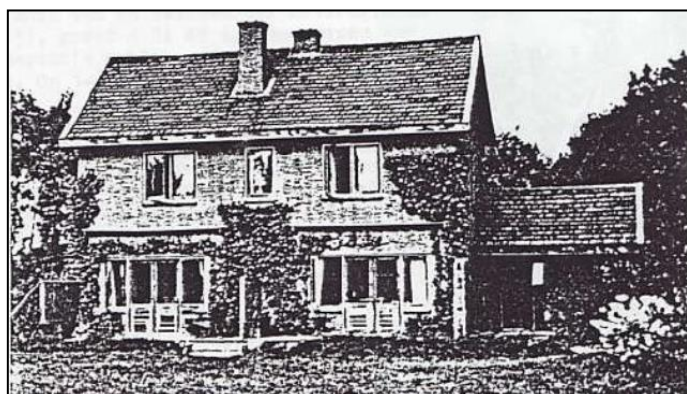

Afb. 2.36: De boerderij 'Erve Hulshorst', foto 6-9-1979. (Bron: SNWV, collectie Nuwenspete, fotonr. N6015.)

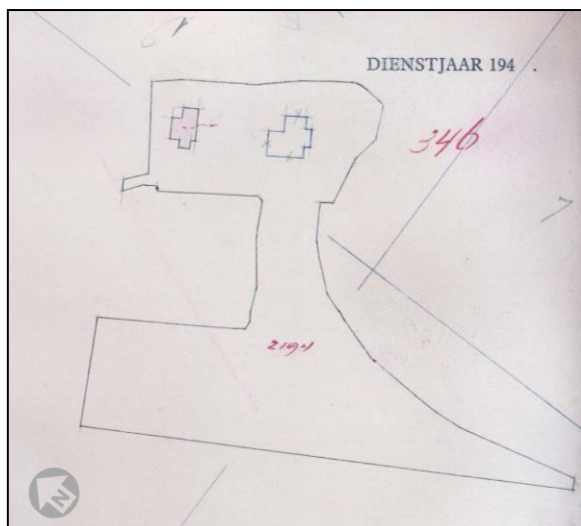

Afb. 2.37: Zicht op de zuidelijke gevel van Huize Hulshorst. Nadat het huis was verlaten, werd de vroegere siertuin omgevormd naar gazon. Foto, winter 1940. (Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie gem Nunspeet 2, fotonr. 5283.)

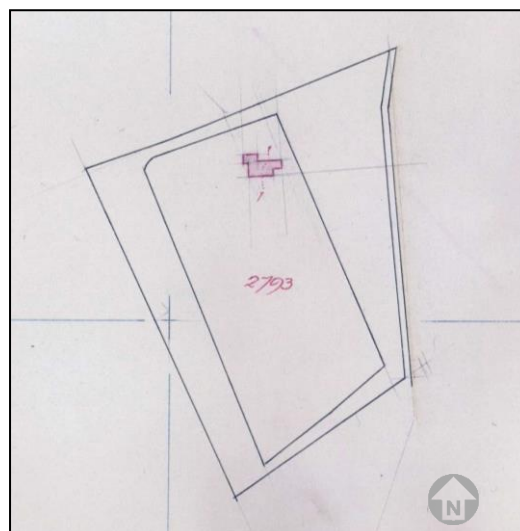
Afb. 2.38: Uitzicht vanaf de tuinmanswoning in westelijke richting over de naastgelegen weide richting Huize Hulshorst (links) en het koetshuis (rechts). Foto, winter 1940. (Bron: SNWV, 3901 Fotocollectie gem Nunspeet 2, fotonr. 5284.)

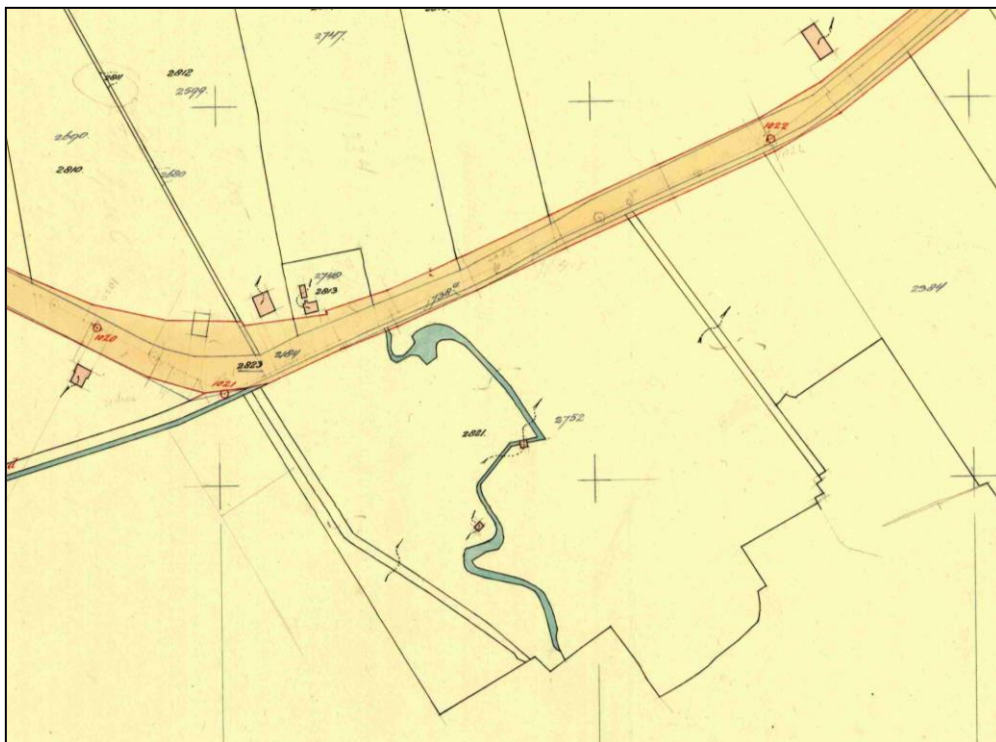
Afb. 2.39: Het nieuwe Huize Hulshorst, Oudeweg 90. (Bron: Kruidhof (2014).)

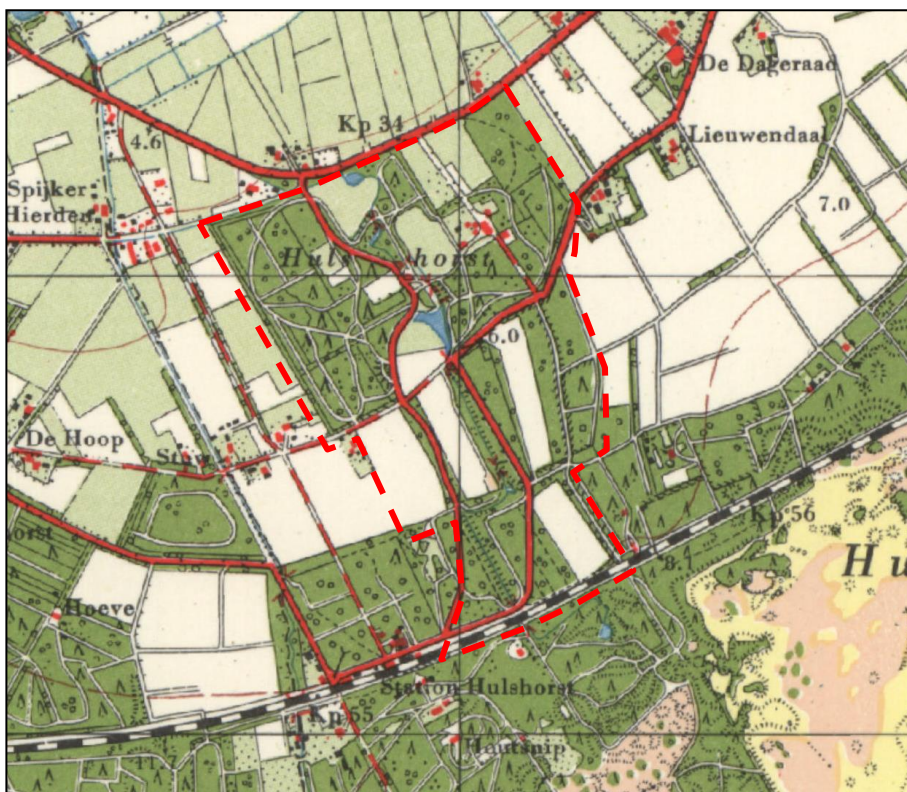
Afb. 2.40: Uitsnede van kadastrale hulpkaart 346, dienstjaar 1943, gemeente Nunspeet, sectie H. Opgemaakt en deugdelijk verklaard te Arnhem, den Februari 1942. (Bron: KA.) Opgemaakt in verband met de afbraak van het herenhuis.

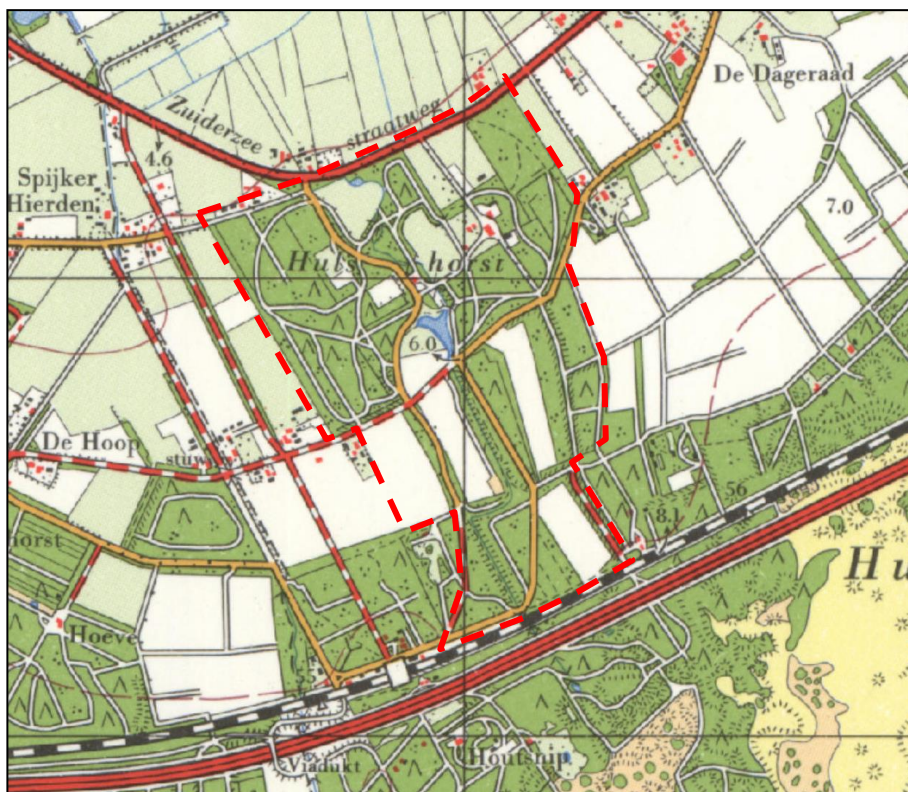
Afb. 2.41: Uitsnede van kadastrale hulpkaart 348, dienstjaar 1943, gemeente Nunspeet, sectie H. Opgemaakt en deugdelijk verklaard te Arnhem, den Juni 1942. (Bron: KA.) Opgemaakt in verband met de bouw van een nieuw huis, zuidelijker op het landgoed, in de nabijheid van het station.

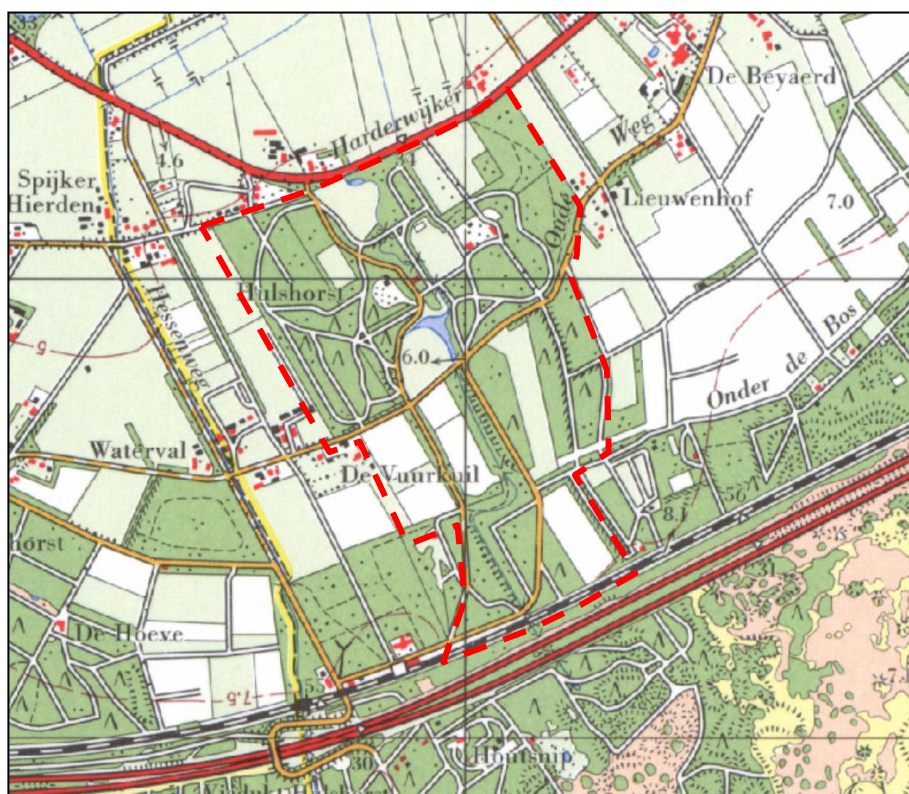
Afb. 2.42: Uitsnede van kadastrale hulpkaart 340A, dienstjaar 1942, gemeente Nunspeet, sectie H. Opgemaakt en deugdelijk verklaard te Arnhem, den November 1940. (Bron: KA.)
Opgemaakt in verband met verbreding van de Zuiderzeestraatweg. Daarbij werd de scherpe bocht, ter hoogte van de toegang tot landgoed Hulshorst, omgevormd tot een flauwere bocht.

Afb. 2.43: Uitsnede van de Topografische Kaart, blad 26 Oost Harderwijk, uitgave 1957. (Bron: topotijdreis.)

Afb. 2.44: Uitsnede van de Topografische Kaart, blad 26 Oost Harderwijk, uitgave 1963.
(Bron: topotijdreis.)

Afb. 2.45: Uitsnede van de Topografische Kaart, blad 26 Oost Harderwijk, uitgave 1974.
(Bron: topotijdreis.)

Afb. 2.46: Uitsnede van een loodrechte RAF-luchtopname, 1945.
(Bron: Bibliotheek WUR, geoportal RAF (Royal Air Force) aerial photographs; flight 182, run 01, photo 3133, date 1945-03-15.)

1. locatie van het afgebroken Huize Hulshorst
2. locatie nieuwe Huize Hulshorst
3. locatie neergestort RAF-vliegtuig (6-1-1944)

*“Hulshorst: Nadat het de laatste jaren niet meer bewoond werd, is het bekende kasteel “Huize Hulshorst” thans voor afbraak bestemd. De aannemer Van de Brink te Nunspeet heeft reeds een gedeelte van het prachtige gebouw, dat vooral opviel door zijn mooi front, gesloopt en zal niet rusten voor de laatste steen losgewerkt is. Het schijnt, dat de tand des tijds in de loop der jaren toch zoodanig op een en ander heeft ingewerkt, dat de vroegere burgemeesterswoning gedeeltelijk bouwvallig is geworden. “Huize Hulshorst” was ongeveer 150 jaren lang het eigendom der fam. Van Meurs, die onder haar leden twee Burgemeesters van Harderwijk telde. De heer H.F. van Meurs en zijn zoon Mr. D. van Meurs hebben er na hun burgemeesterschap hun laatste levensjaren gesleten, waarna het uitgestrekte landgoed in 1903 overging in familiehanden, waarin het thans nog is. De tegenwoordige eigenaresse Mevr. Van Voorst van Beest (Den Haag) is gelukkig niet voornemens de bezitting te verwaarlozen, hetgeen de tuinbaas, de heer J. Kruithof, die het terrein steeds keurig onderhoudt, ons met blijdschap kon mededeelen. Ook de sportliefhebbers kunnen gerust zijn, daar het Tennisveld blijft, terwijl de grachten niet gedempt zullen worden doch beschikbaar blijven voor de IJclub “Hulshorst”.*⁸³

Materialen van het oude huis werden gebruikt om een nieuwe, kleinere woning te bouwen, op een bouwlandperceel dicht bij het station (huidige adres Oudeweg 90). (Afb. 2.39 t/m 2.41.) Een steen naast de voordeur vermeldt: *“Huize Hulshorst / Herbouwd / 1941”*.⁸⁴ Het 18^e eeuwse tuinbeeld van Van Bourscheit kreeg een nieuwe plek in de tuin, evenals het kippenverblijf dat, met de oude zitbank uit het Salon, fungeerde als tuinprieel.⁸⁵

De niet herbruikbare materialen van het oude huis werden verkocht: *“Afbraakverkoop Hulshorst. Nots. Meesters te Nunspeet is voorn. Op Woensdag 20 Nov. A.s., des voorm. 10 uur op Huize Hulshorst te Hulshorst publ. à contant te verk: Een partij afbraak, zooals: ramen kozijnen, balken, planken, afval, enz. Te zien 's Maandags en Dinsdags vóór verkoop, terwijl alles uiterlijk Zaterdag 23 Nov a.s. weggehaald moet zijn.”*⁸⁶

Een loodrechte luchtfoto uit 1945 toont de nieuwe situatie. (Afb. 2.46.) Op deze opname tekenen de beekloop, de aanwezige padenloop en de moestuinindeling zich scherp af. Ook is goed zien dat er in de aanleg een afwisseling bestond in besloten en meer open parkdelen zoals ter plekke van de vroegere menagerie, de omgeving van de Goudviskom en Wilhelminaboom en ten zuiden van de vroegere tennisbaan. Verder is noemenswaardig dat noordelijk van de tuinmanswoning en Erve Hulshorst een bosvak ingericht lijkt als klein pinetum (gras met verspreide coniferen en enkele paden), op een plek waar tegenwoordig nog steeds coniferen in het bos staan.

Tijdens de oorlogsjaren bleef het terrein relatief ongeschonden. Wel stortte er in 1944 een jachtvliegtuig van de Royal Air Force neer, nabij het spoor. Tegenwoordig staat hier een herinneringskruis.⁸⁷

Het nieuwe Huize Hulshorst was oorspronkelijk bedoeld als zomerverblijf. Maar nadat barones Van Voorst van Beest - van Isselmuden in 1942 haar woning in Den Haag wegens de bedreigende oorlogssituatie verruilde voor Hulshorst, bleef ze er tot haar overlijden in 1952 permanent wonen⁸⁸. Kort daarvoor schonk zij de oude bronzen bel, die oorspronkelijk boven de achterdeur van Huize Hulshorst hing, aan de plaatselijke Vereniging van Christelijke Belangen om te worden opgehangen in de nieuw te bouwen kapel.⁸⁹

⁸³ Schilder's Nieuws- en advertentieblad, 2-11-1940. (Bron: SNWV, oude kranten)

⁸⁴ “Nog goede bakstenen werden afgebikt en - inwendig - benut; de eikenhouten trap verhuisde mee, evenals het (lig)bad, marmeren en blauwe gangtegels en witte tegeltjes uit de keuken. Enkele grote glasplaten doen nu dienst als windscherm op het terras, waar granieten vloertegels uit de veranda liggen.” (Bron: Feenstra (1982).)

⁸⁵ Van Voorst van Beest (1967).

⁸⁶ Overveluwsch Weekblad/Harderwijker Courant, 16-11-1940. (Bron: SNWV, oude kranten)

⁸⁷ Bron: www.nunspeet.nl/oorlogsherinneringen.

⁸⁸ Feenstra (1982).

⁸⁹ “De Vereniging van Christelijke Belangen te Hulshorst heeft ten behoeve van de nieuwe Herv. Kapel een luidklok ten geschenke gekregen van mevrouw E. van Voorst van Beest – van Isselmuden te Hulshorst. Dat dit in grote dank aanvaard werd, behoeft geen betoog. Deze bronzen klok draagt als inschrift de woorden: “Sit Nomen Domini Benedictum”(d.w.z. de Naam des Heeren zij geprezen) Clady Fremi me Fecit Amstelodami Ao. 1692’(Claudy Fremi heeft me gemaakt Amsterdam Anno 1692). Tientallen jaren heeft de klok dienst gedaan op “Huize Hulshorst”, waar ze vier maal daags geluid werd, te weten om 7 uur en 12 uur en 's middags om 1.30 uur en 7 uur, om het begin en eind van de werktijd voor de arbeiders aan te geven. Na de afbraak van “Huize Hulshorst” in 1940 en 1941 vindt de klok thans voor het eerst weer een bestemming.” [...] Nunspeets Nieuws- en Advertentieblad, 26-1-1951. (Bron: SNWV, oude kranten.)

Afb. 2.47: Vervallen brug nabij koetshuis. Links op de achtergrond de tuinmanswoning. Foto 30-8-1979. (Bron: SNWV, collectie Gemeente Nunspeet, fotonr. 12780.)

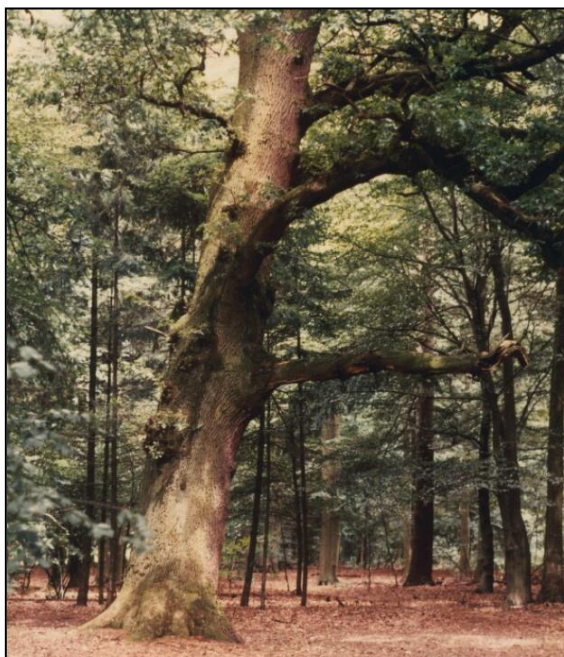
Afb. 2.48: Tuinmanswoning, foto 1988. De weide werd begraasd door paarden van de bereden politie. (Bron: SNWV, collectie Gemeente Nunspeet, fotonr. 6322.)

Afb. 2.49: De afgeplatte heuvel met veelstammige 'Vergeet-mij-niet-boom', foto 1988. (Bron: SNWV, collectie Gemeente Nunspeet, fotonr. 6325.)

Afb. 2.50: Wilhelminaboom (het tweede exemplaar), foto 1988. (Bron: SNWV, collectie Gemeente Nunspeet, fotonr. 6324.)

Afb. 2.51: De oude eik met aan de onderste tak schommelhaken, foto 1988. In recente jaren is de onderste tak uitgescheurd. (Bron: SNWV, collectie Gemeente Nunspeet, fotonr. 6327.)

Afb. 2.52: Minnevete, een marmeren beeld van een groep van drie kinderen. Op de opstaande kant van de plint: 'PVBAURSCHEIT STATUARIUS CAESARIS I.F. 1726'. Vervaardigd door Jan Pieter van Baurseheit (de Oude). (Bron: rijksmuseum, objectnummer: BK-1967-19.)

De woning Hulshorst met de omliggende tuin (circa 2,25 hectare) werd daarna gehuurd door de jongere zus, barones G.A. Besier-van Isselmuden.⁹⁰ Zij woonde hier tot 1967, waarna de woning in eigendom kwam van haar dochter, mevrouw G.A. Vixseboxse-Besier.⁹¹ Het tuinbeeld van Bourscheit werd toen geschonken aan het Rijksmuseum.⁹² (Afb. 2.52.) Voor behoud als familie-erfgoed werd het huis met tuinperceel (tegenwoordig 'Landgoed Huize Hulshorst') in 1994 gekocht door een kleinzoon van barones Besier-van Isselmuden, de heer Berend H.A. Besier.⁹³

2.6. Gemeentelijk recreatiegebied (1954-heden)

Met uitzondering van het stuk grond met daarop het nieuwe Huize Hulshorst, werd het landgoed in 1954 door de familie Van Voorst van Beest verkocht. Het grootste deel, circa 54 hectare, kwam in eigendom van de gemeente Ermelo.⁹⁴ Door de gemeentelijke herindeling is het sinds 1972 eigendom van gemeente Nunspeet. Bij de verkoop aan de gemeente werd bedongen dat het landgoed zal worden beheerd als gerangschikt onder de NSW.⁹⁵ Het zogenaamde 'Dennenbosch van Van Meurs', gesitueerd ten zuiden van de spoorlijn, werd verkocht aan de NV Burgerlijke Maatschappij Leuvenhorst.

Nog in datzelfde jaar (1954) werd de doorgaande verkeersroute via de oude 'Weg van Nunspeet naar Ermelo', die over het landgoed van en naar het station leidde, verbeterd. De weg die vanaf de brug in de Oudeweg naar het spoor liep, kende oorspronkelijk dezelfde scherpe bochten als de evenwijdig er aan gegraven Zilverbeek. Om deze gevaarlijke situatie op te heffen werd een nieuw tracé met een flauwe bocht aangelegd. (Vergelijk afb. 2.32 en 2.43.) Dit weggedeelte tot aan het station kreeg tezamen met het oostelijke deel van de Oudeweg (doorlopend tot aan de Harderwijkerweg) de naam 'Oudeweg'. Het gedeelte van de Oudeweg ten westen van de brug in de Zilverbeek werd omgedoopt in 'Vuurkuilweg'. De Zuiderzeestraatweg was in 1942 reeds verbreed, waarbij ter hoogte van de ingang van landgoed Hulshorst een flauwere bocht was gerealiseerd. In de jaren 60-70 kreeg de weg bij Hulshorst de naam 'Harderwijkerweg'.

Als gemeentelijk eigendom bleef het landgoed een opengesteld recreatiegebied waar wandelaars en ruiters graag gebruik van maken. Ook is landgoed Hulshorst gekoppeld aan het landelijk fietsnetwerk. Bij het beheer is (vooral vanaf 1990) gestreefd naar instandhouding van het landgoed, herstel van het besloten karakter en restauratie van historische elementen. Enkele wegen en paden werden afgesloten en op drie plaatsen is een kleine parkeervoorziening gerealiseerd (naast de entree bij de Broeksteeg-Harderwijkerweg, aan de Vuurkuilweg en op de kruising Oudeweg-Onder de Bos).

In het koetshuis vond de Bereden Groep Rijkspolitie Hulshorst lange tijd een onderkomen. Zij kregen ook de vroegere moestuin in gebruik, waarin (als tijdelijk bedoelde) bebouwing verrees. De tuinmanswoning bleef particulier bewoond en boerderij Erve Hulshorst werd onder meer gebruikt als opslag. Omstreeks 1968 bestond het plan om de bouwvallige boerderij te restaureren en er een restaurant in te vestigen. Tijdens de jaarwisseling van 1972-1973 werd Erve Hulshorst echter verwoest door brand, waarna het is afgebroken.⁹⁶ (Zie afb. 2.53 t/m 2.56.)

⁹⁰ Geertruid Agnes barones van Isselmuden (1875-1967) in 1904 op het oude Huize Hulshorst gehuwd met mr. Louis Christiaan Besier (1868 - 1938).

⁹¹ Geertruid Agnes Besier (1916-?), gehuwd met Jan Vixseboxse (1916-?)

⁹² "Schenking tuinsculptuur Pieter van Bourscheit. Mejuffrouw J.M.E.M. van Voorst van Beest, te Arnhem, heeft aan de Staat der Nederlanden, ter plaatsing in het Rijksmuseum te Amsterdam, ten geschenke aangeboden een wit marmeren tuinsculptuur van de 18de-eeuwse beeldhouwer Pieter van Bourscheit, voorstellende een groep van drie kinderen, op een geprofileerd stenen voetstuk. Het beeld is een zeer welkome aanvulling van de verzameling 18de-eeuwse tuinsculptuur van het Rijksmuseum. De minister van cultuur, recreatie en maatschappelijk werk heeft deze schenking gaarne aanvaard en de schenker haar bijzondere dank betuigd." In: Nederlandse Staatscourant nr. 56, 22-3-1967. (Bron: delpher.)

⁹³ Besier, B.H.A., *Geschiedenis Huize Hulshorst*, 20-1-2004.

⁹⁴ Kadastrale gemeente Nunspeet, legger van eigenaren, artikel 5352, op naam van: de Gemeente Ermelo.

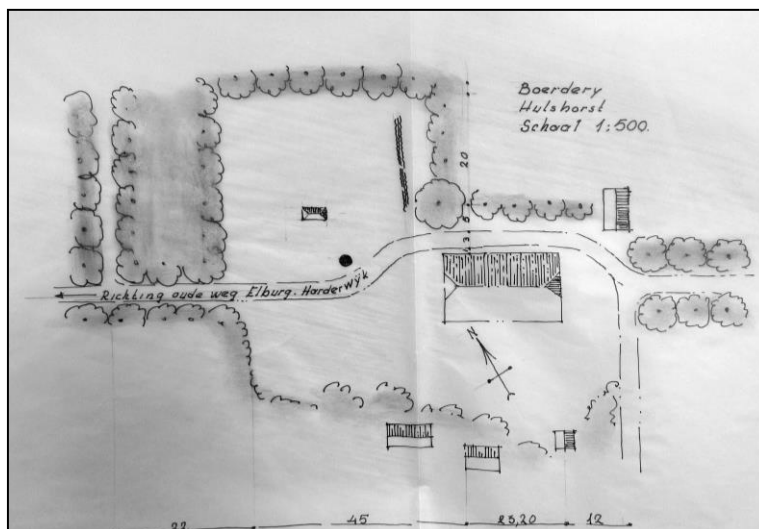
⁹⁵ Besier, B.H.A., *Geschiedenis Huize Hulshorst*, 20-1-2004. Een kopie van een 10 juni 1955 getekende verklaring van de burgemeester van Ermelo en notaris Meesters (als lasthebber van de verkopende partij) waarin wordt gesteld dat 'de Gemeente Ermelo gehouden is het landgoed zo te blijven beheren, als ware het onder de Natuurschoonwet gerangschikt en de Gemeente Ermelo zo zij dit niet langer doet, de Erven [...] vrijwaart voor de diensgevolge bij te betalen successierechten'.

⁹⁶ "Boerderij afgebrand. Hulshorst - Tijdens de jaarwisseling moest de brandweer uitrukken voor een boerderijbrand op het landgoed Hulshorst. Tegen twee uur 's nachts was de brand in de leegstaande boerderij die op de lijst van Monumentenzorg stond uitgebroken. De boerderij was eigendom van de gemeente Nunspeet. Deze brandde tot de grond toe af. De politie stelt een onderzoek in naar de oorzaak." Nunspeeter Courant, 4-1-1973. (Bron: SNWV, oude kranten.)

Afb. 2.53: Erve Hulshorst, foto, z.j. Zicht vanuit het noorden op het erf en de achtergevel van de boerderij. (Bron: facebookpagina Mien Dorp Hulshorst.)

Afb. 2.54: Opnametekening van Erve Hulshorst, kort voordat de boerderij afbrandde tijdens de jaarwisseling van 1972-1973. (Bron: collectie P. Veen.)

Afb. 2.55: Erve Hulshorst met op de voorgrond lindebomen. Situatie kort voor de brand, foto, z.j. (Bron: collectie P. Veen.)

Afb. 2.56: Erve Hulshorst kort na de brand, foto, 1973. (Bron: collectie P. Veen.)

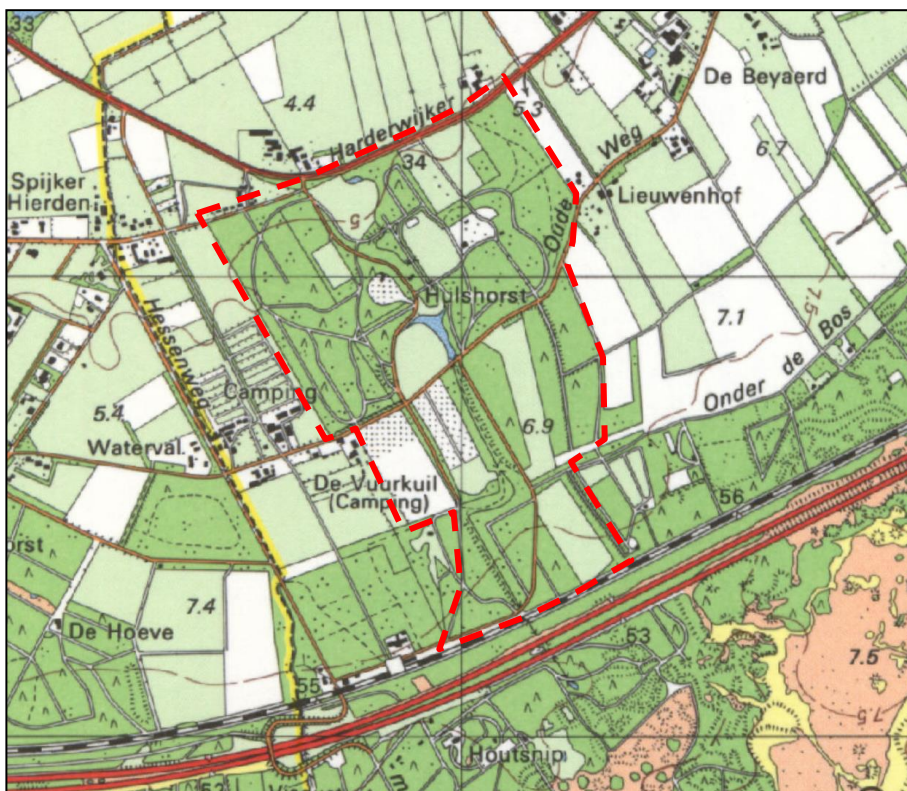
Afb. 2.57: Het koetshuis. Foto uit 1988. (Bron: SNWV, collectie Gemeente Nunspeet, fotonr. 6321.)

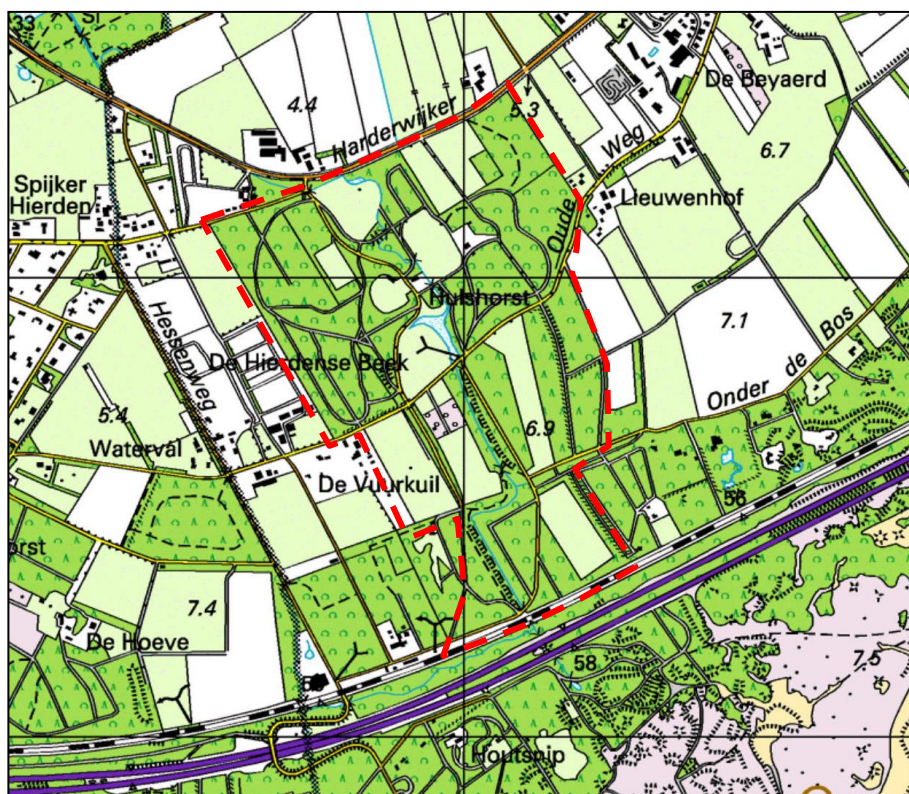
Afb. 2.58: Bereden politie op het erf bij het koetshuis. Foto maart 1992. (Bron: SNWV, collectie Gemeente Nunspeet, fotonr. 9872.)

Afb. 2.59: Groep van de bereden politie opgesteld voor het koetshuis. Foto uit 1995. (Bron: SNWV, collectie Gemeente Nunspeet, fotonr. 1061.)

Afb. 2.60: Uitsnede van de Topografische Kaart, blad 26 Oost Harderwijk, uitgave 1987. (Bron: topotijdreis.)

Afb. 2.61: Uitsnede van de Topografische Kaart, blad 26 Oost Harderwijk, uitgave 1999. (Bron: topotijdreis.)

Afb. 2.62: Uitsnede van loodrechte luchtfoto, 2006. (Bron: topotijdreis.)

Zuidelijk van de vroegere boerderij Erve Hulshorst staat thans een paal met gedenkplaat: *“Dit is het laatste paalvak bovengronds laagspanningsnet, van in het verleden totaal 52 km, in de gemeente Nunspeet. De overdracht tussen PGEM en de gemeente Nunspeet heeft 27 november 1992 op een symbolische wijze plaatsgevonden. Hiermede is de gemeente een historisch object rijker geworden.”*

Diverse historische elementen zijn in de loop der jaren hersteld of opgeknapt, zoals de stenen bruggen met duikers in de Zilverbeek en de bestrating van de toegangslanen en het Van Meurswegje.⁹⁷ Een deel van het bouwland ten zuiden van de Vuurkuilweg is vanaf de jaren 70 een tijd in gebruik geweest als kwekerij. In 2009 is dit beëindigd en de openheid van het perceel en daarmee de oorspronkelijke zichtrelatie tussen de huisplaats en het bergje met de ‘Vergeet-mij-niet’-boom hersteld.

Hoewel er binnen de landgoedgrenzen weinig wijzigde, vonden er in de directe omgeving en daarmee aan de randen van landgoed Hulshorst wel grote veranderingen plaats. Een en ander is duidelijk te zien op de opeenvolgende topografische kaarten en luchtfoto’s vanaf 1957 tot heden. (Afb. 2.43 t/m 2.45, 2.60 t/m 2.65.)

Eind jaren 50 van de 20e eeuw werd begonnen met de aanleg van de rijksweg A28 tussen Hoevelaken en Zwolle, welke in 1962 is opengesteld. Ter hoogte van Hulshorst kwam het tracé ten zuiden van de spoorlijn te liggen. De snelweg is aangelegd volgens het ‘parkway-concept’ en voorzien van een brede, begroeide middenberm.

De ‘Oorsprong’, oftewel de oorspronkelijke bron van de Zilverbeek, tezamen met het meest zuidelijke beektracé moest hiervoor wijken en werd gedempt. Om de watertoevoer op Hulshorst te kunnen waarborgen werd iets westelijker (in het verlengde van het gehandhaafde deel van de Zilverbeek) een nieuwe sprengkop gegraven. Doordat deze minder water bleek te geven en de duiker onder de snelweg te hoog is aangelegd, was de beek jarenlang amper watervoerend.

Pas in de jaren 90 werd er in de smalle strook tussen de spoorlijn en de snelweg, een ‘bypass’ gemaakt naar de Hierdensebeek.⁹⁸ Dankzij die ingreep staat het waterpeil in de Zilverbeek en vijvers op Hulshorst tegenwoordig weer min of meer op het oude niveau. Doch door verlaging van het grondwater blijft wateraanvoer - en verdroging van het gehele gebied - een probleem.

In 1996 verliet de bereden politie het koetshuis. Het pand werd geschikt gemaakt als woonhuis met atelier⁹⁹ en is thans particulier eigendom met de grond op erfpacht. Sinds 2009 worden hier bijeenkomsten voor kleine gezelschappen gehouden, zoals bruiloften. Na verterk van de KLP wordt de afgesloten moestuin gebruikt door hondenvereniging PHV De Trouwe Vriend. Het oude clubhuis, een noodbarak, kon worden opgeruimd.

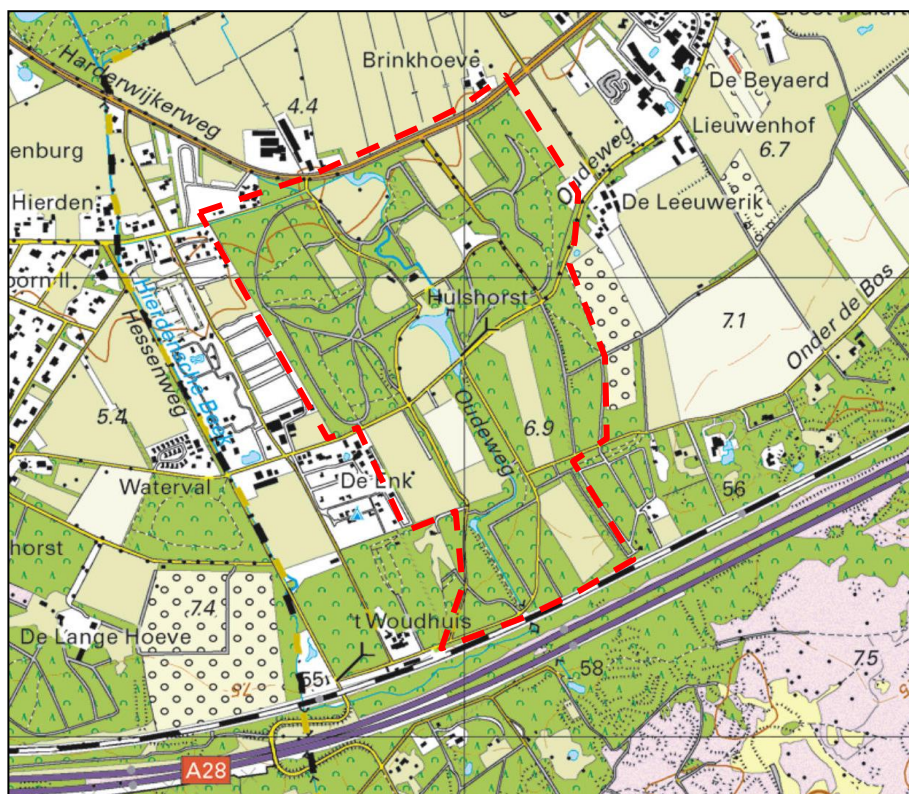
Oorspronkelijk lag landgoed Hulshorst in een rustig landelijk gebied met verspreide boerenerven. Maar sinds het midden van de 19^e eeuw is de omgeving meer bebouwd en bewoond geraakt. Agrarische bedrijven werden beëindigd, waarna de landerijen veelal weidegrond voor paarden zijn geworden. Langs de Oudeweg ten oosten van het landgoed, evenals langs de weg Onder de Bos, is een reeks van particuliere (villa)woningen gesticht. En langs de gehele westzijde van het landgoed zijn vanaf de jaren 70 vakantieparken (campings) ontstaan. Op het landgoed zorgt dit voor een hoge recreatiedruk, wat onder meer tot uiting komt in het ontstaan van sluipingen, parkeerproblematiek en gebruikersconflicten (zoals ruiters op wandelpaden).

De laatste grote ingreep vond plaats in de zuidoosthoek van het landgoed. Hier werd in 2010 - 2013 het Ecoduct Hulshorst over de A28 en de spoorlijn aangelegd, als onderdeel van een landelijk programma van ecoducten over rijkswegen in Nederland. Met de openstelling van het ecoduct in het voorjaar van 2013 is de ecologische verbinding hersteld tussen het landgoed Hulshorst en het ‘Dennenbosch van Van Meurs’ met het aangrenzende Hulshorsterzand.

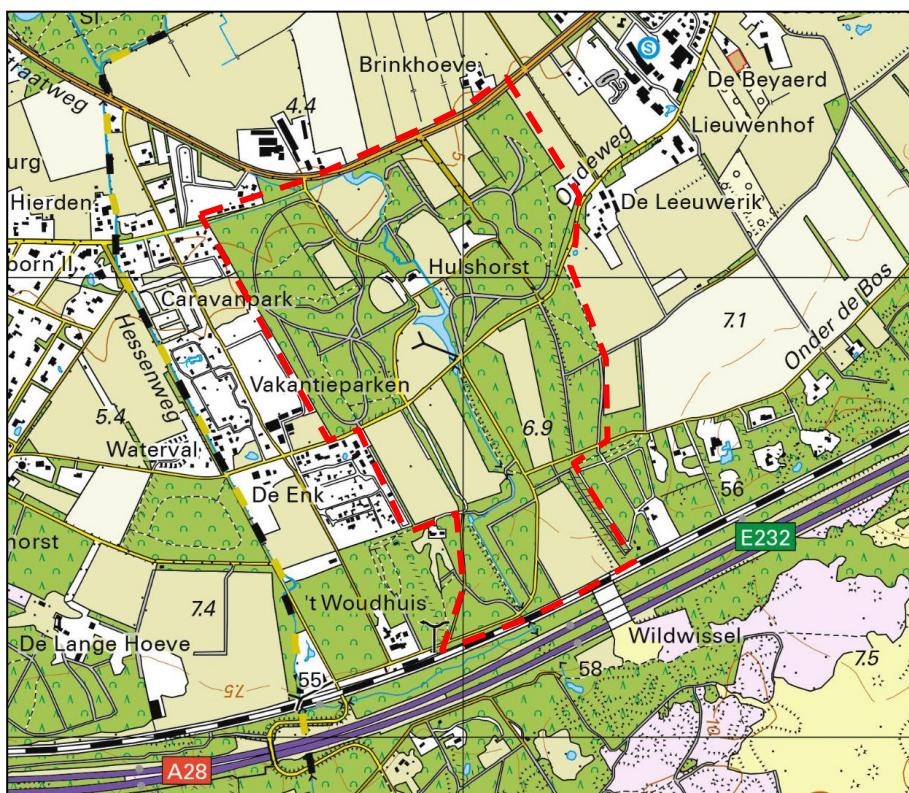
⁹⁷ Tijdens de restauratie van de klinkerweg in 1990 werd duidelijk dat de bestrating op dat moment bestond uit misbaksels klinkers. De kantopsluiting bestond uit zwerfkeien die nu verwerkt zijn aan het begin van het klinkerpad bij de Vuurkuilweg. Na de zwerfkeienentree is een 40 m1 originele klinkers herstraat. In de familie van Isselmuden is altijd betreurd dat de oorspronkelijke gele handvorm IJsselsteentjes uit de oprit waren gestolen. Dezelfde steentjes lagen voor het koetshuis.

⁹⁸ Het plan voor het omleiden van water vanaf de Hierdensebeek door de Zilverbeek was geïnspireerd door B. Schoonhoven. Mededeling M. Karsemeijer.

⁹⁹ De Harderwijker kunstenaar Willem Brauckmann had in de periode 1999-2006 een galerie en kunsttuin in het koetshuis. (Bron: informatiepaneel ‘kunstenaars en schilders’-fietsroute, geplaatst bij de parkeerplaats aan de Vuurkuilweg.)

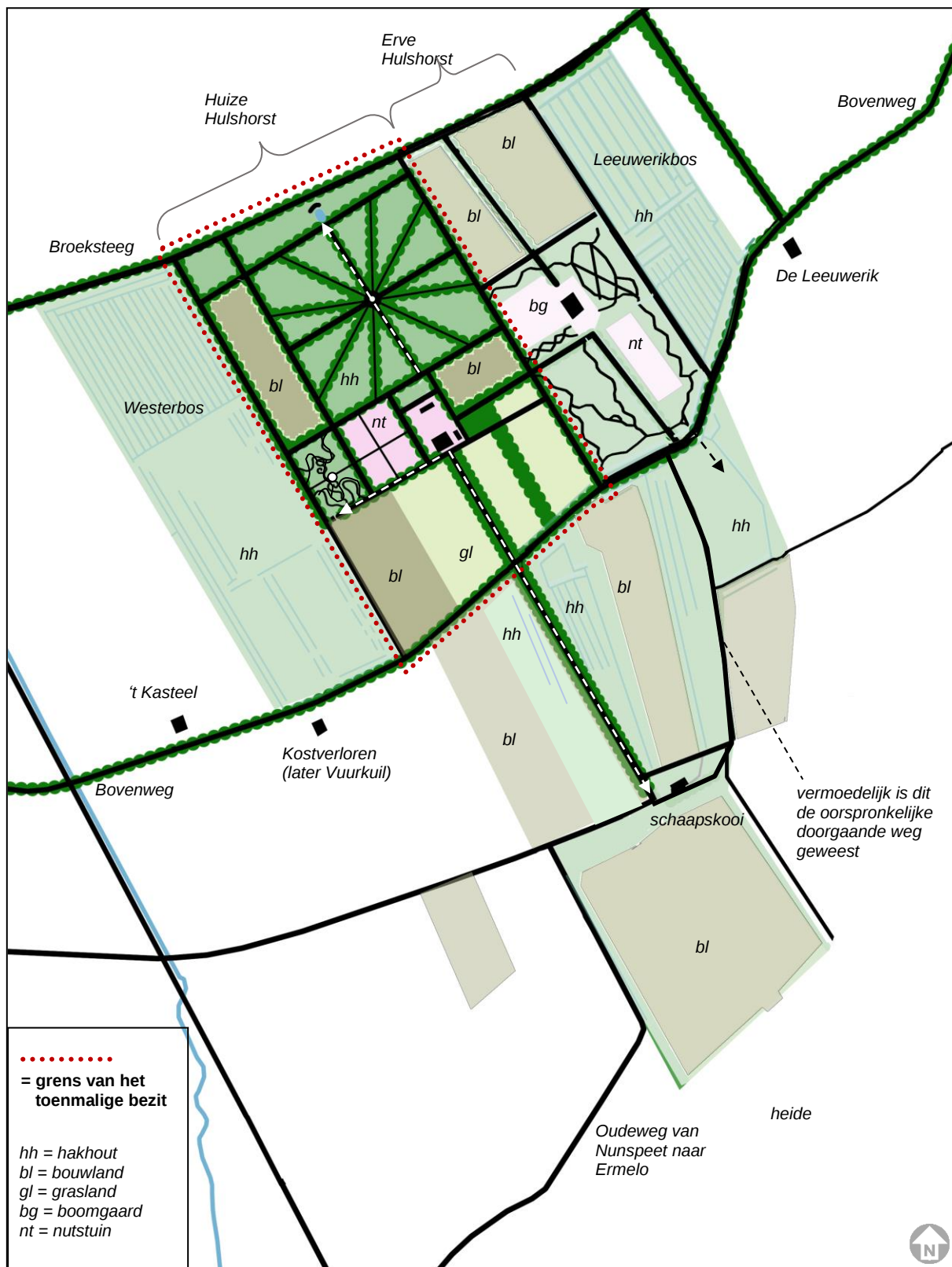
Afb. 2.63: Uitsnede van de Topografische Kaart, blad 26 Oost Harderwijk, uitgave 2009.
(Bron: topotijdreis.)

Afb. 2.64: Uitsnede van de Topografische Kaart, blad 26 Oost Harderwijk, uitgave 2018.
(Bron: topotijdreis.)

Afb. 2.65: Uitsnede van loodrechte luchtfoto, 2019. (Bron: topotijdreis.nl.)

Afb. 3.1: Schematische weergave van de classicistische aanleg met vroeg landschappelijke elementen bij Huize en Erve Hulshorst, situatie omstreeks het eind van de 18^e eeuw.

3. RUIMTELIJKE ONTWIKKELING, ACHTERGRONDEN EN RELICTEN

3.1. Classicisme en vroegste landschapsstijl

Hoewel gedetailleerde gegevens en nauwkeurig kaartmateriaal ontbreken, is aan de hand van de inmetingskaart uit 1805 wel een begrip te krijgen van de 18^e eeuwse situatie. (Afb. 3.1.)

Op dat moment was de Bovenweg ten zuiden van het huis (thans Oudeweg-Vuurkuilweg) de belangrijkste doorgaande route tussen Nunspeet en Harderwijk. Van oudsher splitste een weg zuidwaarts af richting Elspeet, vermoedelijk oorspronkelijk ter hoogte van Erve Hulshorst.

Een rechte toegangslaan leidde vanaf de Oudeweg naar de voorgevel van Huize Hulshorst. Vanaf het huis was er in omgekeerde richting een met bomen begeleid zicht over het verlengde van deze toegangslaan heen, naar de gronden ten zuiden hiervan. (De nog aanwezige rabattenstructuren in de bosvakken aan weerszijden van dit weggedeelte van de Oudeweg, duiden erop dat de zichtlaan er later iets scheef doorheen is geprojecteerd.) Een dergelijke verbinding tussen huis en landschap, met het huis op een ogenschijnlijke midden-as, is typerend voor de classicistische tuinstijl zoals die vanaf het eind van de 17^e eeuw in Nederland opgang deed, met het park van paleis Het Loo in Apeldoorn als meest uitgestrekte en bekende voorbeeld. De zichtlaan (oftewel het verlengde deel van de toegangslaan) van Huize Hulshorst werd nadien de doorgaande route naar Elspeet, thans Oudeweg geheten.

De tuinen opzij van Huize Hulshorst waren weliswaar rechthoekig van grondvlak, doch slechts in beperkte mate aan elkaar en aan het huis gerelateerd middels zichtlijnen of symmetrie. Een pragmatische aanpak met behoud van bestaande percelering of kavelgrenzen lijkt de basis te zijn geweest voor de aanleg van deze tuinen en ook voor het sterrenbos waarvan de middenas eveneens niet op het huis is gericht. Dit bos, dat ook voor de jacht gediend zal hebben en vermoedelijk omstreeks 1735 werd aangeplant, is niet symmetrisch, hoewel dat op het eerste gezicht wel lijkt. Ook dat wijst op een pragmatische aanpak bij de aanleg en gebruikmaking van de bestaande, oudere percelering.

De Goudviskom met heuvel als beëindiging van de middenlaan van het sterrenbos en een gebouwtje aan het eind van de rechte Tempellaan zijn elementen die goed passen binnen de classicistische tuinstijl. Mogelijk was het tuinornament van de 18^e eeuwse beeldhouwer Bourscheit ook toen reeds aanwezig.

In vergelijking met andere parken en ook met het nabij gelegen landgoed De Essenburg, dat voorzien was van een uitgestrekt lanenstelsel en meerdere sterrenbossen, was de aanleg bij Huize Hulshorst eenvoudig te noemen en bescheiden van omvang, doch wel met de modieuze elementen van de achttiende eeuw.

Bij het oostelijk van Huize Hulshorst gelegen Erve Hulshorst was omstreeks 1800 een vergelijkbare situatie aanwezig met een rechte laan als ontsluiting vanaf de Bovenweg (thans Oudeweg). De rechthoekige tuinvakken rondom dit huis waren echter meer op elkaar uitgelijnd. De laan naar het noorden was hier (als as van symmetrie) op het huis gericht, met tot gevolg dat de bouwlandpercelen aan weerszijden hiervan niet exact gelijk en niet geheel rechthoekig waren. Er is hier ogenschijnlijk meer ingegrepen in het bestaande landschap om de terreinaanleg daarmee dicht bij het ideaal volgens het classicisme te brengen. Mogelijk is dit gedeelte daarom wat later tot stand gekomen dan de aanleg direct bij Huize Hulshorst.

Binnen deze, voor de 18^e eeuw gebruikelijke, parkopzet toont de opmetingskaart van 1805 kleinschalige slingerpaden binnen bosvakken. De besloten ligging en sterke slingeringen, alsmede het rechte padenkruis met cirkelvormige open plekken is een kenmerk voor de vroege landschapsstijl die vanaf omstreeks 1775 opgang deed in Nederland. De introductie van deze stijl op Hulshorst moet na 1769 hebben plaatsgevonden ten tijde van Adolf Pieter Carel van Spaen (of onder diens zoon Alexander Diederik). Zijn broer (of oom) Johan Frederik Willem van Spaen realiseerde vanaf omstreeks 1775 als een van de eersten in Nederland een uitgestrekte parkaanleg in deze nieuwe tuinstijl. Dat park (Biljoen en Beekhuizen bij Arnhem) was een voorbeeld en inspiratie voor veel andere parken en wordt nog steeds hoog gewaardeerd.

Afb. 3.2: Schematische weergave van de landschappelijke aanleg bij Huize Hulshorst, situatie omstreeks 1826.

Ook voor de aanleg in landschapsstijl op Hulshorst geldt dat die rondom Erve Hulshorst door zijn omvang en verfijning meer voldeed aan het ideaal, dan de enkele slingerpaadjes in een afgelegen bosje bij Huize Hulshorst.

De rabatten in het zogenaamde Westerbos en Leeuwerikbos, en in de bosvakken aan weerszijden van het verlengde van de toegangslaan (thans het noord-zuid gerichte deel van de Oudeweg) destijds nog hakhout, zijn mogelijk ook reeds in de 18^e eeuw aangelegd ten behoeve van de drooglegging van het terrein en betere houtproductie.

Thans nog resterend uit deze periode:

- plek van het voormalige koetshuis;
- plek van de (voormalige) moestuin;
- Tempellaan en enkele rechte lanen als relict van het vroegere sterrenbos;
- Goudvissekom (ovale kom, geïntegreerd in de later gegraven Zilverbeek);
- monumentale eik (in parkbos nabij de Cascade);
- toegangslanen vanaf Harderwijkerweg en Oudeweg naar het vroegere Erve Hulshorst;
- bergje op wal langs de Oudeweg, waarop een koepeltje stond bij Erve Hulshorst;
- laanbeplanting langs de Oudeweg (specifiek het noord-zuid tracé, in het verlengde van de vroegere formele toegangslaan);
- rabattensystemen, boswallen, greppels en sloten als perceelsgrenzen, volgend uit de middeleeuwse verkavelingsrichting met als ontginningsbasis de Bovenweg (Vuurkuilweg-Oudeweg).

3.2. Rijpe landschapsstijl

Vanaf 1813 werd het park rondom Huize Hulshorst veranderd naar de heersende opvattingen van de rijpere landschapsstijl, zoals dat in die tijd ook op andere buitenplaatsen in Nederland gebeurde. Met de geleerde en welvarende Hendrik Frans van Meurs als eigenaar, werd Huize Hulshorst vergroot en het omliggende terrein aangepast door forse vergravingen. (Afb. 3.2.)

Passend bij de in die tijd gebruikelijke landschapsstijl werden oorspronkelijk rechte lijnen aangepast tot ruim gebogen vormen, waaronder de toegangslaan vanaf de Bovenweg (nu Vuurkuilweg) die van opzij naar het huis voerde. Het huis presenteerde zich naar de openbare weg met een gebogen vijver en een wijs grasland. De Zilverbeek speelde in deze aanleg een belangrijke rol, als stromend water in een kronkelende beek of zich verbredend tot een vijver, onder meer ter plekke van de oude Goudviskom. Met vrijkomende grond waren verhogingen in het terrein opgeworpen. Kenmerkend zijn ook de golvende bosranden rondom de verschillende weilanden. Het sterrenbos was omgevormd en op het Kadastraal Minuutplan, opgemaakt in 1827, is te zien dat veel hakhoutpercelen waren veranderd in opgaand bos, vanwege de sierwaarde aangeduid als 'plaisirbosch'.

Zoals gebruikelijk in dergelijke parken waren ook op Hulshorst uiteenlopende tuinsieraden aanwezig zoals een duiventoren, een eendenhuis, een 'kippenpaleis' (in de nutstuin), een menagerie en verscheidene koepels of prieeltjes, vaak geplaatst op de hoogtes en met uitzicht op de aangrenzende agrarische gronden.

Door verwerving van gronden ten zuiden van de Oudeweg kon de parkaanleg hier voortgezet worden, eveneens met een ruim open middenterrein (bouwland) en gebogen paden. De Zilverbeek vond hier zijn oorsprong als sprengbeek en werd voorzien van aantrekkelijke sierelementen waaronder bij de Zwitserse partij en met bruggen, trappartijen en rotswerk (bij 'Vergeet-mij-niet').

De aanleg van Huize Hulshorst voldeed daarmee aan alle wensen die destijds aan het park van een een moderne buitenplaats werden gesteld; een representatief aanzien en volop afwisseling door uiteenlopende bomen, gebouwen en slingerpaden.

In samenhang met de aanleg van de Zuiderzeestraatweg aan de noordkant van Hulshorst in 1830 was ook een ontsluiting vanuit de noordwesthoek aangelegd. Hetzelfde gebeurde later in de zuidwesthoek, waar een weg naar het in 1863 geopende station Hulshorst leidde. (Afb. 3.3.) De presentatie van Huize Hulshorst bleef echter steeds zuidwaarts op de oude Bovenweg gericht.

Van Meurs breidde zijn bezit geleidelijk uit met de aankoop van diverse boerderijen en landerijen en ook Erve Hulshorst (vermoedelijk in 1826), doch deze werden niet direct onderdeel van de nieuwe landschappelijke aanleg. Door het Westerbos en het Leeuwerikbos, die omstreeks 1840 werden

Afb. 3.3: Schematische weergave van de landschappelijke aanleg bij Huize Hulshorst, situatie omstreeks 1905.

toegevoegd aan het bezit, kwamen wel ruim gebogen wandelpaden, ter uitbreiding van de wandelmogelijkheden op de buitenplaats. (Afb. 3.3.)

De veranderingen in het park die in de loop van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw werden aangebracht, waren grotendeels van praktische aard, zoals de bouw van een nieuwe tuinmanswoning ten oosten van Huize Hulshorst, de opheffing van de menagerie, een nieuwe woning voor de bosbaas en de sloop van diverse bouwvallige koepels en prieeltjes. De verlegging van de Zilverbeek in combinatie met de kap van het laatste deel van de middenlaan van het sterrenbos richting de vroegere Goudviskom had door de vergroting van het nabijgelegen weiland wel een ruimtelijk effect. Mogelijk is deze ingreep ook ingegeven door de ligging nabij de noordelijke entree vanaf de Zuiderzeestraatweg die steeds meer als hoofdtoegang zal zijn gaan functioneren. Aan de verlegde beek kwam een badhuisje.

De in 1898 aangeplante Wilhelminaboom vormde een nieuwe attractie in het park.

In aansluiting op het toenmalige gebruik van Hulshorst als zomerverblijf en de opkomst van sport en spel als gezonde lichaamsbeweging werd kort na de eeuwwisseling een tennisbaan aangelegd.

Het karakter van de landgoedbossen zal geleidelijk veranderd zijn. Mede doordat hakhout minder rendabel werd en plaatsmaakte voor eiken spaartelgenbos, kwam er meer opgaand bos, waarbij op kleine schaal diverse nieuwe houtsoorten werden geïntroduceerd (zoals douglas, lariks en zilverspar en Amerikaanse eik), zoals dat ook elders gebeurde aan het eind van de 19^e eeuw. Op een aantal plekken in het park werden coniferen aangeplant: als haag langs de moestuin en tennisbaan en mogelijk ook als bescheiden pinetum in het bos ten noorden van de tuinmanswoning en Erve Hulshorst.

Thans nog resterend uit het begin van de 19e eeuw:

- grote weide en vijverpartij ten zuiden van de plek van het huis;
- gebogen lanen en slingerpaden, waaronder de toegangslaan vanuit het zuidwesten;
- groot gedeelte van het tracé van de Zilverbeek;
- diverse terreinhoogtes, verspreid over het landgoed;
- reservoir met 'Cascade' en ronde bak in de Zilverbeek (ten behoeve van watervoorziening in het huis);
- 'Vergeet-mij-niet-boom' (meerstammige beuk) op hoogte naast de Zilverbeek;
- bijzondere en oude parkbomen, o.a. ter plaatse van de voormalige menagerie (treurbeuk, bruine beuk, plataan, kastanje, zakdoekjesboom).

Thans nog resterend uit de loop van de 19e en begin 20e eeuw:

- gebogen paden in het Leeuwerikbos en in het Westerbos;
- de ontsluitingswegen naar de Zuiderzeestraatweg en naar het station;
- verlegde tracé van de Zilverbeek met 'Zwemkom' (kuil binnen omwalling);
- bakstenen fundamenteën in beekoevers als restant van het badhuisje;
- tuinmanswoning;
- woning bosbaas (ten noorden van Harderwijkerweg);
- Wilhelminaboom met hekwerk (inmiddels het 3e exemplaar);
- coniferen (Thuja plicata) als haag en windkering om de vroegere tennisbaan en ten westen van de voormalige moestuin;
- coniferen in klein bosvak ten noorden van de tuinmanswoning en Erve Hulshorst, mogelijk geplant als een soort pinetum;
- verspreide en kleine naalddhoutopstanden, waaronder douglas langs de Tempellaan.

3.3. Consoliderend groenbeheer

Nadat de versobering van de buitenplaats al eerder had ingezet, verdween de functie als (zomer) verblijf. De inboedel werd in 1933 verkocht, de siertuin opgeruimd en in 1940 werd Huize Hulshorst afgebroken. Ter plekke van het oude huis werden bomen aangeplant. Op een afgezonderd terrein in het zuidwesten werd een nieuw Huis Hulshorst gebouwd voor gebruik door de familie. Het voor publiek opengestelde terrein van de voormalige buitenplaats bleef door de tuinman onderhouden en

Afb. 3.4: Schematische weergave van de landschappelijke aanleg bij Huize Hulshorst, situatie omstreeks 2020.

werd een geliefd wandelgebied voor de omgeving. Het centrale focuspunt en de representatie van de buitenplaats waren echter door de afbraak van het huis verdwenen.

Vanaf 1954 werd het oude Hulshorst gemeentelijk eigendom en vormt sindsdien een publiek recreatieterrein. Diverse historische paden zijn sindsdien uit beheer genomen of verwijderd, terwijl tegelijkertijd nieuwe (ruiter)paden zijn toegevoegd en parkeerplaatsen en recreatieve voorzieningen aangelegd. Bruggen werden vernieuwd, de landerijen meer ingericht als grasland, en de oude moestuin werd een terrein voor hondentraining. Nadat begin jaren 70 boerderij Erve Hulshorst afbrandde, groeide die plek dicht met bos.

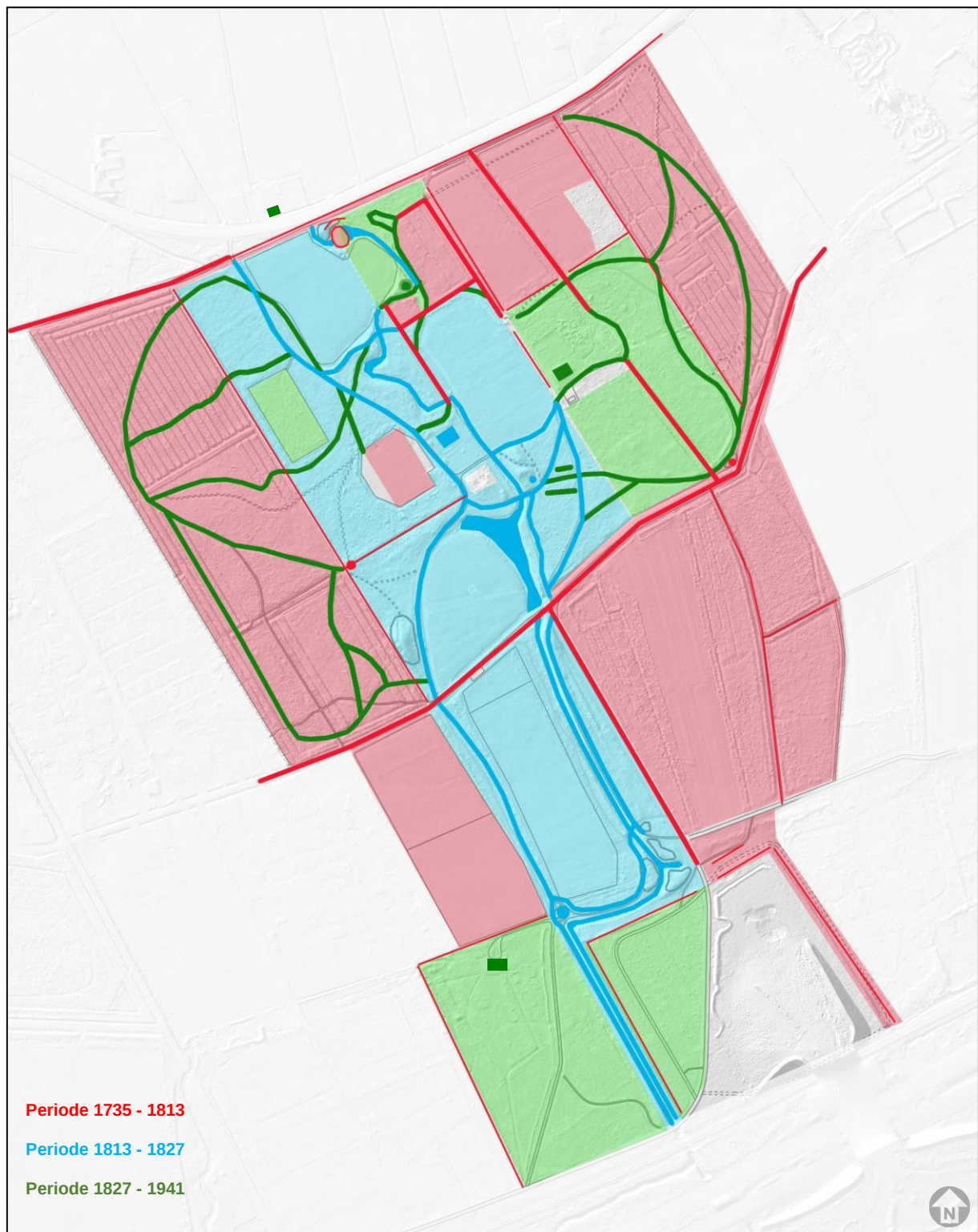
Voor het oude koetshuis werd een nieuwe functie gevonden: in eerste instantie een afdeling van de Rijkspolitie, thans als woning annex vergader- en feestlocatie. Rondom kwam een nieuwe tuinaanleg met hagen en tulpenbomen en in de bosranden werden bruine beuken toegevoegd.

De verlegging, aanpassing en aanleg van omliggende doorgaande wegen (o.a. rechttrekken Oudeweg in 1954, aanpassing Zuiderzeestraatweg/Harderwijkerweg, aanleg A28 in 1962) had in eerste instantie weinig effect op de oude parkaanleg. Wel kwam de noordwestelijke entree meer verstopt te liggen en verhult een bossage hier het zicht op het landgoed. De demping van de Oorsprong van de Zilverbeek (als gevolg van de aanleg van de A28) verminderde de watertoevoer, hetgeen door de aanleg van een bypass naar de Hierdensebeek slechts deels is opgelost. De combinatie met dalende grondwaterstanden is zorgelijk, evenals de uitval van oude (laan)bomen.

Hoewel de landschappelijke parkaanleg uit de 19^e eeuw op hoofdlijnen ongewijzigd is gebleven, wordt de bedoelde ruimtewerking en sierlijkheid niet optimaal ervaren vanwege dichtgegroeide doorzichten, oprukkende beplantingen, verdwenen sierbeplantingen en nieuwe aanplant. Het recent over de A28 aangelegde Ecoduct Hulshorst is aangelegd vanuit ecologische motieven en ligt geheel buiten de belevingssfeer van de vroegere buitenplaats.

Ontstaan na 1940:

- boomaanplant op locatie Huize Hulshorst;
- bosgroei ter plekke Erve Hulshorst;
- tuinaanleg rondom koetshuis en tuinmanswoning;
- nieuwe ruiterpaden;
- recreatieve voorzieningen (meubilair, bebording, parkeerplaatsen, etc.);
- hondentrainingsveld in vroegere moestuin;
- verscholen entree aan Harderwijkerweg;
- ecoduct.

Afb. 3.5: Historische relictien.

4. WAARDERING

4.1. Methode

De in onderliggend rapport gevolgde waarderingsmethode is ontleend aan de 'Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek' en richtlijnen 'Cultuurhistorisch onderzoek in de vormgeving van de ruimtelijke ordening'.¹⁰⁰ Hierin wordt onder meer nadruk gelegd op het belang van goede doorgronding van de ontwikkelingsgeschiedenis van een plek en een heldere en verifieerbare methode om te komen tot een duidelijke representatie van de waarden in beschrijvingen en tekeningen.

Bij een waardebeoordeling kan zowel sprake zijn van een externe als van een interne waardestelling. Bij de externe waardestelling wordt het onderzoeksgebied als geheel gerelateerd aan de nationale of regionale betekenis en de positie ten opzichte van vergelijkbare gebieden in Nederland of de regio. De interne waardestelling vindt plaats op deelgebied- en elementsniveau, waarmee wordt bedoeld dat de waarden van deelgebieden en elementen op het terrein in relatie tot het onderzoeksgebied als geheel worden afgewogen, en dus in principe niet gerelateerd worden aan vergelijkbare elementen in andere terreinen. Een nadere waardering op deelgebied- of elementsniveau geeft inzicht in de specifiek aan een plek of element toe te kennen betekenis, waarbij oudere, meer gave en meer in samenhang verkerende zaken een hogere verwachtingswaarde kennen. Welke elementen zijn in de loop der tijd ongewijzigd en behoren tot de kern of het karakter van het gebied? Of welke elementen zijn later ingevoegd, maar op zorgvuldige wijze waarbij een nieuwe samenhang met de oudere situatie is ontstaan? Zo ontstaat ook een onderscheid tussen hoofdstructuren, bijzonderheden en bijzaken: wat kan zonder impact worden verwijderd en wat draagt bij tot de essentie van dit terrein.

In de waardenstellingen zijn de volgende aspecten in ogenschouw genomen:

- algemeen historische waarde: deze waarde wordt bepaald door representatie van culturele, sociaaleconomische en/of geestelijke ontwikkeling, representatie van geografische, landschappelijke en/of bestuurlijke ontwikkeling, representatie van technische en/of typologische ontwikkeling, of te typeren als innovatief, vroeg of pionier. In deze is met name het ontstaan en de ontwikkelingsgeschiedenis van belang, niet (enkel) het huidig aanzien. In deze is de ouderdom op zich niet bepalend voor de waarde, maar wel een belangrijke graadmeter voor de beleving, bijzonderheid (zeldzaamheid) en continuïteit in vorm en functie (gaafheid). Te meer omdat groen erfgoed een grotere vergankelijkheid kent (ten opzichte van 'rode elementen'), zijn oudere elementen in de regel ook zeldzamer.
- ensemblewaarde: deze waarde wordt bepaald door de context of samenhang: een object kan onderdeel zijn van een structuur of patroon, dat ruimtelijk/fysiek of in betekenis met elkaar in verbinding staat. Een dergelijke relatie kan bijvoorbeeld bestaan uit een logisch en als geheel gerealiseerd ontwerp waarbij een object dient als onderdeel van een groter geheel (ontginning, tuin) of bijvoorbeeld als begeleiding van een weg of perceelsgrens.
- tuinhistorische waarde: deze waarde volgt uit een belang voor de geschiedenis van de (tuin)architectuur en/of tuinhistorie, voor het oeuvre van de (tuin- en landschaps)architect, wegens het idee achter de aanleg en/of motief van de opdrachtgever, vanwege de afleesbaarheid van de historische gelaagdheid, vanwege de esthetische en ruimtelijke kwaliteiten (van het ontwerp), ornamentiek en/of afwerking, vanwege de compositie, onderlinge samenhang en/of ordening van onderdelen, of vanwege het (innovatieve) materiaalgebruik, horticulturele traditie, gebruikte beplanting en/of dendrologische aspecten. Hierin spelen onder meer de tuinstijlen een rol.
- gebruikshistorische waarden: Gebruikshistorische waarde komt voort uit een belang vanwege (de ordening, samenhang of inrichting van onderdelen, passend bij) een (historisch) gebruik, functie of productie, of als herinnering aan een historische gebeurtenis of prominente bewoner (herinneringswaarde), gebruiker of opdrachtgever. Hierbij speelt ook de gaafheid ten opzichte van de primaire vorm: in de loop der tijd kunnen vorm en functie gewijzigd zijn, waarbij de primaire vorm is aangetast in fysieke staat en/of herkenbaarheid. Er wordt waarde toegekend aan een element of structuur die in het verleden nadrukkelijk een functionele rol heeft gespeeld (die thans nog herkenbaar is), bijvoorbeeld een wal of bommenrij, pad of waterloop.

¹⁰⁰ Hendriks en Van Immerseel (2013).

Afb. 4.1: Toegangslaant vanaf de Harderwijkerweg.

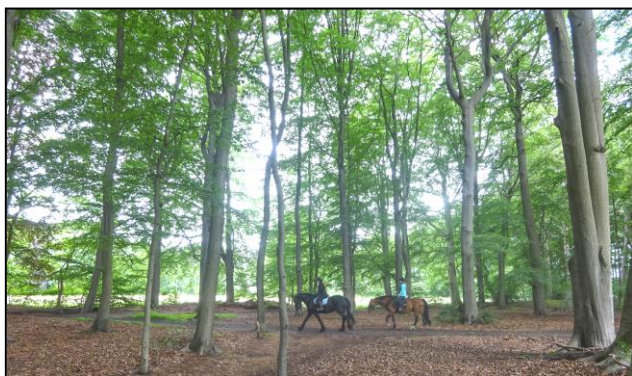
Afb. 4.2: Laan van bruine beuken met drie platanen ter hoogte van naastgelegen heuvel. Zicht vanaf Vuurkuilweg.

Afb. 4.3: Treurbeuk en bruine beuk aan de oever van de Zilverbeek, ter plekke van de vroegere menagerie.

Afb. 4.4: Verharding in het Van Meurswegje.

Afb. 4.5: Hulshorst is geliefd bij ruiters.

Afb. 4.6: Rabatten in het Westerbos.

- belevingswaarde: Hier speelt het belang van afleesbaarheid van (historisch) gebruik, continuïteit, verhaal en gelaagdheid, van ruimtelijke kwaliteit en verzorgdheid, en van aanzicht, beeld of silhouet. Ook de ouderdom van bomen kan bijdragen aan de belevingswaarde. Belevingswaarde is in principe niet gerelateerd aan openbaarheid of toegankelijkheid van plekken.

De waardering wordt uitgedrukt in de volgende kwalificaties:

- hoog (blauw): essentieel en onlosmakelijk onderdeel in de cultuurhistorische waarde;
- positief (groen): belangrijk onderdeel in de cultuurhistorische waarde, bijvoorbeeld vanwege de instandhouding en afleesbaarheid van de ontwikkelingsgeschiedenis;
- indifferent (geel): geen wezenlijk onderdeel in de cultuurhistorische waarde.

Een waardestelling is geen absoluut gegeven, maar dient om een gewicht (of weging) toe te kennen en om met elkaar in gesprek te gaan over unieke of bijzondere kenmerken. Naarmate een hogere waarde is toegekend, zal een meer krachtig argument benodigd zijn om deze waarde aan te tasten. De waardering die in navolgende hoofdstukken is toegekend (in tekst, tabel of kaart), is het resultaat van gevolgde methode.

4.2. Externe waardestelling

Hoewel de buitenplaats bij eerdere beoordelingen niet van zodanige waarde is geacht dat deze in aanmerking zou komen voor de status van Rijksmonument, kunnen voor de terreinaanleg als geheel wel diverse specificaties worden gegeven op het gebied van algemene historische waarden, ensemblewaarden, tuinhistorische, gebruikshistorische en belevingswaarden.

Algemene historische waarde:

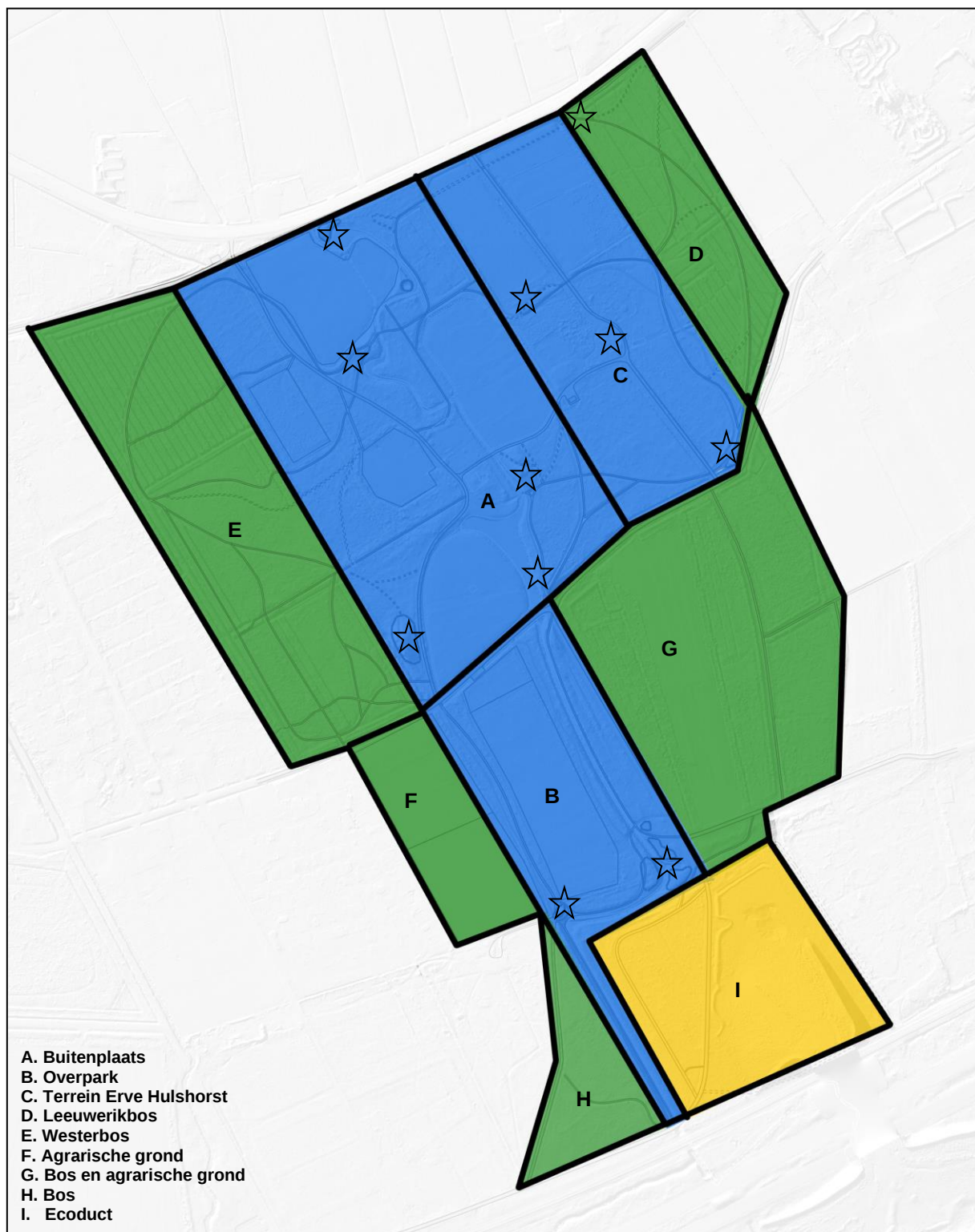
- als voorbeeld van een in de middeleeuwen gesticht Veluws riddermatig goed, in bezit van de adellijke families Van Speulde, Van Arnhem en Van Spaen.
- als representatief voorbeeld van een van de weinige buitenplaatsen die in de 18^e eeuw op de noordwest flank van de Veluwe fungeerde als zomerverblijf van regionale notabele families, met name de families Ardesch en Van Meurs.

Ensemblewaarde:

- als oorspronkelijk samenhangend complex van hoofdhuis, bijgebouwen, dienstwoningen en boerderijen, ruimtelijk met elkaar verbonden door zichten, lanen en wandelingen.
- als onderdeel van de reeks buitenplaatsen en landgoederen langs de begin 19^e eeuw aangelegde Zuiderzeestraatweg (in Hulshorst tegenwoordig Harderijkerweg genoemd).
- als onderdeel van de middeleeuwse strokenverkaveling, waarbij bezittingen zich uitstrekten aan weerszijden van de Oudeweg, dat nog herkenbaar is aan de min of meer parallel aan elkaar gelegen lange lijnen in het terrein: sloten, wallen, greppels, wegen en lanen.

Tuinhistorische waarde:

- als karakteristiek voorbeeld van een buitenplaats die geleidelijk is gegroeid in omvang en in de loop der tijd is aangepast aan de heersende mode met verschillende tuinstijlen.
- vanwege de relatief vroege introductie van de landschapsstijl en de (familie)relatie met het bekende park van Biljoen en Beekhuizen.
- vanwege de nog grotendeels intacte landschappelijke aanleg, aangelegd vanaf het eind van de 18^e eeuw en grotendeels tot stand gekomen in het begin van de 19^e eeuw, bestaande uit ruime graslanden en bossen, slingerende wandelpaden, een gegraven sprengbeek, plaatselijk opgeworpen hoogtes en bijzondere bomen.
- vanwege de nog herkenbare oorspronkelijke classicistische aanleg, onder meer op het terrein van het vroegere Erve Hulshorst in de vorm van lange rechte lanen.
- vanwege de nog herkenbare historische kwaliteit van de parkaanleg, waarvan de betrokkenheid van een landschapsarchitect niet achterhaald is.
- in de aanwezigheid van oude bomen en laanbeplantingen, waaronder de markante laan van bruine beuken en platanen, en diversiteit aan parkbomen (o.a. bruine beuk, linde, eik, treurbeuk, kastanje, coniferen) verspreid in het terrein.

Afb. 4.7: Waardering deelgebieden.

Gebruikshistorische waarde:

- vanwege de landschaps- en boshistorische elementen als rabattensystemen, wallen en greppels die de geschiedenis van het gebied vóór de inrichting als buitenplaats vertegenwoordigen; alsmede de herkenbare doorlopende lijnen van de vroegere strokenverkaveling vanaf de Oudeweg.
- vanwege de kenmerkende samenstelling van onderdelen die tot een buitenplaats behoren, zoals (restanten van) moestuinen, agrarische gronden, dienstwoningen en bossen.

Belevingswaarde:

- vanwege de beeldbepalende situering aan de Vuurkuilweg-Oudeweg (voorheen Bovenweg geheten), zijnde de historische doorgaande weg van Nunspeet naar Harderwijk.
- door de gecomponeerde afwisseling en variatie in het terrein met versierde bosranden, een sprengbeek, glooiingen, afwisseling van open ruimten en besloten gebieden, en door bewust gecreëerde of open gehouden zichtlijnen en uitzichtspunten.

4.3. Interne waardestelling

Bij een onderlinge vergelijking van deelgebieden en elementen binnen het terrein is, gebaseerd op hun betekenis voor de algemene historische waarden, ensemblewaarden, tuinhistorische waarden, gebruikshistorische waarde en belevingswaarde, een onderscheid te maken.

Deelgebieden (Zie afb. 4.7.)

A. Buitenplaats Huize Hulshorst: hoog

De kern van de buitenplaats Hulshorst is grotendeels aanwezig conform het in het begin van de 19^e eeuw aangelegde park in landschapsstijl. Het terrein werd toen aangepast naar de heersende mode, met gebruikmaking van oudere elementen die niet geheel zijn uitgewist. Kenmerkend zijn de grote open gebieden omgeven door golvende bosranden en slingerpaden, de verschillende bergjes, de aanwezigheid van bijzondere boomsoorten en de slingerende beek met stromend water die zich nabij het landhuis verbreedde tot ruime vijver. Het terrein is visueel-ruimtelijk verbonden met het overpark ten zuiden van de oude doorgaande weg.

Na afbraak van het landhuis in 1940-1941 is de parkaanleg op hoofdlijnen ongewijzigd gebleven. De beleving van het centrum van de aanleg (het oorspronkelijke vertrekpunt van de wandelingen) is evenwel verloren gegaan. Door nieuwe tuinaanleg rondom het voormalige koetshuis en het afzonderlijke (geïsoleerde) gebruik van de oude moestuin is de samenhang aangetast.

Ondanks de mankeringen in de huidige visueel ruimtelijke situatie (dichtgroeien) is dit gedeelte van Hulshorst hoog te waarderen vanwege ouderdom, relatieve gaafheid en oorspronkelijke ruimtelijke kwaliteit.

B. Overpark: hoog

Het parkgedeelte ten zuiden van de oude doorgaande weg is tot stand gekomen als onderdeel van de transformatie van de buitenplaats naar rijpe landschapsstijl in het begin van de 19^e eeuw en aangelegd in het zicht van het landhuis. Karakteristiek voor de stijl zijn de slingerende sprengbeek waarlangs bergjes (onder andere de Zwitserse Partij en de hoogte met Vergeet-me-niet-boom), gebogen lanen en paden, en de licht gebogen bosranden rondom open agrarisch terrein.

Door afbraak van Huize Hulshorst is de beleving van de visuele samenhang met de kern van de buitenplaats verzwakt. In de loop der tijd zijn verschillende sierelementen (rotswerk, rustieke bruggen en koepel) verdwenen. Door aanleg van spoorlijn en ecoduct is de omvang van het terrein beperkt.

Vanwege de ouderdom, de samenhang met de kern van de buitenplaats, en de nog aanwezige ruimtelijke kwaliteiten is dit terreingedeelte hoog te waarderen.

C. Terrein Erve Hulshorst: hoog

Het terrein van Erve Hulshorst heeft in het verleden een afwijkende ontwikkeling doorgemaakt. Zowel de oudste rechte lijnige, classicistische aanleg als de vroegste landschapsstijl waren hier in eerste instantie verder ontwikkeld dan in het naastgelegen terrein van Huize Hulshorst. Vanaf het tweede kwart van de 19^e eeuw kwam het erf in dienst te staan van Huize Hulshorst en verloor deze voorsprong. Middels doorlopende wandelingen werd de onderlinge samenhang versterkt.

Afb. 4.8: Zicht vanaf de Vuurkuilweg in zuidelijke richting. Rechts de laanbeplanting langs het Van Meurswegje. In de bosstrook links, ligt de Zilverbeek verborgen.

Afb. 4.9: Zicht vanaf het pad voorlangs het bergje met 'Vergeet-mij-niet-boom' in noordelijke richting.

Afb. 4.10: Duiker onder de spoorlijn waardoor de Zilverbeek voert.

Afb. 4.11: Kunstzinnig verzaagde boomstronk in bos ten noorden van de tuinmanswoning.

Afb. 4.12: Oude laanbeplanting langs tegenwoordig doodlopend pad in Leeuwerikbos.

Afb. 4.13: Zicht vanaf Van Meurswegje in westelijke richting over grasland met 'clump' (groep van 3 bomen).

Elementen van de classicistische aanleg (rechte lanen/paden) en de vroegste landschapsstijl (bergje aan de Oudeweg) zijn bewaard gebleven. Door het verdwijnen (afbraak na brand) van de vroegere boerderij (ooit met herenkamer) is het historische centrum van dit parkgedeelte niet meer te ervaren. Als wandelterrein en locatie van de tuinmanswoning (met sierbeplanting, waaronder coniferen) is het gebied een belangrijk onderdeel van het landgoed Hulshorst als geheel. Ondanks het verlies van een belangrijk deel van de historische aanleg is het terrein, juist vanwege het ensemble hoog te waarderen.

D. Leeuwerikbos: positief

Dit voormalig hakhoutbos op rabatten is in tweede kwart 19^e eeuw bij de landschappelijke aanleg rond Huize Hulshorst betrokken door de aanleg van gebogen paden, deels beplant als laan en in de noordwesthoek een kleine hoogte beplant met rode beuken. Door het ontbreken van padgedeelten, het verval van lanen en een meer op natuurwaarden gericht beheer, is de parkbeleving afgenomen. Vanwege de ouderdom als boslocatie, de aanwezige rabatten en de relictten van parkaanleg is het Leeuwerikbos als positief te waarderen.

E. Westerbos: positief

Ook dit voormalig hakhoutbos op rabatten is in tweede kwart 19^e eeuw bij de landschappelijke aanleg van Huize Hulshorst betrokken door de aanleg van gebogen paden, deels beplant als laan. Door het ontbreken van historische padgedeelten, de aanleg van nieuwe ruiterspaden, het verval van lanen en een meer op natuurwaarden gericht beheer, is de parkbeleving en de samenhang met de kern van de buitenplaats afgenomen. Vanwege de ouderdom als boslocatie, de aanwezige rabatten en de relictten van parkaanleg is het Westerbos als positief te waarderen.

F. Agrarische grond: positief

De hier gelegen gronden zijn onderdeel van de middeleeuwse strokenverkaveling en bestaan oorspronkelijk uit bouwland. Als open gebied, tegenwoordig grasland, ondersteunen zij nog steeds de ruimtelijke beleving van de landgoedaanleg, de recent geplaatste boomgroep doet hieraan geen wezenlijke afbreuk. Vanuit ouderdom en ensemblewaarde is dit terrein als positief te waarderen.

G. Bos en agrarische grond: positief

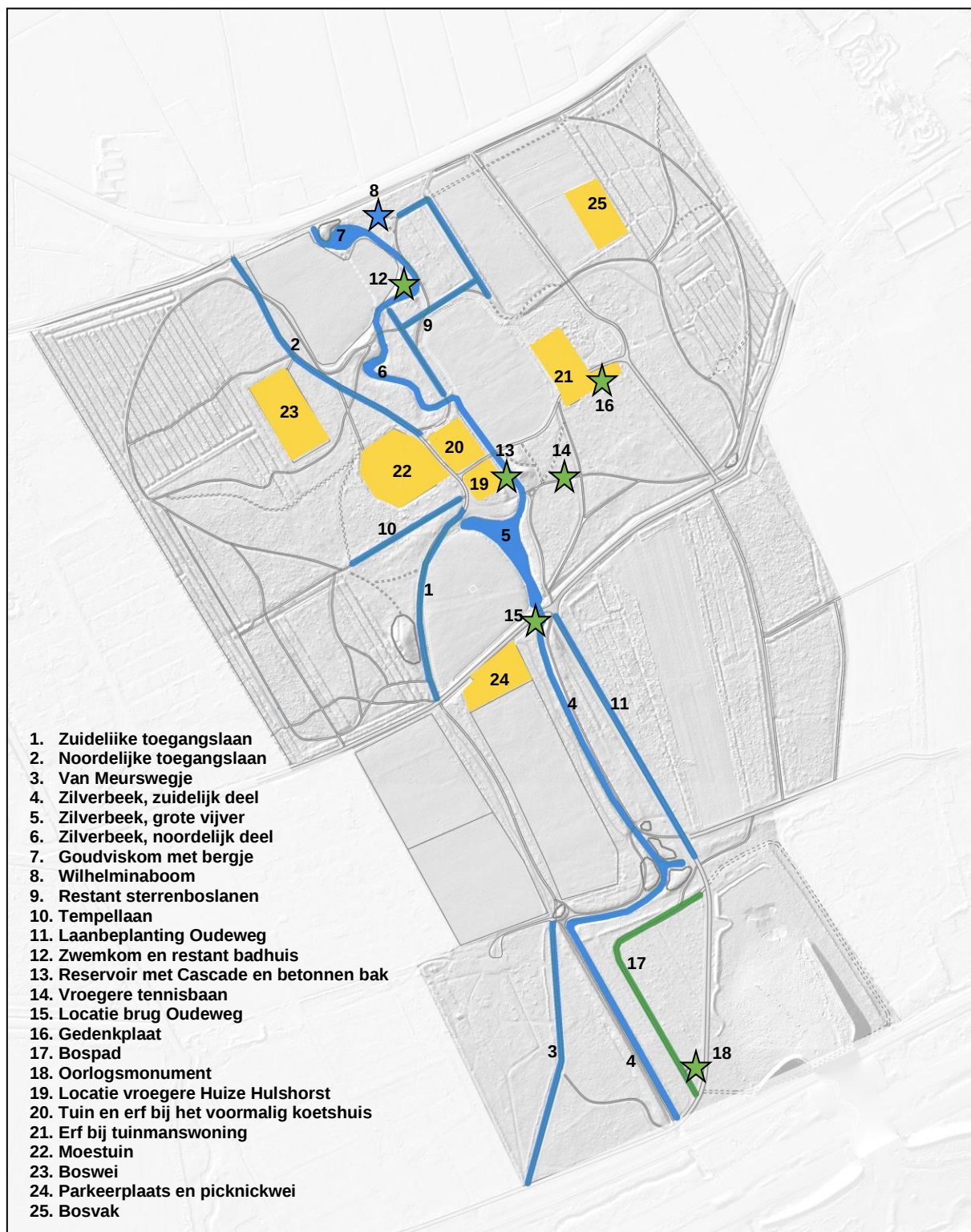
De oorspronkelijke percelen met hakhout, rabatten en bouwland volgen nog de middeleeuwse strokenverkaveling. In de loop van de 19^e en 20^e eeuw is het gebied grotendeels omgevormd naar opgaand bos en deels ingeplant met naaldbout. Vanwege de ensemblewaarde, open grasland en opgaand bos als onderdeel van de landgoedaanleg, is het terrein als positief te waarderen.

H. Bos: positief

Het voormalige hakhoutbos is na de aanleg van de spoorlijn in het midden van de 19^e eeuw meer bij de parkaanleg van Huize Hulshorst betrokken door de aanleg van een gebogen laan, die naar het station voerde, en een slingerlaantje in aansluiting op het wandelpad direct langs de Zilverbeek. Vanwege de ensemblewaarde krijgt dit bos met laan de waardering positief.

I. Ecoduct: indifferent

Het vroegere bouwland op de overgang van de agrarische naar de woeste gronden werd aan het eind van de 19^e eeuw deels omgevormd naar bos en raakte in 1954 doorsneden met het verleggen van de Oudeweg. Vanaf 2013 ligt hier een ecoduct dat een belangrijke ecologische verbinding vormt tussen de Veluwe en de Randmeren. Specifieke tuinhistorische of cultuurhistorische waarden zijn hier niet aanwezig, zodat het gebied als indifferent is gewaardeerd.

Afb. 4.14: Waardering elementen.

Elementen (Zie afb. 4.4.)**1. Zuidelijke toegangslaan: hoog**

Beklinkerde toegangsweg vanaf de Bovenweg (thans Vuurkuilweg), buigend langs de landschappelijke weide, naar de locatie van het vroegere hoofdhuis. Beplant met monumentale bruine beuken, drie platanen ter hoogte van markante heuvel in naastgelegen bosvak. Oorspronkelijk bedoeld als hoofdentree, doch minder belangrijk geworden toen de Zuiderzeestraatweg de functie van doorgaande route overnam van de Bovenweg. Na aanleg van de spoorlijn maakte deze laan deel uit van de route tussen huis en station.

2. Noordelijke toegangslaan: hoog

Beklinkerde toegangsweg vanaf de Zuiderzeestraatweg (thans Harderwijkerweg) naar de locatie van het vroegere hoofdhuis. Tegenwoordig aan weerszijden beplant met eik, maar aan het begin staan twee oude lindebomen die mogelijk een restant vormen van een oudere laanbeplanting. Onderdeel van de begin 19^e eeuwse landschappelijke aanleg. Oorspronkelijk bedoeld als een ondergeschikte toegang (met de hoofdontsluiting vanaf de Bovenweg), maar na de aanleg van de Zuiderzeestraatweg (die snel uitgroeide tot de hoofdroute) verworpen tot de hoofdtoegang van landgoed Hulshorst. Door aanpassing van de bocht in de straatweg is de daadwerkelijke ingang van het landgoed verder van de weg af gekomen en ligt meer verscholen.

3. Van Meurswegje: hoog

Grindweg beplant met oude beuken. Aangelegd begin jaren 60 van de 19^e eeuw in relatie met de spoorlijn, als onderdeel van de route tussen huis en station. Gelegen in het verlengde van de beukenlaan tussen de Bovenweg (Vuurkuilweg) en het bergje met koepel aan de Zilverbeek, die daarna de naam 'Vergeet-me-niet' zou krijgen.

4. Zilverbeek, zuidelijk deel: hoog

Het beektracé tussen de spoorlijn en de plek van de vroegere brug over de Bovenweg (Vuurkuilweg-Oudeweg) draagt de typische kenmerken van een gegraven sprengbeek: een ingegraven ligging met aan weerszijden steile oevers. Onderdeel van de begin 19e eeuwse parkaanleg, waarbij op enkele plekken naast de beekloop kleine hoogtes werden opgeworpen (waaronder de plek van de verdwenen koepel 'Vergeet-me-niet' en de 'Zwitserse partij'). Het verdiept gelegen wandelpad parallel aan de beek versterkt de beleving.

5. Zilverbeek, grote vijver: hoog

Nabij de vroegere locatie van het landhuis is de beek vergraven en verbreed tot een slingervijver die als onderdeel van het begin 19^e eeuwse park in landschapsstijl belangrijk bijdroeg aan de presentatie van de buitenplaats. De oorspronkelijke, aansluitende waterloop rondom het naastgelegen weiland is verdwenen. Oevervegetatie, overhangende bomen en een (meestal) lage waterstand verhinderen de bedoelde ruimtelijke beleving.

6. Zilverbeek, noordelijk deel: hoog

Het beektracé vanaf het pad tussen koetshuis en tuinmanswoning tot aan de Goudviskom. Over dit gedeelte heeft de Zilverbeek de uitstraling van een slingerende bosbeek en zal een rol gespeeld hebben als onderdeel van de vroegere menagerie. Onderdeel van de begin 19e eeuwse parkaanleg, enige tijd later deels verlegd en voorzien van Zwemkom en badhuis. De waterloop wordt niet optimaal beleefd door opslag, overhangende bomen en een (meestal) lage waterstand.

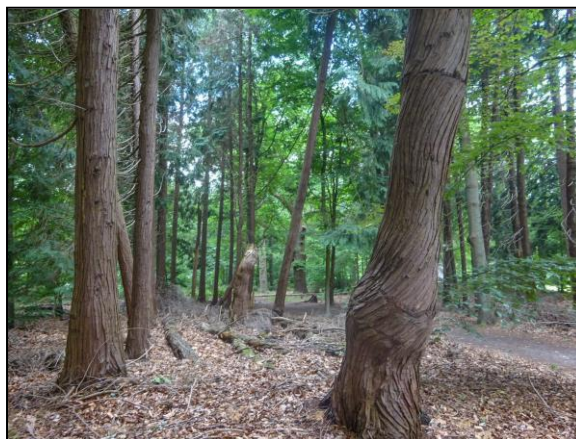
Afb. 4.15: Begin van de noordelijke toegangslaan, gezien in noordelijke richting. Links van de entreepoort staan twee oude linden.

Afb. 4.16: Zicht over Vuurkuilweg in westelijke richting met rechts de zuidelijke toegangslaan van bruine beuken en platanen.

Afb. 4.17: Zicht in zuidelijke richting door één van de resterende sterrenboslanen.

Afb. 4.18: Rijen van oude coniferen (Thuja) in het bos, markeren de plek van de vroegere tennisbaan.

Afb. 4.19: De 'Cascade', een gemetselde stuw met houten planken en brugdek. Op de voorgrond zijn in de oevers natuurstenen elementen aanwezig.

Afb. 4.20: Zicht vanaf de Cascade in noordelijke richting over het reservoir met ronde bak. Op de achtergrond de gemetselde brug met duiker (links achter de bomen de tuinmanswoning).

7. Goudviskom met bergje: hoog

Oorspronkelijk ovale waterkom als onderdeel van de classicistische aanleg met daarachter een verhoging als beëindiging van de middenas van het 18^e eeuwse sterrenbos. Gehandhaafd en aangepast bij de realisatie van het landschapspark in het begin van de 19^e eeuw. De beplante hoogte vormt een afscherming ten opzichte van de achterliggende doorgaande weg. In de oever staan enkele monumentale parkbomen. De waterpartij wordt thans niet beleefd doordat het buiten de rondwandeling ligt en deels is dichtgegroeid.

8. Wilhelminaboom: hoog

Koningslinde met hekwerk verwijzend naar de troonsbestijging van Koningin Wilhelmina in 1898. Na aanplant inmiddels twee maal vervangen door een nieuwe linde. Het huidige hekwerk is recent, de cijfers '1898' zijn afkomstig van het originele hek. De Wilhelminaboom staat thans verscholen in het bos en is lastig te herkennen.

9. Restant sterrenboslanen: hoog

Rechte bospaden, grotendeels beplant als beukenlaan, oorspronkelijk onderdeel uitmakend van het 18^e eeuwse sterrenbos. Gehandhaafd binnen de 19^e eeuwse landschappelijke parkaanleg en nadien verjongd.

10. Tempellaan: hoog

Recht bospad aan weerszijden beplant met opgaande douglassparren. Aan het westelijke uiteinde ligt een kleine terreinverhoging, waar oorspronkelijk de 'Tempel' stond; een tuingebouw met driehoekig front. Oorspronkelijk onderdeel van de 18^e eeuwse classicistische aanleg en gehandhaafd binnen de 19^e eeuwse landschappelijke parkaanleg. De vroegere eiken- of beukenlaan zal in de tweede helft van de 19^e eeuw zijn vervangen door douglas. Volgens overlevering kon hier omstreeks 1900 een 'echo' worden ervaren, vermoedelijk doordat de dan nog jonge naaldbomen aan weerszijden van het pad een gesloten wand vormden.

11. Laanbeplanting Oudeweg: hoog

Rijen oude beuken aan weerszijden van de Oudeweg. Dit gedeelte van de Oudeweg maakte deel uit van de 18^e eeuwse classicistische aanleg bij Huize Hulshorst, als verlengstuk van de zichtlijn vanuit het huis door de vroegere toegangslaan. De zichtlaan werd daarna onderdeel van de doorgaande route tussen Nunspeet en Elspeet (Oudeweg geheten).

Na realisatie van het landschapspark en sinds de aanleg van het ecoduct speelt het doorzicht geen wezenlijke rol meer. De bomen zijn van matige kwaliteit en er is forse uitval. Het strakke beeld is aangetast door veel spontane opslag.

12. Zwemkom en restant badhuis: positief

Een ondiepe ronde kuil met omwalling, gelegen in een bocht van de Zilverbeek, en restanten muurwerk in de beekoever vormen de overblijfselen van zwemkom en badhuis die hier halverwege de 19^e eeuw zijn aangelegd. De plek is thans weinig herkenbaar.

13. Reservoir met Cascade en betonnen bak: positief

Verbreed gedeelte van de Zilverbeek, oostelijk van de vroegere huisplaats, met zogenaamde 'Cascade' en betonnen ronde bak, waaruit vervolgens water opgepompt zou zijn naar het huis. De huidige Cascade is een recent gemetselde stuw met houten planken en brugdek. Twee grote natuurstenen (of cement??) elementen in de oever aan de voorzijde van de stuw wijzen mogelijk op een meer sierlijk vormgegeven Cascade. Er zijn historische afbeeldingen bekend van kunstmatig rotswerk elders in de Zilverbeek, niet van deze locatie.

14. Vroegere tennisbaan: positief

Uitgegroeide coniferen in dubbele rijen markeren de locatie van de vroegere tennisbaan. Deze is vermoedelijk omstreeks 1900 aangelegd en in die tijd een gebruikelijk element van sport en spel op een buitenplaats. Nadat de buitenplaats de eigenaar niet langer als zomerverblijf diende, maakte de plaatselijke tennisvereniging nog enige tijd gebruik van de tennisbaan. De baan zelf is niet meer als zodanig herkenbaar.

Afb. 4.21: Paal met gedenkplaat ten zuiden van het erf van het vroegere Erve Hulshorst.

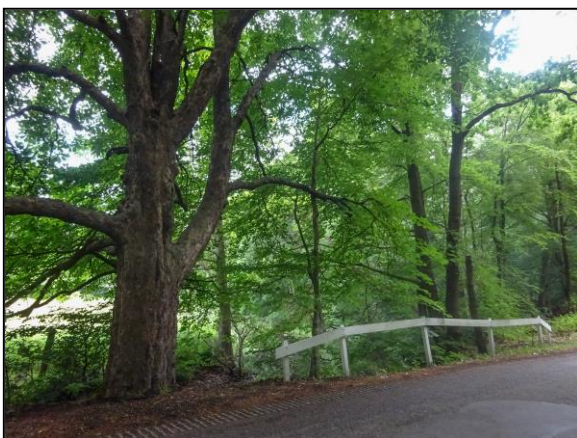
Afb. 4.22: Gedenkplaat ter herinnering aan het laatste paalvak van het bovengronds laagspanningsnet van de gemeente Nunspeet.

Afb. 4.23: Witte hekdelen markeren de plek van de vroegere brug in de Bovenweg (thans duiker onder de Vuurkuilweg).

Afb. 4.22a: Monument ter herdenking van in 1944 neergestort vliegtuig. (Foto: Beert Schoonhoven.)

Afb. 4.24: Zicht vanaf de Vuurkuilweg over de vijver (Zilverbeek) richting de vroegere huisplaats wordt verhuld door opslag en overhangende boomkronen.

Afb. 4.25: Parkeerplaats en picknickwei ten zuiden van de Vuurkuilweg.

15. Locatie brug Oudeweg: positief

Daar waar de Zilverbeek de oude Bovenweg kruiste (thans Vuurkuilweg, ter hoogte van de aansluiting op de Oudeweg), lag oorspronkelijk een brug. Thans ligt hier een duiker, witte hekdelen in de berm markeren nog de locatie van het oorspronkelijk uitzicht over de beek (in zuidelijke richting) en over de vijver naar het landhuis (in noordelijke richting). Het zicht zelf is dichtgegroeid met opslag en overhangende bomen aan weerszijden van de weg.

16. Gedenkplaat: positief

De gedenkplaat op houten paal in de bosrand ten zuiden van het vroegere Erve Hulshorst is het laatste overblijfsel van het oorspronkelijk 52 kilometer lange bovengrondse laagspanningsnet van de gemeente Nunspeet.

17. Bospad: positief

Het bospad is een relict van het oorspronkelijke tracé van de Oudeweg van Nunspeet naar Elspeet, dat de contouren van een oud bouwland volgde. De weinig ideale situatie met scherpe hoeken werd in 1954 aangepast, waarbij het huidige wegtracé is gerealiseerd.

18. Oorlogsmonument: positief

Herinneringskruis met informatiepaneel ter nagedachtenis aan de omgekomen RAF-piloot, die hier in 1944 neerstortte.

19. Locatie vroegere Huize Hulshorst: indifferent

Vanaf de middeleeuwen tot 1941 stond op deze locatie een gebouw. Zowel in de classicistische aanleg als in het park in landschapsstijl vormde het een visueel centrum en vertrekpunt voor de parkbeleving. Na afbraak is de lichte terreinverhoging beplant met opgaande bomen die zich thans maar zeer beperkt onderscheiden van het omringende bos. De bijzondere locatie, tevens vertrek- en eindpunt van zichtlijnen, is daardoor beperkt beleefbaar.

20. Tuin en erf bij het voormalig koetshuis: indifferent

De huidige inrichting is van recente aard en van geen bijzondere historische waarde voor het landgoed.

21. Erf bij tuinmanswoning: indifferent

Met uitzondering van enkele monumentale bomen nabij de tuinmanswoning is de huidige erfinrichting van geen historische waarde voor het landgoed. De kunstzinnig afgezaagde boomstobben in de omgeving van de tuinmanswoning zijn recent tot stand gekomen en zonder meerwaarde voor het landgoed.

22. Moestuin: indifferent

Huidige inrichting, gebruik en omrastering zijn van recente aard en hebben geen bijzondere betekenis voor het landgoed.

23. Boswei: indifferent

De huidige invulling van het perceel, begrensd door oude boswallen, met een grazige vegetatie met oprukkende bosranden heeft geen specifieke historische waarde voor het landgoed.

24. Parkeerplaats en picknickwei: indifferent

De locatie van de recreatieve voorzieningen is vanuit tuinhistorisch oogpunt niet ideaal: in de oorspronkelijke zichtlijn tussen de plek van het vroegere landhuis en het bergje met verdwenen koepel 'Vergeet-me-niet'.

25. Bosvak: indifferent

Tussen 1962-1974 aangeplant bosvak in een hoek van een open agrarisch perceel op terrein van Erve Hulshorst.

5. AANBEVELINGEN

Op grond van voorgaande analyse en waardering kan gesteld worden dat de huidige terreinaanleg van Hulshorst vooral van belang is als goed bewaard gebleven voorbeeld van een landschappelijke aanleg, ontstaan vanaf het eind van de 18^e eeuw en grotendeels tot stand gekomen in het begin van de 19^e eeuw, waarbij oudere, classicistische elementen zijn geïncorporeerd.

Hoewel het hoofdgebouw niet meer aanwezig is, omvat het terrein nog wel vele andere onderdelen die kenmerkend zijn voor een buitenplaats of landgoed als samenstel van gebouwen, tuinen, park en agrarische gronden.

Meest waardevol zijn de omgeving van Huize en Erf Hulshorst en het Overpark langs het Zilverbeekje.

Vanuit bewaking en versterking van cultuurhistorische en tuinhistorische waarden is vooral in te zetten op zorgvuldig behoud van de thans aanwezige elementen en herstel van de bedoelde ruimtelijkheid van de aanleg. Met name in het hart van de aanleg, de meest waardevolle gebieden, is de bedoelde compositie met een samenspel tussen open en gesloten ruimten, zichtlijnen, waterpartijen, paden, lanen, glooiingen en versierde bosranden in relatie tot de (verdwenen) gebouwen te herstellen. Dit vraagt enerzijds om een ruimtelijke markering van de locatie van het verdwenen hoofdhuis, waarmee deze plek meer herkenbaar wordt als vertrek- en focuspunt van de parkbeleving, en anderzijds om het wegnemen van verstorende en overdadige beplantingen. Ditzelfde geldt voor de locatie van de verdwenen boerderij Erve Hulshorst die op een rechte lijn uit de classicistische aanleg gelegen was. In de omgeving van het koetshuis is meer samenhang tussen de verschillende terreingedeelten gewenst. Hoge afsluitende hagen en hekken, alsmede een parkeerstrook, verhinderen thans de beleving van een samenhang die juist zo karakteristiek is voor het hart van een buitenplaats.

Het Zilverbeekje is als een lange verbindende draad over het gehele terrein, waaraan vanouds de belangrijkste sierelementen en gebouwen waren gekoppeld. De beleving van deze waterloop is van belang en op diverse plekken te verbeteren, onder meer op kruisingen met wegen en paden en door borging van de watervoerendheid.

De uitgestrektheid en gedetailleerdheid van het oude landgoed komt ook beter tot zijn recht als verschillende meer in de periferie gelegen tuinelementen (bijvoorbeeld de Goudviskom, de heuvel met boom Vergeet-me-niet, het bergje aan de Oudeweg) zichtbaarder worden door herstel en vrijzetten van omringende beplantingen.

In beheer en inrichting kan een onderscheid gemaakt worden tussen de kern, waar de nadruk zou moeten liggen op een zorgvuldige en verfijnde compositorische samenhang en beleving, en de bossen aan de buitenranden van het terrein, waar nog wel de ruim gebogen paden van belang zijn als onderdeel van de rondwandeling maar de bosvakken zelf vanouds een meer op productie gericht doel hadden. Dit laatste kan in de huidige tijd vertaald worden naar een meer ecologische doelstelling, zonder cultuurhistorische elementen als een rabattenstelsel te verliezen.

Het behoud van open agrarische gronden, als onderdeel van het historische ensemble en in contrast met de besloten bossen, is belangrijk.

Behoud van de oude beeldbepalende bomen (solitair, als groep of in laanverband) is in alle gevallen na te streven; de vitaliteit is nader te onderzoeken. Bij vervanging is zorgvuldig te kijken naar locatie, soort en standplaats.

De huidige aansluiting van de hoofdentree op de Zuiderzeestraatweg doet in vormgeving en beleving geen recht aan de aanwezigheid van een dergelijke belangwekkende buitenplaats. Aanpassing en herinrichting zijn te overwegen.

Functionele voorzieningen als parkeren, picknickweide en informatiepanelen zijn zorgvuldiger in te passen, in ieder geval buiten de zichtlijnen.

Een en ander is nader uit te werken in een toekomstvisie met streefbeeld en een werk- of maatregelenplan.

BRONNEN

Literatuur

Amer Adviseurs Bureau voor Ruimtelijke Ordening i.s.m. Gelders Genootschap, *Gemeente Nunspeet, Ontwikkelingsmogelijkheden Landgoed Hulshorst*, Amersfoort / Arnhem, 1996.

Besier, B.H.A., *Geschiedenis Huize Hulshorst*, 20-1-2004.

Besier, F.J.J., *Uit de geschiedenis van Hulshorst*, (uit particuliere aantekeningen), d.d. 6-9-1967.

Buro SRO, *Welstand Nunspeet 2015* (Welstandsnota), Arnhem, 2015.

Eijck, J. van, *De tollens langs de Zuiderzeestraatweg, de Elspeterweg en te Staverden (deel 2)*. Artikel in: *Mothoek* (2008).

Feenstra, E.J., *Hulshorst* (ongepubliceerd artikel), Ermelo, 1982.

Hendriks, L., R. van Immerseel, *Richtlijnen tuinhistorisch onderzoek, Voor waardestellingen van groen erfgoed*, 2012.

Nijhoff, I.A., *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland door onuitgegevene oorkonden, eerste deel. De toestand van Gelderland in de eerste helft der veertiende eeuw*, Arnhem, 1830.

Kruidhof, W., *Tuinbazen van landgoed Hulshorst, drie generaties Kruidhof ca. 1825-1955*, Hulshorst, 2014. (Powerpoint-presentatie.)

Kruithof, A.J., *Kruithof's te Hulshorst, Beelden van het leven in Hulshorst*. Artikel in: *Mothoek* (2002-1).

Oldenburger-Ebbers, C.S., a.M. Backer en E. Blok, *Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschaps-architectuur, Deel Oost en Midden: Gelderland – Utrecht*, Rotterdam, 1996.

SB4, *Tuin en park van landgoed Biljoen te Velp*, 2020 (lopend onderzoek).

Schoonhoven, B., *Landgoed Hulshorst, beheersplan 1986-1990* (afstudeerproject in kader van opleiding Opzichter, Uitvoerder bosbouw en cultuurtechniek aan de Praktijkschool voor Bosbouw en Cultuurtechniek te Schaarsbergen), Nunspeet, 1985.

Springer, L.A., *Oude Nederlandsche buitens: Huize Hulsthorst*. In: *Floralia* 19/12 (1936).

Van Voorst van Beest, J.M., namens zijn zuster J. van Voorst van Beest te Arnhem, brief d.d. 23-2-1967 aan de Heer Leeuwenberg. (Aanleiding voor de brief betrof de schenking van een tuinbeeld aan het Rijksmuseum.)

Veen, P., c.s., *Van kloostergoed naar herengoed, acht eeuwen landschaps/ en landbouwgeschiedenis van de gemeente Nunspeet, met een atlas van boerderij/ en veldnamen*, Nunspeet, 2016.

Wabeke J., *De Zuiderzeestraatweg; een gewone weg met een bijzondere betekenis voor de noordelijke Veluwezoom, Deel 1 Het Verhaal en Deel 2 Het Streefbeeld*, uitgave Gelders Genootschap / Regio Noord Veluwe, Arnhem, 2011.

Archieven

Speciale Collecties (via Database TUiN), Wageningen University & Research (WUR)

Gelders Archief, 0552 Huisarchief Biljoen (HAB)

Particulier Archief van de heer B. Besier, Nunspeet.

Internet

ahn.arcgisonline.nl (Actueel Hoogtebestand Nederland)

Google Earth Pro

library.wur.nl (WUR; Wageningen University & Research bibliotheek; RAF-luchtfoto's)

www.archieven.nl

www.cultureelerfgoed.nl (RCE)

www.delpher.nl (oude kranten)

www.googlemaps.nl

www.kadaster.nl/-/kadaster-archieviewer (KA)

www.koetshuishulshorst.nl

www.opentopo.nl

www.ruimtelijkeplannen.nl

www.topotijdreis.nl (historisch topografisch kaartmateriaal)

BIJLAGE I. 'HUIZE HULSHORST', L.A. SPRINGER, 1936.

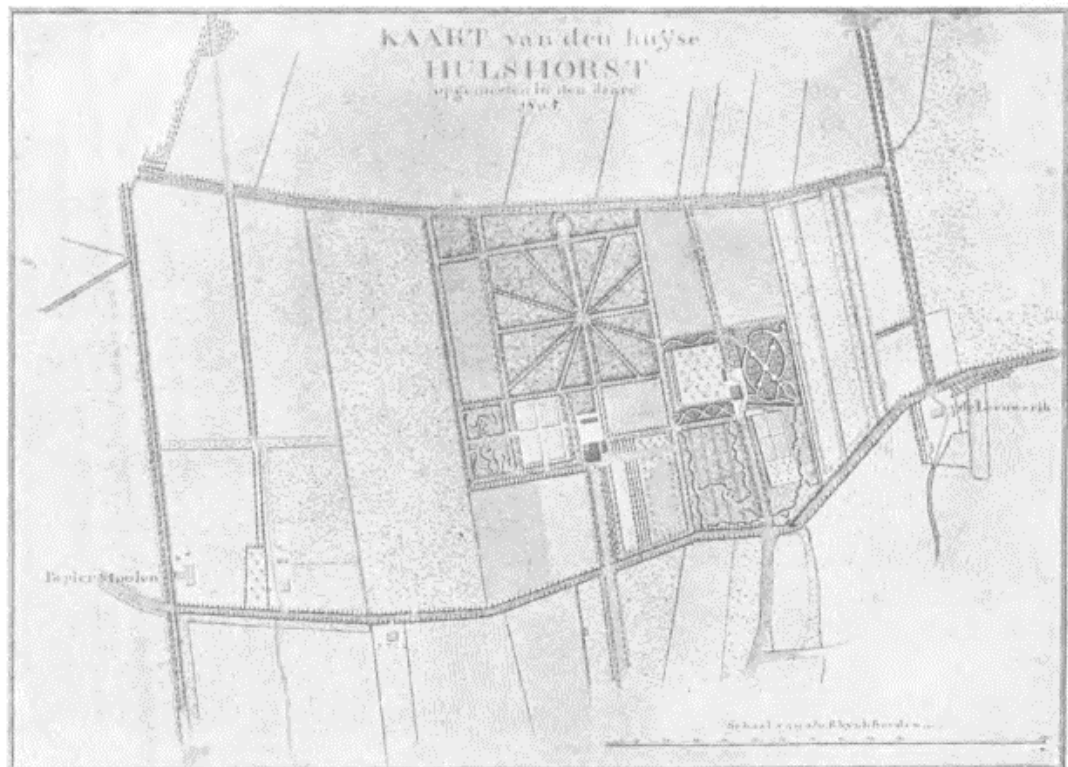
Springer, L.A., *Oude Nederlandsche buitens: Huize Hulsthorst*. In: *Floralia* 19/12 (1936).

HUIZE HULSHORST

Onder de oude buitens in het Noordwestelijk deel van de Veluwe zijn vooral bekend de Hulsthorst en de Essenburg en toch weet men er weinig van. In de oude beschrijvingen komt men hoogst zelden iets tegen, althans wat betreft hun aanleg als siertuin. Zij lagen ver van de groote verkeerswegen en liepen daardoor niet zoo in het oog. Vele waren zeer eenvoudig, eerst later, toen de landschapstijl ingang vond en deze zonder overmatige kosten van aanleg en onderhoud kon toegepast worden door het gebruik der bijbehorende landerijen en

bosschen als hoofdmotief, maakte men er meer werk van. Zoo vinden wij thans nog restanten dier bosschen als monumenten van cultuur en boschaanplant dier dagen.

Dat men in die tijd eigenaardige opvattingen had van landschap- of natuurstijl, zien wij uit bijgaande afbeelding van het landgoed Hulsthorst, bij de spoorweghalte van die naam. Het ligt ongeveer 50 minuten Z.W. van Nunspeet, onder de Gemeente Ermelo. De teekening dateert van 1805, doch de teekenaar wordt niet genoemd.

Het eenige wat doet denken aan de 18e eeuw en de toen heerschende smaak, is de algemeen rechtlijnige aanleg. Van de groote weg gaat men langs de gebruikelijke oprijlaan naar het heerenhuis en stal. Daar achter een ruim plein met klein bosschage. Het geheel geflankeerd door rechte lanen. Links 4 grasstrooken, omringd door rijen boomen en daarnaast twee boschjes. In die boschjes zijn paden in de grilligste, ongemotiveerdste bochten aangebracht, wat aanwijzing geeft dat men gepoogd heeft de uit Engeland ingevoerde Anglo-Chineesche opvatting toe te passen. Men had zeker vernomen, dat volgens die opvatting de wegen zooveel mogelijk in kronkellijnen moesten worden gemaakt.

Het is dan ook toegepast in het door slooten in lange akkers verdeelde boschje, in de rechtsche benedenhoek. Daar het door de slooten onmogelijk was, groote bochten te maken, omdat de akkertjes te smal waren, heeft men ze maar zigzagsgewijs gebogen. Evenwel is het eigenaardig, dat men in het daarnaast gelegen boschje rondom de moestuin, waar men niet aan akkertjes gebonden was, ook een dergelijk slingerpad getrokken heeft, alsof een slang zich door het losse zand een weg baande. Achter dit boschje sluit zich een ander boschje aan, wiens indeeling sterk overeenkomt met de opvatting, die in 1752 op het laatst aangelegde deel van de Haarlemmerhout is toegepast, n.l. twee elkander kruisende lanen, omslachtig verbonden door cirkelsectoren en slingerpad.

Meermalen kan men ze thans nog op vele oude buitens, waar oude akkermaalsboschjes bij de plaats zijn aangehouden, ontmoeten. Schrijver dezes heeft ze vele malen gevonden. Men vond die slingerlaantjes „gezellig”, leuk, knus.

Het eenige dat nog doet denken aan de vorige opvatting, aanvang 18e eeuw, is het 12-stralige sterrebosch. In het midden van het kruispunt is een alleenstaande boom geplant. In het verlengde van de vierrijige middenlaan is in het afsluitende boschje een ovale vijver, waarachter

een koepel. De overige straal-lanen zijn enkelvoudig beplant.

Bezien wij dit plan, dan treft het ons, hoe weinig gelegenheid er soms op die buitens was, om veel bloemen toe te passen. Men scheen er toen geen behoefte aan te hebben of men vond het te kostbaar. Wel had men in 't laatst der 18e — begin 19e — eeuw kostbare Oranjeriën met Oranjeboomen en andere soorten in kuipen of sierpotten, die des zomers buiten werden gezet en dan nog veelal in de nabijheid van de Oranjerie of hoogstens bij het heerenhuis. De bloemplanten werden meestal in de moestuin gekweekt en daar uitgeplant voor snijbloemen voor bouquets. Eerst later paste men ze toe als versiering der eigenlijke tuinen in z.g. landschapstijl.

Men ziet hieruit, hoe uiteenlopend de elkander opvolgende inzichten andere eischen stelden. Voor en tijdens de Le Nôtre-stijl had men bepaalde bloementuinen, al of niet gecombineerd met broderie-parterres. Na het verval van de Le Nôtre-stijl verviel men van het eene uiterste in het andere. Na het overdreven gekunstelde verviel men in een gewilde natuurlijkheid, die ook weer leidde tot onnatuur, door overdreven systemen en door wanbegrip.

Op de Hulshorst schijnt men niet vervallen te zijn geweest in de overdreven manie der Anglo-Chineesche principen, door veeltallige bouwwerken, 't zij groot of klein of een dier melancholische uitdrukkingen, zooals in het park van het naburige Staverden, waar men in het bosch 'n grafteeken vindt voor de ongelukkige Eleonora, in leven gravin van Gelderland, en in de Haarlemmerhout 'n grafteeken voor Laurens Jansz. Koster, Nederlandschen uitvinder der boekdrukkunst.

Er heerscht op Hulshorst een rustige eenvoud, imponerend door zijn mooi geboomte. Een park of buitenplaats toch kan indrukwekkend zijn, zonder die overdaad van bloemen, want deze spelen een ondergeschikte rol in de natuur.

Floralia 19/12 1936.

Afb. II.1: Uitsnede van de 'Topographische kaart van de Veluwe', verkleinde uitgave in 18 bladen, zonder jaartal.
 (Bron: Man, M.J. de, *Topografische Kaart van de Veluwe en de Veluwe-Zoom 1802-1812 – facsimile-uitgave*, Alphen aan den Rijn, 1984. Origineel bevindt zich in: NA, toegang 4.OSK, inv.nr. V10.)

BIJLAGE II. TUINSTIJLEN

Classicistische stijl

De tuinaanleg zoals die in de zeventiende en achttiende eeuw bij veel kastelen en buitenplaatsen in Nederland werd toegepast, was geïnspireerd door de zeventiende-eeuwse tuin- en parkaanleg in Frankrijk en wordt aangeduid als classicistische stijl. Hierbinnen zijn het 'Hollands classicisme' en het 'Frans classicisme' te onderscheiden. Kenmerkend voor beide richtingen is een duidelijk symmetrische opbouw van het terrein waarbij gebruik gemaakt werd van rechte lijnen en lanen, vierkante omgrachte percelen, en in alle gevallen een centrale as van symmetrie met eventueel haaks daarop verschillende dwars-assen. Deze parken waren over het algemeen groter van omvang dan de oudere (renaissance) tuinen en er werd meer nadruk op het sierapect gelegd. De huizen werden in de centrale symmetrie-as geplaatst, waardoor er een perspectivische werking ontstond. In een classicistische aanleg werd het huis zeer zorgvuldig in de parkaanleg geïncorporeerd. De tuinen in de buurt van het huis werden veelal rijk versierd met onder meer gedecoreerde parterres, tuinbeelden, vijvers, doolhoven, fonteinen, cascades, loofgangen en latwerken. Hier stond de sierfunctie van de aanleg op de voorgrond. In de periferie van de aanleg lag meestal bos, dat door het lanenstelsel in geometrische vakken werd verdeeld. Meestal werden één of meerdere vakken ingericht als sterrenbos. Het bosgedeelte van de aanleg had voornamelijk een economische betekenis (houtproductie) en werd hiernaast vaak gebruikt voor de jacht.

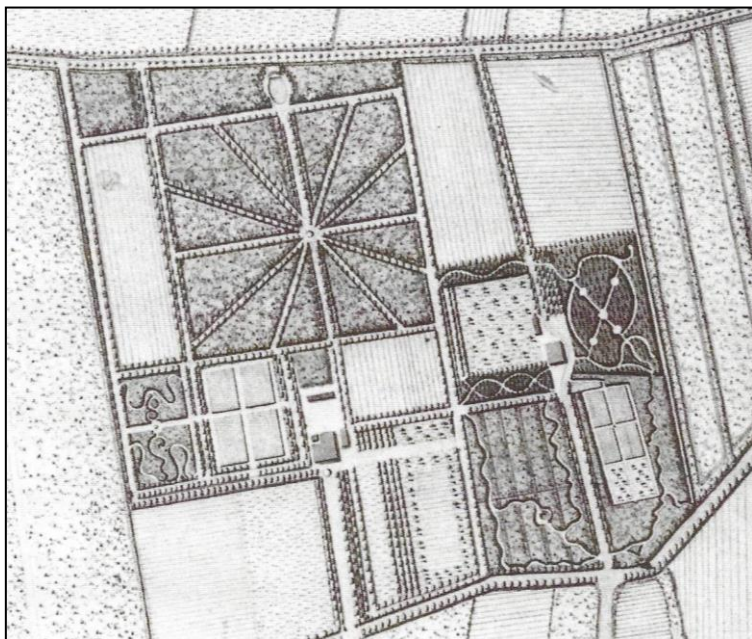
Wanneer het terrein van het gehele complex duidelijk begrensd en omsloten was, en er dientengevolge nauwelijks een relatie met het omliggende landschap bestond, wordt gesproken van het 'Hollands classicisme'. In de loop van de zeventiende eeuw kwam het echter steeds vaker voor dat de symmetrie-as zich ook buiten de eigenlijke aanleg, over de bijbehorende agrarische gronden uitstreckte. In dat geval wordt gesproken van het 'Frans classicisme'. De lange, uitgestrekte as geeft daarbij de indruk dat de aanleg oneindig is en overgaat in het omringende landschap. Andersom gezien was het huis reeds vanuit de verre omgeving te zien en domineerde het beeld. De hoofdas kon zowel uit een rechte zichtlaan als uit een zichtkanaal bestaan. In veel gevallen was er sprake van een, meestal orthogonaal, stelsel van lanen dat zich uitstreckte over het omliggende landschap en de richting en maat van de verkaveling dicteerde.

Parken en structuren in classicistische stijl zijn in Nederland tot ver in de achttiende eeuw aangelegd.

Landschapsstijl

De landschapsstijl, die in Engeland in het begin van de achttiende eeuw ontstond, werd in Nederland veelvuldig toegepast in de late achttiende en de gehele negentiende eeuw, waarbij een onderscheid is te maken in een vroege en in een late vorm.

De eerste landschappelijke veranderingen in Nederland worden aangeduid als 'vroege landschapsstijl' met als belangrijkste kenmerken: een kleinschalige omvorming van terreingedeelten door de aanleg van slingerpaadjes in hakhoutbossen, slingerende waterlopen en het opwerpen van kleine heuvels in het terrein. Dergelijke vroeg landschappelijke elementen lagen veelal los van het huis. De bestaande structuren en de aanwezige hoofdropzet van het terrein werden behouden. De vroege landschapsstijl is te beschouwen als een vorm van kleinschalige versiering binnen de reeds bestaande geometrische (meestal classicistische) aanleg. Dit in tegenstelling tot de zogenaamde 'late landschapsstijl' waarbij een veel grotere schaal werd gehanteerd en de terreinen in hun totaliteit, veelal door grootscheepse vergraving, werden veranderd in een ruime aanleg met grote glooiende open weiden met solitaire bomen en boomgroepen, paden volgens wijde bogen en grote waterpartijen met flauw gebogen oeverlijnen en waarbij een visuele relatie met het omliggende landschap werd gelegd. In deze late vorm werden de agrarische gronden en de agrarische gebouwen veelal als onderdeel van de aanleg beschouwd en een versierende waarde toegedacht. Er wordt dan ook wel gesproken van een 'ornamental farm' of 'ferme ornée' (versierde boerderij). In dit samengaan van sieraanleg en nutsfunctie werd de verbeelding van het ideale Arcadische landschap gezien.

Afb. II.2: Uitsnede van de 'Kaart van den huijse Hulshorst opgemeeten in den Jaare 1805.' Anoniem.

(Bron: Wyck, H.W.M. van der, Atlas Gelderse Buitenplaatsen: De Veluwe, Alphen aan den Rijn, 1988, kaartnr. 51; de originele kaart bevindt zich in de Speciale Collecties van de WUR; bewerking door SB4.)

Afb. II.3: Uitsnede van de Veldminuut voor de Topografisch Militaire Kaart, blad 26H Ermelo, in 1848 opgenomen en getekend door J. van den Bosch. De kaart is nadien bijgewerkt. [Het tracé voor de spoorlijn, aangelegd in 1863-1864, is op de kaart met rode lijn ingetekend.] (Bron: NA, toegang 4.TOPO inv.nr. 9.159.)

De voor de landschapsstijl typerende rondwandelingen door de aanleg voerden langs een heel scala aan taferelen, sierelementen en gebouwtjes en in de vroege landschapsstijl ook wel langs borden met teksten ter overdenking. Idealiter lagen er aan de rangschikking en aan de vorm van deze elementen filosofische gedachten ten grondslag, waarmee men trachtte de aanleg een diepere betekenis te geven.

In de tweede helft van de negentiende eeuw kwam er in de tuinarchitectuur veel aandacht voor toepassing van bloeiende heesters, vaste planten en rijkbloeiende eenjarigen in de omgeving van het huis. Binnen de aanleg in landschapsstijl werden daarom langs de paden vaak bont gekleurde mozaïekperken aangelegd en vakken met rijkbloeiende (stam-)rozen. Ook de verspreide plaatsing van kuipplanten droeg in die dagen bij aan de versiering van de tuin die ook werd ingegeven door het beschikbaar komen van nieuwe soorten, die ofwel nieuw gewonnen waren, ofwel uit verre landen werden ingevoerd. Wanneer de nadruk vooral lag op de verzameling en diversiteit van de beplantingen, wordt wel gesproken van een 'gardeneske aanleg'.

Gemengde stijl en architectonische stijl

Aan het eind van de negentiende eeuw werden de losse bloem- en heesterperken in de gazons langs de paden meer en meer vervangen door grotere rechthoekig opgezette deeltuinen als bloementuinen. In eerste instantie lagen deze nog verborgen achter beplanting en daarmee uit het zicht. Later kwamen deze tuinen in modern-geometrische stijl als een soort bufferzone te liggen tussen het huis en de omringende geïdealiseerde 'natuur' van het landschapspark. Ze gaven de overgang aan, stelden het huis in het middelpunt. Voor de vormgeving van de rechthoekige perken werd veelal een eigentijdse interpretatie van de parterres de broderie uit de tijd van het classicisme gebruikt, waarbij wel de term 'Oud-Hollandse tuinkunst' werd gehanteerd. De opkomst van deze 'neo-stijl' in de tuinarchitectuur hing nauw samen met de algemene interesse voor historische bouwstijlen, -werken en kunstuitingen die aan het eind van de negentiende eeuw opgang deed.

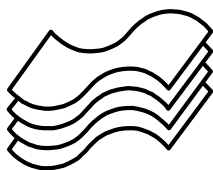
Wanneer de verder van het huis gelegen delen landschappelijk waren aangelegd en rondom het gebouw rechthoekige tuinen lagen, wordt voor het park in zijn geheel gesproken van de zogenaamde 'gemengde stijl'.

Vanaf omstreeks 1906 werden in de kleinere tuinen bij nieuw gebouwde villa's veel gemetselde elementen, zoals trappen, keermuren en bassins toegepast, gegroepeerd in een symmetrisch patroon rondom een assenstelsel dat op het huis georiënteerd was en nadrukkelijk van de gevelindeling was afgeleid. In dit geval is er sprake van de 'architectonische tuinstijl', waarvan het ontstaan nauw samenhangt met vernieuwingen in de bouwstijl van de huizen en de opkomst van villawijken en -parken met minder kolossale landhuizen op kleinere percelen. Tuinen in de architectonische tuinstijl waren in Nederland zeer populair vanaf circa 1910. Ze waren meestal rijkelijk voorzien van kleine hoogteverschillen en gebouwde elementen als trappen, keermuren en vijvers. Als bouw materiaal werd vaak dezelfde soort baksteen gebruikt als waaruit het huis was opgetrokken, om op deze wijze een zorgvuldige eenheid tussen huis en tuin te creëren. In het beplantingsplan werd veelal de symmetrie van de tuin benadrukt. Tussen en in de muurwerken werden naast kleine heesters en vaste planten ook rotsplantjes gebruikt en ook complete rotstuinen kwamen voor. Een aanleg in 'architectonische tuinstijl' kwam op grotere terreinen veelal voor als een deeltuin, terwijl kleinere villatuinen geheel in deze stijl werden aangelegd. Deed men in de periode van de landschapsstijl moeite de bestaande geometrische aanleg zoveel mogelijk om te vormen of te maskeren, in het begin van de twintigste eeuw werden dus juist weer sterk symmetrische elementen aan de tuinen en parken toegevoegd.

Laatstgenoemde tuinstijl is aan Hulshorst voorbij gegaan.

SB4

Specialisten in Groen Erfgoed